

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв

Кафедра дошкільної та початкової освіти

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня: «магістр»

на тему:

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ САМОСТІЙНОСТІ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Виконала:

студентка II курсу, 63 групи
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Мариняко Світлана Вікторівна

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної та
початкової освіти
Кошель Віталій Миколайович

Чернігів – 2024

Роботу подано до розгляду «___» _____ 2024 року.

Студентка

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засідання кафедри *дошкільної та початкової освіти*
протокол № _____ від «___» _____ 2024 р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри

(підпис)

Ірина ТУРЧИНА

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ САМОСТІЙНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ...	8
1.1. Стан вивчення проблеми розвитку самостійності дошкільників в педагогічній теорії та практиці	8
1.2. Психолого-педагогічні аспекти розвитку дітей раннього віку.....	13
1.3. Особливості розвитку самостійності у дітей раннього віку в закладі дошкільної освіти.....	25
Висновок до розділу 1.....	33
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ САМОСТІЙНОСТІ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	35
2.1. Критеріальний підхід до процесу розвитку самостійності в дітей раннього віку	35
2.2. Педагогічні умови розвитку самостійності у дітей раннього віку.	50
2.3. Зміст і аналіз експериментального дослідження з розвитку самостійності у дітей раннього віку.....	57
2.4. Методичні рекомендації щодо розвитку самостійності у дітей раннього віку.....	60
Висновок до розділу 2.....	66
ВИСНОВОК	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	71
ДОДАТКИ	89

ВСТУП

Актуальність дослідження. Людина як особистість розвивається протягом всього життя. Але саме дошкільний вік є первинним ланцюгом в розвитку дитини, і саме в цьому віці відбувається формування самостійності людини. Формування самостійності необхідно розглядати як складову частину виховання дошкільників. Тому, першочергово важливе завдання кожного педагога, щоб діти на етапі завершення дошкільного закладу досягли конкретного, достатньо високого рівня самостійності, яке відкріє можливість впоратися з різними завданнями, готовністю здобувати нові знання та соціально-орієнтовний досвід.

Актуальність проблеми, яку ми розглядаємо пояснюється тим, що сучасне суспільство потребує громадян, яких відрізняє самостійність, цілеспрямованість, спостережливість, ерудованість, вміння знаходити вихід з трудної ситуації, мобільність. Інтерес до теми, яку ми досліджуємо обумовлюється, в сучасності, гуманістичними задачами більш повного розкриття індивідуальності розвиваючої особистості, її творчого потенціалу. Життя в усіх його проявах стає більш багатообразним та складним, від людини вимагають не шаблонні, звичні дії, а творчий підхід до вирішення великих та малих задач, здатність самостійно ставити та вирішувати нові проблеми.

Однією з системотворчих якостей особистості є самостійність, що набуває в умовах сучасної та перспективної соціально-економічної ситуації особливу вагу. Розвиток цієї якості призводить до розвитку особистості дошкільника загалом.

Необхідність становлення самостійності диктується потребою суспільства в людях нестандартних, які вміють мислити творчо, робити відкриття на благо людства. А вирішення цього питання знаходить своє відображення в процесі становлення самостійності, який дозволяє людині ставити нові проблеми, та успішно їх вирішувати, знаходячи нові рішення.

Це внутрішня потреба дитини, що розвивається, відповідно для гармонійного розвитку майбутньої особистості необхідно створювати умови, в яких дитина зможе вільно виявляти ініціативу, ухвалювати самостійні рішення та відповідати за власні дії. Даний підхід сприяє формуванню впевненості у своїх силах, розвитку критичного мислення та здатності до вирішення проблем, що є важливою основою становлення зрілої і відповідальної майбутньої особистості.

Це пояснює наукову зацікавленість провідних вітчизняних та зарубіжних фахівців різних галузей, щодо дослідження різних аспектів формування, розвитку та виховання самостійності у дошкільників: розкриттю сутності та природи цього явища приділялась увага психологів (Г.Балл, О. Беляєва, Е. Еріксон, Л.Венгер, Л. Виготський, Т. Горбатенко, З.Гуріна, Т.Дуткевич, О.Запорожець, О.Кононко, П.Підкасистий, С.Матвієнко, І.Мельник А.Хрипкова), визначенню структури та співвідношення складових самостійності (Д. Дьюї, Т. Гуськова). Також вивчено етапи, умови та методи розвитку самостійності (С. Васильєва, Н. Гавриш, Ю.Демидова, Н.Дудник, В. Котирло, К.Крутій, С. Кулачківська, Ю. Легка, О.Лісовець, Г.Люблінська, С. Матвієнко, К.Масич, С.Матвієнко, Я.Неверович, І.Рогозна, М.Савченко О.Смирнова, Б. Спок, І. Хювеш та інші) і взаємозв'язок цього явища з різними психічними процесами (Ю. Демидова З. Гуріна, Н.Циркун).

В результаті проведеного наукового аналізу джерельної бази, щодо дослідження проблеми розвитку самостійності дітей раннього віку в закладі дошкільної освіти (ЗДО) нами було зафіксовано певні протиріччя.

- Між визнаною важливістю самостійності для адаптації дітей до умов ЗДО і недостатньою кількістю досліджень розвитку цієї якості у ранньому віці.

- Об'єктивною потребою суспільства у формуванні самостійної особистості і недостатньою увагою з боку педагогів до розвитку цієї якості у дітей раннього віку.

- Необхідністю розвитку самостійності у дітей раннього віку та недостатнім і недосконалим методичним забезпеченням розвитку відповідної базової якості.

На основі актуальності означеної проблеми й необхідністю вирішення наявних суперечностей було обумовлено формулювання теми кваліфікаційної роботи: «Педагогічні умови розвитку самостійності дітей раннього віку в закладі дошкільної освіти».

Мета дослідження – полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов розвитку самостійності у дітей раннього віку в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

Об'єкт дослідження – освітній процес закладу дошкільної освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови розвитку самостійності у дітей раннього віку в закладі дошкільної освіти.

Завдання:

1. Здійснити науковий аналіз проблеми розвитку самостійності у дітей раннього віку в закладі дошкільної освіти в педагогічній теорії та практиці;

2. Охарактеризувати критерії, показники та рівні розвитку самостійності в дітей раннього віку.

3. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов розвитку самостійності у дітей раннього віку в освітньому процесі закладів дошкільної освіти.

Розв'язання поставлених у кваліфікаційній роботі завдань досягались за допомогою використання комплексу таких **методів дослідження**:

- теоретичні методи з метою аналізу і узагальнення наукової, методичної літератури, наукових статей, фахових періодичних видань, передового психолого-педагогічного досвіду для визначення стану розробленості проблеми розвитку самостійності дітей раннього віку в ЗДО та уточнення понятійно-категоріального апарату дослідження;

- емпіричні методи бесіда, анкетування, тестування, цілеспрямоване спостереження з метою аналізу розвитку самостійності у дітей раннього віку у ЗДО;

- статистичні методи з метою математичної обробки отриманих емпіричних даних для їх кількісного та якісного аналізу.

Теоретичне значення дослідження полягає в:

- уточненні зміст поняття «розвиток самостійності у дітей раннього віку»;

- теоретично визначенні і уточненні критерії, показники та рівні розвитку самостійності в дітей раннього віку;

- уточнено і теоретично обґрунтовано педагогічні умови розвитку самостійності дітей раннього віку в закладі дошкільної освіти.

Практичне значення дослідження полягає в розробці з подальшим практичним використанням в освітньому процесі ЗДО навчально-методичного посібника «Розвиток самостійності дітей раннього віку в закладі дошкільної освіти».

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дослідження обговорено під час:

XIII International Scientific and Practical Conference INTERNATIONAL FORUM: PROBLEMS AND SCIENTIFIC SOLUTIONS June 6-8, 2024 Melbourne, Australia;

VI. Регіональній науково-практичній конференції «Оновлення моделі інтегральних компетентностей в контексті досягнення цілей сталого розвитку» 29 лютого 2024 року, м. Нікополь;

Всеукраїнської студентської конференція «Актуальні проблеми дошкільної і спеціальної освіти: інновації та перспективи» Івано-Франківськ 22 травня 2024 р.;

В процесі підвищення кваліфікації за темою: «Реалізація освітнього напрямку «Мовлення дитини» в Системі освіти дітей раннього та дошкільного

віку «Освіта і піклування» (Education & Care)» 30 квітня 2024 р.

VI Всеукраїнської студентської науково-практичної Інтернет-конференції з міжнародною участю «Дошкільна освіта України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору» 14-15 березня 2024 р. м. Глухів.

Експериментальна база дослідження. ЗДО «Казка», м. Бровари.

Структура і обсяг випускної роботи робота складається з вступу, двох розділів, висновків до розділів, загального висновку, списку використаної літератури (150 джерел) та 10 додатків. Загальний обсяг роботи становить 129 сторінок, з них основного тексту – 70 сторінок. В роботі 6 таблиць, 1 рисунок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ САМОСТІЙНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

1.1. Стан вивчення проблеми розвитку самостійності дошкільників в педагогічній теорії та практиці.

У сучасній педагогічній практиці велику увагу приділяють використанню методик, які сприяють активному включенню дітей у діяльність, що дозволяє їм поступово здобувати досвід самостійного виконання простих завдань.

Наприклад, дослідження педагогів, таких як О.Савчук, показують, що вільна гра, проектна діяльність та участь у побутових процесах (наприклад, самостійне одягання чи прибирання іграшок) є ефективними засобами для стимулювання самостійності. У результаті цього формується почуття впевненості у своїх силах, ініціативність і відповідальність, що є важливими елементами самостійної поведінки [120].

Крім того, сучасні дослідження С. Васильєва [21], Н. Гавриш [23], Л. Гураш [39], З. Гуріна [30], Ю. Демидова [33], О. Денисюк [34], Т. Дуткевич [45], Л. Кононко [48], К. Крутій [81], С. Матвієнко [48], К. Масич [90], Т. Науменко [39], Л. Олійник [98], М. Савченко [117] та ін. вказують на те, що розвиток самостійності в ранньому віці тісно пов'язаний з емоційним розвитком дитини. Наявність підтримки з боку дорослих та позитивна емоційна атмосфера сприяють тому, що діти сміливіше беруть на себе ініціативу та вчаться долати труднощі.

Розвиток самостійності дітей раннього дошкільного віку на думку М. Сосюри є комплексним процесом, який охоплює не лише практичні навички, але й соціально-емоційні аспекти. Для успішної реалізації цього завдання необхідно створювати умови, які стимулюють активну участь дитини у різних видах діяльності під керівництвом дорослих [127].

Самостійність – це поняття, яке досить часто зустрічається на сторінках публікацій, які присвячені людині. Ним оперують філософи, суспільні та

державні діячі, письменники, люди мистецтва, політики, соціологи, психологи та педагоги. Майже у всіх теоріях чи концепціях, які стосуються людського існування, можна знайти цю категорію. Все це разом, дозволяє говорити нам про те, що проблеми виховання самостійної людини з давніх часів розглядались у різноманітних областях гуманітарного знання [26, с. 24].

Усі якості особистості у відношенні з етикою та психологією поділяються на загальні (забезпечують зв'язок підструктур), моральні (відображають соціальну характеристику особистості), інтелектуальні (розумові, які характеризують свідомість та самосвідомість), вольові та емоційні (саморегуляція особистості). У кожній групі виділяють інтегративні базисні якості, від яких залежить цінність усього комплексу внутрішнього світу людини: п'ять основних якостей інтелекту, моральності, волі та почуттів. Вони у взаємозв'язку утворюють усю решту різноманітного фонду особистих якостей. Сама ж самостійність є складним інтегративною якістю. Вона включає в себе організованість, ініціативність, самоконтроль, самооцінку.

З точки зору психології З. Гуріна трактує «самостійність як узагальнену властивість особистості, яка проявляється в ініціативності, критичності, адекватній самооцінці та у почутті особистої відповідальності за свою діяльність та поведінку» [29, с. 48].

Дитяча самостійність останнім часом все частіше стає об'єктом підвищеної уваги вчених, викладачів та педагогів. Це пов'язано не тільки з реалізацією особистісно-орієнтованого та діяльнісного підходу до розвитку, виховання та навчання дітей, а також необхідністю вирішення проблеми включення підростаючого покоління до сучасного суспільства за рахунок посилення практико-орієнтованості освітнього процесу на всіх щаблях освіти.

В рамках цього підходу вважається, що діти в освітньому процесі ЗДО можуть навчитися самостійно визначати поле та завдання своєї діяльності, відстежувати їх процес, формулювати гіпотези як доступні припущення про

варіанти вирішення проблемних ситуацій, знаходити для цього кошти, долати розбіжності, включатися до індивідуальної та спільної діяльності, досягаючи позитивного результату [35, с. 65].

Така систематична та спрямована активність у діяльності дитини не може бути реалізована без самостійності.

Ідея формування самостійності у дитини була закладена ще у давнину і аналізувалася Аристотелем, Сократом, Платоном, І. Кантом та іншими філософами. Подальший розвиток вона отримала у роботах Я.Каменського, Д. Локк, М. Монтессорі, Ж. Руссо, В. Сухомлинського які велике значення надавали питанням формування самостійності у трудовій діяльності дітей [35, с. 66].

У психології самостійність трактувалася як «генералізована властивість особистості, що виражається в критичності, ініціативності, самооцінці та почутті особистої відповідальності за свою діяльність, вчинки, поведінку» [36, с. 7-9].

У 60-х роках і пізніше самостійність досліджують у різних аспектах: як одну з характеристик конкретної якості особистості: мислення, волі та ін.; виявляючи суттєві особливості самостійності, її характерні прояви, наприклад, у пізнанні, спілкуванні; також показано залежність самостійності від структури самостійної пізнавальної діяльності.

Здійснений аналіз психолого-педагогічних наукових розвідок щодо розвитку самостійності показав, що поняття «самостійність» вживається для опису різних сторін людини та її діяльності.

Самостійність – це інтегративна якість особистості, складна функціональна система, яка поєднує в собі дві відносно незалежні сторони: власну особисту (суб'єкту) та операційно-предметну (діяльнісну) [21, с. 28].

Становлення самостійності в дитинстві досліджували С. Васильєва, Н. Гавриш, В. Рагозіна які стверджували, що це здатність діяти без допомоги дорослих. Самостійна дія дитини, на думку вчених, витікає основується на

оволодінні змістом та способами дії; а також, завдяки опануванню форми взаємодії з дорослим.

Деякими дослідниками самостійність розуміється як регулятор поведінки, життєдіяльності людини, як правило, утруднених умов; акцентується її зв'язок із волею [21, с. 36].

Ряд авторів вивчає самостійність людини з позиції оволодіння нею певною діяльністю. Тому нерідко зводять її розуміння до розгляду окремих самостійних проявів особистості, до характеристики яких можна віднести уміння та способи дій, умов та результатів будь-якого освітнього процесу.

Багато дослідників трактують самостійність як уміння помічати та ставити нові завдання, шукати шляхи їх вирішення, використовуючи тільки свої сили. Самостійність, на їхню думку, як якість особистості пов'язана з критичністю розуму, здатністю висловлювати власну думку незалежно від думок інших та ін.

Виховання самостійності – це не від'ємна вимога сьогодення, яка передбачає формування цілеспрямованості, незалежності, широти поглядів, мислення, гучності розуму та вчинків, підприємливості [4, с. 49].

Вивчення психолого-педагогічних робіт З. Гуріної [30], Л. Кононко [48], С. Матвієнко [48], Л. Олійник [98] та ін. показує, що вчені розглядають різні види самостійності, використовуючи найчастіше їх виділенні три показники:

1. Прояв досліджуваної якості у вигляді діяльності (пізнавальна, виробнича самостійність та ін.).

2. Ступінь сформованості самостійності (повна–неповна самостійність).

3. Характер діяльності з погляду кількості її учасників (колективна та індивідуальна самостійність).

М. Савченко, виділяє структуру самостійності, виділяючи різні її компоненти: мотиваційний, змістовний, вольовий, емоційний [116, с. 324].

О. Удіна акцентує свою увагу на функціях самостійності. Вони вважають, що вона дуже впливає на формування якостей особистості: соціальної активності, ініціативності, впевненості, критичності, відповідальності, цілеспрямованості, рішучості, наполегливості, завзятості, витримки, волі, соціальної зрілості, характеру [133].

У наукових публікаціях вказують на важливе значення самостійності для становлення та визначення індивідуальності особистості, розвитку її творчих здібностей та самобутності, оригінальність характеру.

Деякі науковці висловлюють думку, що самостійність забезпечує і сприяє своєчасному та всебічному розвитку особистості в цілому, та є своєрідним засобом і умовою її виховання.

Проблема самостійності досліджувалась Я.Каменським який зазначав, що можна вивчити на пам'ять лише те, що добре зрозуміти свідомістю самостійно. А. Дістервег основним принципом виховання вважав самостійність. Він підкреслював, що лише ті знання та навички мають цінність, які придбані самостійно. З його думки, ученики за допомогою учителя повинні ясно усвідомити, яку користь приносить вивчення у повсякденному житті [11, с. 15].

Основним показником самостійності дошкільника на думку К. Масич є результативність його дій. Цей показник неможна замінити контролем дорослого. Контроль незмінно передбачає слухняність, а міцний союз цих двох понять може розвинути безвольність, безвідповідальність, інфантилізм. Самостійність не надається людині від народження. Вона формується під час дорослішання дитини, та на кожному віковому етапі має свої особливості [90].

Проблема виховання самостійності відображається у ідеї В. Сухомлинського про особисто – розвинений підхід до навчання, розвиток пізнавальної активності дошкільника та її самостійності, творчому підході до оволодіння знанням, створенні оптимальних умов діяльності для кожного учня, сприяння проявам індивідуальності в умовах колективного навчання.

Також актуальним визнаються положення про те, що тільки у процесі пошуку, активного інтелектуальної праці, самостійного подолання труднощів збуджується творча ідея – активності та самостійності, реалізованого в здібностях учнів до соціальної дії, вчинку, досягненню поставленої мети. Відносно цього принципу, розвиток учня відбувається тільки у його особистій активній діяльності при супроводжувальній підтримці педагога з використанням різноманітних засобів стимулювання гуманістичної направленості [35, с. 40-44].

Таким чином, аналіз літератури дозволив виявити, що самостійність – це психолого-педагогічний феномен, який вивчається різними науками. Єдиного визначення поняття «самостійність» у цей період не вироблено, але загальноприйнято вважати, що це сутнісна характеристика особистості, яка не може з'явитися окремо від інших особистісних властивостей: волі, довільності, цілеспрямованості.

Самостійність виконує ряд функцій: інтегруючу, управління, саморегуляцію діяльності та поведінки, саморозвитку, самореалізації особистості, автономності, мотивації, самоактуалізації, розвитку певних властивостей особистості та ін. Вчені визначають різні структурні компоненти самостійності, її критерії та показники.

Педагогічною наукою наголошується, що виховання самостійності має свою специфіку на різних вікових етапах, без створення певних умов самостійність не формується, а це може призвести до затримки чи відхилення у розвитку особистості.

Проблема розвитку самостійності дітей раннього дошкільного віку є важливим питанням у сучасній педагогічній теорії та практиці. Самостійність у цьому віці розглядається як основа для подальшого гармонійного розвитку особистості дитини, її адаптації до соціального середовища та формування початкових життєвих навичок.

1.2. Психолого-педагогічні аспекти розвитку дітей раннього віку.

Врахування психолого-педагогічних аспектів у процесі розвитку самостійності дітей раннього віку є ключовим елементом ефективної освіти і виховання. Розвиток самостійності у дітей цієї вікової категорії залежить від їхніх психологічних та емоційних особливостей, а також від умов, створених для стимулювання активної діяльності, ініціативності та впевненості в собі.

Психологічні дослідження показують, що діти раннього віку схильні до наслідування дорослих, але при цьому важливо розуміти, що вони потребують певної свободи у виборі дій і прийнятті рішень. Згідно з теорією розвитку Л. Виготського, саме взаємодія з дорослими в «зоні найближчого розвитку» дозволяє дитині поступово переходити від залежності до самостійних дій. У цьому контексті роль вихователя або батьків полягає не лише у допомозі чи контролі, а у стимулюванні самостійності, надаючи можливість дитині самостійно обирати способи дій і вирішувати прості задачі [34].

З психолого-педагогічної точки зору, важливо враховувати індивідуальні особливості кожної дитини, такі як темпи розвитку, емоційна стабільність та рівень соціальної адаптації. Для деяких дітей процес набуття самостійності може бути пов'язаний зі стресом через страх помилок або відчуття невпевненості. Тому створення емоційно безпечного середовища є необхідною умовою для розвитку самостійності. Позитивна взаємодія з дорослими, схвалення та підтримка спонукають дітей до активнішої участі в діяльності і формують відчуття власної компетентності [35].

Педагогічний аспект розвитку самостійності полягає у побудові таких умов навчання, які дозволяють дітям досліджувати, експериментувати і брати на себе відповідальність за свої дії. Практичні справи, що спонукають дітей до самостійної гри, виконання побутових завдань, участі у колективних справах, сприяють розвитку навичок, що формують основи самостійності.

Таким чином, психолого-педагогічні аспекти розвитку самостійності дітей раннього віку охоплюють гармонійне поєднання емоційної підтримки,

індивідуального підходу та педагогічних умов, які стимулюють ініціативу і самостійність дитини. Цей процес є фундаментом для розвитку особистості дитини і її соціальної адаптації у майбутньому.

Після року розпочинається новий етап розвитку дитини. Період, коли вона була немовлям озброїло її вмінням дивитися, слухати і керувати рухами рук. З цього часу дитина вже не безпорадна істота, вона надзвичайно активна у своїх діях та у прагненні до спілкування з дорослими [45, с. 21].

На думку фахівців педагогів і психологів, самостійність – це психічний стан особистості, що включає: здатність ставити перед собою завдання; здатність утримувати в пам'яті кінцеву мету дії та організовувати свої дії у руслі її досягнення; здатність здійснювати тією чи іншою мірою складності дії без сторонньої допомоги, співвідносити отриманий результат з вихідним наміром.

«Я Сам» або відома криза трьох років яка вперше була описана Е. Келер у роботі «Про особистість трирічної дитини». Нею було виділено кілька важливих симптомів цієї кризи.

1. Негативізм. «Це негативна реакція, пов'язана із ставленням однієї людини до іншої людини. Дитина відмовляється взагалі підкорятися певним вимогам дорослих. Треба зауважити, що якість ця, купуючи в три роки, цілком знадобиться нам надалі, щоб просто вміти сказати «ні».

2. Впертість. «Це реакція на своє рішення. Впертість не слід змішувати з наполегливістю. Упертість полягає в тому, що дитина наполягає на своїй вимозі, на своєму рішенні. Завдяки цій навичці дитина вчить себе та інших зважати на свою особистість, прислухатися до своєї думки. Наполегливістю ця якість стане у більш старому віці.

3. Вередливість. «Близька до негативізму та впертості, але має специфічні особливості. Вередливість носить більш генералізований і більш безособовий характер. Це протест проти порядків, які існують вдома».

4. Свавілья. «Прагнення до емансипації від дорослого. Дитина сама хоче щось робити. Частково це нагадує кризу першого року, але там дитина

прагнула фізичної самостійності. Тут йдеться про глибші речі – про самостійність наміру, задуму». Я сам придумав це, я сам це і зроблю, наприклад розмалюю шпалери в кімнаті.

5. Знецінення дорослих. У цьому віці улюблені матуся та татко вперше можуть почути з вуст свого малюка слова «поганий» тощо. Важливо розуміти, що малюк насправді так не рахує. А якщо й вважає маму «поганою», то в даний конкретний момент часу, і саме таку маму, бо він твердо впевнений, що мама є й «хороша».

6. Протест-бунт, який проявляється у частих сварках з батьками «Уся поведінка дитини набуває рис протесту, ніби дитина перебуває у стані війни з оточуючими, у постійному конфлікті з ними».

7. «У сім'ї з єдиною дитиною зустрічається прагнення деспотизму. Дитина виявляє деспотичну владу по відношенню до всього навколишнього і вишукує для цього безліч способів. Будьте готові, шановні батьки прийняти маленького «деспоту» і спокійно, але впевнено ставити його в рамки, не дозволяючи посилювати цю межу [45].

У перші 2 роки життя дошкільника відзначається велика ранимість, лабільність її стану, зумовлені швидким темпом розвитку організму. Діти цього віку легко хворіють, часто (навіть від малозначних причин) змінюється їхній емоційний стан, збудливість нервової системи, вони легко втомлюються. Часта захворюваність і підвищена збудливість нервової системи особливо спостерігається у стресових ситуаціях (наприклад, у період адаптації на час вступу дітей у ясла тощо.) [137, с. 39].

Проте швидкий темп розвитку можливий лише за великої пластичності організму, великих компенсаторних можливостях. Особливо це стосується функцій мозку. У корі головного мозку дитини багато так званого незайнятого поля, тому шляхом спеціально спрямованих впливів можна досягти дуже високого рівня розвитку дитини та більш раннього формування тієї чи іншої функції.

В основу навчання дітей у віці 2-3 роки має бути покладено насамперед розвиток таких здібностей, як наслідування, відтворення, вміння дивитися і слухати, порівнювати, розрізняти, узагальнювати, які необхідні надалі для набуття певних умінь, знань, життєвого досвіду [137].

Поведінка дошкільників – це саме те, на що найбільше хвилює батьків, вихователів, педагогів та психолога ЗДО [29].

Порушення поведінки – причина багатьох труднощів у розвитку дитини. Вони суттєво стримують придбання їм навичок спілкування, служать джерелом нерозуміння, неприйняття з боку оточуючих, надають руйнівний вплив з його психологічного здоров'я. Життя такої дитини протікає в умовах суцільних конфліктів, численних закидів, засуджень. Він чує нескінченні вимоги поводитися «добре», «правильно», «як належить. Нерідко до нього застосовують моральні та фізичні покарання. Все це не тільки не сприяє виправленню поведінки, але ще більше погіршує її і, зрештою, може призвести до перекрученого (патохарактерологічного) розвитку особистості.

Спробуємо охарактеризувати типові форми порушення поведінки, властивих дітям дошкільного віку.

Імпульсивна поведінка. Мабуть, імпульсивна поведінка дітей, як жодна інша, викликає безліч нарікань та скарг батьків, вихователів. Така поведінка складається з вчинків дитини, які вона робить за першим спонуканням, під впливом зовнішніх обставин, сильного враження, не зважування всі «за» і «проти». Дитина швидко і безпосередньо реагує і нерідко так само швидко кається у своїх діях [112].

При імпульсивному поведінці дитиною рухає передусім можливість задовольнити власні бажання, висловити почуття.

Дитину з імпульсною поведінкою відрізняє, перш за все, неймовірна рухова активність і підвищена відволікання, неухважність. Він постійно здійснює неспокійні рухи кистями та стопами; сидячи на стільці корчиться, звивається; легко відволікається на сторонні стимули; важко чекає своєї черги під час ігор, занять, в інших ситуаціях; на запитання часто відповідає,

не замислюючись; насилу зберігає увагу під час виконання завдань чи під час ігор; часто переходить від однієї незавершеної дії до іншої; не може грати тихо, спокійно, втручається в ігри та заняття інших дітей; здійснює небезпечні дії, не замислюючись про наслідки.

Нерідко діти з імпульсною поведінкою відрізняються недостатньо чіткою просторовою координацією рухів. Дитина хіба що «вписується» у простір (зачіпає предмети, натикається на кути, простінки). Такі діти важко адаптуються до школи, погано входять до колективу, часто мають різноманітні проблеми у взаєминах з однолітками. Деадаптуючі особливості поведінки таких дітей свідчить про недостатньо сформовані у них регуляторні механізми психіки, і насамперед самоконтролю як найважливішої умови та необхідної ланки у становленні довільної поведінки.

Подолання імпульсивного поведінки дітей відбувається поступово, через виховання вони витримки і самоволодіння. Ефективним засобом корекції імпульсної поведінки дітей є гра. Зокрема, ігри з правилами та тривалі спільні ігри з однолітками. У цих іграх від дітей з імпульсною поведінкою потрібно стримувати свої безпосередні спонукання, підкорятися ігровим правилам, враховувати інтереси інших гравців.

Агресивна поведінка. Агресивним називають цілеспрямовану руйнівну поведінку. Реалізуючи агресивну поведінку дитина суперечить нормам і правилам життя людей у суспільстві, завдає шкоди «об'єктам нападу» (живим і неживим), завдає фізичної шкоди людям і викликає у них психологічний дискомфорт (негативні переживання, стан психічної напруженості, пригніченість, страх та ін.) [112].

Фізична агресія дитини виявляється у бійках з іншими дітьми, у руйнуванні речей та предметів. Дитина рве книги, розкидає і трошить іграшки, жбурляє їх у дітей та дорослих, ламає потрібні речі, підпалює. Така поведінка, як правило, спровокована якоюсь драматичною подією або потребою у увазі дорослих, інших дітей.

Агресивність необов'язково проявляється у фізичних діях. Деякі діти схильні до вербальної агресії (ображають, дражнять, обзивають, лаються), за якою часто ховається незадоволена потреба почуватися сильним чи бажання відігратися за завдані йому раніше образи.

Очевидно, що агресія як форма неконструктивної поведінки перебуває у прямій залежності від усього комплексу особистісних якостей дитини, що детермінують, спрямовують та забезпечують агресивну поведінку. Агресивність ускладнює пристосовуваність дітей до умов життя у суспільстві, у колективі, негативно впливає їх спілкування з однолітками і дорослими. Агресивне поведінка дитини викликає, зазвичай, негативну реакцію оточуючих, але це, своєю чергою, веде посилення агресивності, тобто. виникає типова ситуація порочного кола.

Дитині з агресивним поведінкою необхідно особливу увагу, т.к. часом виявляється, що він навіть не здогадується про те, якими добрими та прекрасними можуть бути людські стосунки.

Гіперактивна поведінка. Перші прояви гіперактивності можна спостерігати віком до 7 років. Піки прояви даного синдрому збігаються з піками психомовного розвитку. У 1-2 роки, 3 роки та 6-7 років. У 1-2 роки закладаються навички мови, в 3 роки у дитини збільшується словниковий запас, у 6-7 років формуються навички читання та письма.

З гіперактивними дітьми важко налагодити контакт вже тому, що вони перебувають у постійному русі: вони не ходять, а бігають, не сидять, а ерзають, не сміються, а регочуть, не стоять, а крутяться чи залазять кудись, беруться за справу чи тікають, не дослухавши завдання остаточно. Увага їх розсіяна, очі блукають, погляд важко зловити [112].

Під час колективних занять такі діти часто схоплюються, не розуміють, чого від них хоче вихователь, не можуть виконати завдання до кінця. Гіперактивна дитина отримує найбільше зауважень, окриків, «негативної уваги»; він заважає іншим дітям і зазвичай потрапляє до «ізгоїв». Претендуючи на лідерство, ці діти не вміють підкоряти свою поведінку

правилам чи поступатися іншим і, як наслідок, викликають численні конфлікти у дитячому колективі.

Психологи дитячих садків можуть зробити свій внесок у виховання гіперактивних дітей. У тому арсеналі є досить ігор, вкладених у розвиток довільних процесів та уваги. Так само важливий чинник – колективність ігор, їх змагальний характер, що створює в дітей віком додаткову мотивацію управління своєю поведінкою.

Поживна сила емоцій може спрямовуватися в основному на себе, на рідних та близьких, на колег, на суб'єктів професійної діяльності – клієнтів, учнів, хворих. Але в емоційному репертуарі особистості знайдеться чимало емоцій, які негативно впливають на психіку, як самої людини, так і оточуючих. Деякі емоційно-енергетичні розрядки мають потужну деструктивну силу, наприклад, агресія. Злість, гнів. Ненависть, злісні та ворожі випадки. Інші емоції негативної дії не такі руйнівні – досада, смуток, образа; негативний емоційно-енергетичний вплив має стан страху, розчарування, невдоволення [131].

Причини виникнення негативних емоційних розрядок: виникнення труднощів, перешкод, ускладнень по дорозі задоволення потреб, інтересів, бажань.

Коли не виправдались наші очікування, не справдилися надії, плани. Коли хтось або будь-що перешкоджає завершенню наміченого плану, образа дії, звичного акта, що виник. Коли виникає загроза нашому благополуччю, фізичному чи психологічному комфорту. Коли зачеплене наше Я – почуття власної гідності, самолюбство. Коли з якихось причин руйнуються наші звичні та дуже значущі зв'язки з оточуючими. Коли потрібно блокувати неефективні стратегії поведінки. Коли в нашій свідомості з'являються елементи, що суперечать один одному і при цьому їх конфлікт чомусь не дозволяється [127].

Емоції, викликаючи позитивний чи негативний вплив, здатні надавати той чи інший стимулюючий ефект на енергетику самої людини і партнерів: спонукає, пригнічує, поглинає чи нейтральний.

Що спонукає значення енергії емоцій викликає психічну активність в особистості, партнера або в обох одночасно: позитивний розряд стимулює позитивну активність; негативний розряд стимулює негативну енергію

Переважає значення енергії проявляється тоді, коли емоційна енергія стає причиною зниження психічної активності в особистості, партнера чи обох одночасно. Носій позитивної енергії – гіпертимік – хоче бути в центрі уваги, дуже активний, галасливий, всіх повчає, найбільше жартує, всіх обриває на півслові, у великих дозах нестерпний. Носій негативної енергії всіх критикує, всім невдоволений, принижує, уражає, ображає, загрожує.

Поглинаюче значення енергії: людина, схильна найчастіше видавати позитивні чи негативні заряди, «підживлюється необхідною їй енергією від партнерів і цим підтримує свій енергетичний баланс. Розповідання пліток – один із найпоширеніших способів енергетичної підзарядки.

Емоційна сприйнятливність – фундаментальна характеристика стереотипу емоційної поведінки, властивої людині.

Поведінкові ознаки емоційної енергії: партнери впливають один на одного своїми емоціями; емоції мають інформацію та енергію; отже, учасники комунікації спільним впливом утворюють єдине інформаційно-енергетичне поле [112].

Ефективність спілкування та комунікативні переваги партнерів багато в чому визначаються інформаційно-енергетичним полем спілкування. У взаємодії із партнером виявляються енергетичні особливості емоційного стереотипу поведінки. Він виконує роль посередника при відображенні інформаційно-енергетичних впливів. Дошкільний віковий проміжок – унікальний період розвитку майбутньої особистості. Саме він забезпечує загальний розвиток дитини, формує її ставлення до світу. Тому основними завданнями роботи ЗДО є:

- зміцнення та охорона здоров'я дитини (фізичного та психічного), турбота про її емоційне благополуччя;
- розвиток його здібностей до співпраці з іншими людьми (діти та дорослі), комунікативності;
- становлення загальнолюдських цінностей.

Другий рік життя є періодом значних змін у житті маленької дитини та характеризується, насамперед, високим ступенем рухливості дитини. Основним надбанням є оволодіння ходьбою та збільшення її швидкості.

О. Удіна наголошує що «управління рухами ходьби ще не склалося, і тому дитина постійно втрачає рівновагу. Найменша перешкода у вигляді стільця, який треба обійти, або дрібного предмета, що потрапив під ступню, ускладнює дитині ходіння, і вона після одного-двох кроків падає на руки дорослих або на підлогу. Що ж змушує її долати страх перед падінням та знову й знову докладати зусиль для того, щоб робити перші кроки? Спочатку це участь і схвалення дорослих. Незабаром після перших успіхів дитина починає відчувати задоволення від самого оволодіння власним тілом і прагнути, збільшити цю владу над собою, долаючи перешкоди. Крім того, ходьба, витісняючи повзання, стає основним засобом переміщення, наближення до бажаних предметів. Вправи у ходьбі швидко призводять до більшої стійкості» [134, с. 27].

Дитина дедалі менше падає, впевнено йде до мети, але самі рухи «ще довго залишаються недостатньо координованими. Поступово діти починають пересуватися набагато вільніше». Рухи вже відбуваються без тієї величезної напруги, яка була раніше. Здається, що при пересуванні вони навіть шукають додаткових труднощів – йдуть туди, де дитячі гірки, сходи, усілякі нерівності. У півтора року діти живуть вправами у русі. Просто біг та ходьба їх уже не влаштовують. Діти самі навмисне ускладнюють своє ходіння. На перших шаблях оволодіння ходьбою для дитини є особливим завданням, пов'язаним із сильними переживаннями.

Завдяки здібності до прямоходіння дитина «вступає в період більш вільного та самостійного спілкування із зовнішнім світом. Збільшуючи самостійність дитини, ходьба розширює водночас її ознайомлення з предметами та їх властивостями, вміння поводитися з ними» [110, с. 16].

Особливість предметної діяльності полягає в тому, що саме в ній дитина вперше усвідомлює функції предметів. На початкових етапах розвитку цієї діяльності між дією і предметом існує жорсткий зв'язок: дитина може виконати засвоєну дію виключно з тим предметом, який відповідає певному призначенню. Лише з часом відбувається поступове відокремлення дії від конкретного предмета, що дозволяє дітям раннього віку застосовувати дію на предмети, які не обов'язково призначені для цієї дії, або використовувати предмети в нестандартний спосіб.

Таким чином, розвиток зв'язку між дією та предметом проходить через три основні фази. У першій фазі дитина виконує з предметом будь-які знайомі їй дії, не розуміючи його специфічної функції. На другій фазі предмет починає використовуватися тільки за прямим призначенням. І вже на третій фазі дитина повертається до вільного використання предметів, проте на новому рівні, маючи чітке уявлення про їх основні функції. Під час освоєння дій з предметами побуту дитина одночасно засвоює і правила поведінки, пов'язані з використанням цих предметів у соціумі.

Гра – важливий засіб отримання позитивних емоцій. Її елементи починають з'являтися в ранньому постнатальному онтогенезі, а розвиток та різноманітність форм гри пов'язано з розвитком функціональної організації всіх систем організму.

Гра як особлива форма дитячої діяльності, у ній діти задовольняють свою основну соціальну потребу – прагнення спільного життя з дорослими, яка може бути задоволена з урахуванням участі у праці дорослих. На цьому ґрунті розвитку виникає новий вид гри – рольова гра. У рольовій грі відтворення предметних дій відходить на другий план, але на перший висувається відтворення суспільних відносин трудових функцій. Тим самим

задовольняється основна потреба дитини як суспільної істоти у спілкуванні та спільному житті з дорослими [116, с. 323].

Природня ігрова поведінка – це особливий вид взаємодії суб'єкта з живим чи неживим предметом, де метою, часто несвідомою, є прояв власної винятковості, переваги над іншими та отримання задоволення, насолоди. Не торкаючись теорії ігор, можна назвати найбільш характерні психофізіологічні риси, які супроводжують гру [122].

Насамперед це переважання позитивних емоцій над негативними та реакцією подолання, можливість реалізувати такі основні базисні потреби, як потреба розвитку власної винятковості та спілкування, можливість отримати позитивну емоцію будь-яким шляхом, незалежно від її системної приналежності, можливість уникнути невдачі шляхом перемикавання на іншу діяльність, де прогностична ймовірність досягнення позитивного результату вища, ніж негативного. В ігровій ситуації можливий швидкий перехід від однієї форми діяльності до іншої, що забезпечує постійне отримання позитивних емоцій і створює умови для уникнення негативних впливів до позитивних. Якщо досягнення позитивного результату стає мало ймовірним, а мотивація низька, гра припиняється. У грі немає явного насильства та агресії, але вони можуть виявитися як засіб досягнення мети. Швидка зміна негативних емоцій позитивними захищає організм від стресу.

У грі зазначає В. Бутенко, процес досягнення мети організований особливим чином, де можна змінити відстань до мети, швидкість наближення до неї або її саму, час та ймовірність її досягнення, можна змінити і саму мету [19].

Раннє дитинство є сензитивним періодом засвоєння мови. Інтенсивна підготовка до такого засвоєння відбувається вже в дитинстві: у дитини формуються основи фонематичного слуху, відпрацьовується вимова мовних звуків, виникає розуміння та вимова перших слів, що й розширює можливості спілкування з дорослими [137].

Процес оволодіння мовою залежить від розвитку діяльності дитини, від її сприйняття та мислення. На початкових щаблях оволодіння мовою значення, яке дитина вкладає у слова, що чує і вимовляє, дуже істотно відрізняються від значення, яке є у дорослого. Протягом раннього дитинства відбувається зміна значення слів, що є одним із найважливіших сторін розумового розвитку. Основу розумового розвитку в ранньому дитинстві становлять нові види процесів сприйняття і розумових дій [2, с. 84].

У період раннього дитинства діти 2-3 років поступово опановують властиві людині форми поведінки в суспільстві. Дорослі привчають малюка зважати на інших. Удосконалюються форми спілкування з дорослими, які починають перетворюватися на наставника. Маля розуміє мову дорослих, адекватно реагує на заборону, прохання, доручення. Дитина опановує навички соціальної поведінки, освоює елементарні моральні норми і правила (можна, не можна, добре, погано), починає розрізняти речі за приналежністю різним членам сім'ї (бабусині окуляри, мамина сумка), з'являється бажання виконувати прохання дорослих (принеси, прибери, пожалій). Визначається прагнення робити все самостійно [4, с. 17].

Дитина починає диференціювати правила поведінки з рідними та чужими людьми, з дорослими та однолітками. Зростає інтерес до однолітків: дитина починає наслідувати дії однолітків і демонструвати їм свої вміння. В окремих дітей спостерігаються прояви фізичної агресії: кусає, б'ється, тягне волосся однолітків; безпеку у подоланні перешкод. Особливістю дворічної дитини є нездатність визначати власні можливості та прогнозувати наслідки вчинків.

1.3. Особливості розвитку самостійності у дітей раннього віку в закладі дошкільної освіти.

Основа для формування самостійності зароджуються в ранньому віці на основі формуванням навичок самообслуговування у дітей.

Оволодіння навичками самообслуговування (уміння одягатися і роздягатися, доглядати за собою, користуватися туалетом, самостійно

приймати їжу, вмиватися) безпосередньо впливає на самооцінку дитини, є важливим кроком на шляху до її незалежності та розвивають самостійність [34, с. 65].

Навчання навичкам самообслуговування дозволяє ефективно вирішувати завдання розширення уявлень і знань дітей про навколишні речі, сенсорне виховання, розвиток мови, дрібну моторику та зорово-моторну координацію, а також вміння виконувати дії з наслідування та словесної інструкції, орієнтуватися на зразок, дотримуватися певної послідовності дій.

Одним з важливих показників повноцінного, гармонійного і індивідуального розвитку дошкільника, згідно чинного БКДО України, вважається сформованість основних якостей, таких як: незалежність дій, звернення за допомогою до дорослих при необхідності, самостійність прийняття рішень, об'єктивне оцінювання нового, раціоналізм використання нових знань. Усе це складає основу самостійності [60].

Важливо, що виховання самостійності потребує переходу від системи прямого зовнішнього керування діями дитини до опосередкованого педагогічного впливу на нього через створення освітньої середовища, в якій будь – яка людина набуває досвід самостійних дій. При цьому, для виховання самостійності можуть бути використані різноманітні види діяльності.

Самостійність – не абстрактна характеристика особистості, а співвідношення з особистістю. Багато педагогів розуміють під самостійністю: здатність встановлювати основу для тих чи інших вчинків, вибір поведінки; здатність до незалежної реалізації структурних блоків діяльності; планування, регулювання та аналіз власної діяльності без допомоги інших; співвідношення власних прагнень та можливостей, адекватне оцінювання процесу власної діяльності [72].

У розвитку самостійності можуть бути намічені три ступені:

Перший ступінь – коли дитина діє у звичайних для неї умовах, у яких вироблялися основні звички, без нагадування, спонукань та допомоги з боку дорослого (сам прибирає після гри будівельний матеріал; сама йде мити

руки, коли її звать до столу; сама каже «будь ласка» та «дякую», коли просить про щось або дякує за допомогу).

Другий ступінь-дитина самостійно використовує звичні способи дії в нових, незвичайних, але близьких і однорідних ситуаціях. Наприклад, навчившись прибирати свою кімнату, Наташа без підказки дорослих сама підмела кімнату у бабусі, прибрала посуд у незнайому шафу. Без прохання мами Іра сама принесла з кімнати на кухню стілець і запропонувала сусідці, яка зайшла до мами, сісти. У дитячому садку її вчили пропонувати стілець гостям.

На третьому ступені можливе вже дальше перенесення. Освоєне правило набуває узагальненого характеру і стає критерієм для визначення дитиною своєї поведінки в будь-яких умовах.

До трьох років дитина здатна сама роздягнутися і одягнутися за невеликої допомоги дорослого, але нерідко діти наполегливо відмовляються від такого прояву самостійності. Навчання навичкам самообслуговування – це лише сходинка на шляху до самостійності, і бажання все зробити самому набагато важливіше, ніж дія, здійснена «під палиці». Посваритися і змусити – хіба це спосіб заохотити самостійність? Сучасні діти потребують зовсім інших методів [110].

Віковий період 2-3 роки характеризується високою інтенсивністю фізичного та психічного розвитку. Підвищується активність дитини, посилюється її цілеспрямованість; більш різноманітними та координованими стають рухи;

Процес розвитку самостійності в ранньому віці у ЗДО має свої особливості. В умовах освітнього процесу навички самостійної діяльності у дітей раннього віку можна сформувати наступними різноманітними методами [94]:

1 група методів – Забезпечити створення у дітей практичного досвіду суспільної поведінки: Показ дії:

- приклад дорослих або оточуючих дітей (діяльність наслідування);

- метод привчання (систематичні вправи);
- цілеспрямоване спостереження (живить дитячий досвід, поступово формує ставлення до спостережуваного і позитивно впливає формування навички);

- метод гри (дає можливість самостійно, вільно використовувати отримані знання, навички в процесі гри з лялькою – одягнути ляльку, вмити тощо).

2 група методів – Формування емоційного ставлення до процесу самообслуговування:

- використання літературних творів, малих форм фольклорного жанру: пісенок, потішок;

- розгляд ілюстрацій, картин («Діти миють руки», «Діти обідають» тощо);

- постановки запитань до дітей, що спонукають до вирішення проблеми («Лялька Катя забруднилася, що робити?»).

Процес розвитку самостійності у дітей раннього віку детально розписаний та запропонований у методиці М. Монтесорі.

Основними принципами методики М. Монтесорі є наступні [97]:

- спостереження та увага – ретельне вивчення природи дитини, глибока, щира зацікавленість та розуміння особливостей її внутрішнього світу;

- гуманізм – відсутність психологічного насилля, неприйняття тоталітарних методів педагогічної практики;

- свобода та незалежність – енергія творчої спонтанності не пригнічується, а турботливо та терпляче направляється в необхідне русло;

- індивідуальний підхід – наявність системної програми, детально продуманої з врахування індивідуальні особливості кожної дитини, направленої на пробудження внутрішніх сил, розвиток природної дитячої активності.

Виховання дітей самостійності за методикою М. Монтесорі здійснюється із дотриманням наступних умов [97]:

- для занять створюються спеціальні окремі зони із необхідними посібниками;
- заняття відбуваються в різновікових групах, де старші діти турбуються про молодших, а молодші навчаються у старших;
- на заняттях забезпечена самостійна діяльність дітей, тобто вони самі вирішують, у які ігри грати, та з якою тривалістю.

Самостійна гра дітей регулюється деякими загальними правилами [97]:

- дорослі слідкують за дитячою діяльністю. Все, що дитина може зробити самостійно, вона виконує без участі педагога та батьків;
- ігри дітей повинні проходити в тихій обстановці, у якій вони займаються, не заважаючи один одному;
- після заняття малюки обов'язково прибирають іграшки та атрибути гри;
- якщо дитина перша взяла посібник, то вона з ним і займається. Так формується усвідомлення власних та чужих кордонів.

Існують також конкретні принципи пов'язані з поведінкою вихователів у педагогічній системі Монтесорі. Полягають вони головним чином в наступному: вихователь категорично не повинен порушувати процес саморозвитку дитини. Тут важливо засвоїти головну ідею Монтесорі: батьки – не є творцями своєї дитини, вона сама служить архітектором власного розвитку, вони ж – лише асистенти в цій роботі, які допомагають своїй дитині [97].

Метод Глена Домана, яка викликала найбільше суперечок та протиріч. Сам Глен Доман, про свою методику казав так: «Мета моєї методики – надати дітям необмежені можливості у житті. А здійснення цієї мети буде визначатися тим, що вибере для себе дитина, ким вона вирішить стати, що сподобається їй з довгого списку можливостей» [11, с. 55].

Свій початковий розвиток метод Домана отримав ще наприкінці 40-х років ХХ століття, коли, будучи американським військовим лікарем, Глен Доман практикував у філадельфійському інституті, який пізніше отримав назву «Інститут прискореного розвитку дитини». У цей період Глен Доман розпочав розробляти систему реабілітації дітей з тяжкими ураженнями центральної нервової системи. За допомогою зовнішніх подразників він намагався стимулювати «резервні» клітини головного мозку, які були не вражені хворобою, та дійшов цікавих висновків: при активному стимулюванні одного з органів чуття, є можливість досягти різкого збільшення активності мозку в цілому.

Цей процес полягав у надаванні хворим дітям карток (отримали назву картки Домана) з крапками, а пізніше – зі словами, які нанесені на папір достатньо великим червоним шрифтом, та дзвінкого правильного вимовляння цих слів. Уся процедура займала не більше 1-2 хвилин, однак повторювалась декілька десятків разів на день.

Результати були просто колосальні, коли хворі діти починали читати, рахувати й оволодівати енциклопедичними знаннями за системою Домана, поступово починали ще й рухатися.

Саме Доман відкрив та доказав важливий закон: мозок росте та розвивається лише у тому випадку, якщо він працює. Й чим інтенсивніше буде навантаження на мозок малюка у перші роки його життя, тим краще буде розвиватися його інтелект. А також: що мозок дитини від народження запрограмований на навчання, тому усіяка додаткова мотивація для навчання не потрібна, варто лише грамотно організувати процес – та будь-яка дитина із задоволенням буде вбирати запропоновану вами інформацію.

Після отримання таких позитивних результатів, Глен Доман спробував застосувати цей метод у роботі зі здоровими дітьми.

Одним з головних положень методики Домана, є надання дитині можливості рухатися з перших днів життя. Заохочуючи зусилля дитини, вона вже у перший місяць життя буде проповзати декілька метрів. А це доволі

сильно впливає на розвиток здібностей дитини й малюк набагато раніше загальноприйнятого терміну почне самостійно повзати, сидіти та ходити. Тільки дитина засвоює одну навичку, вона одразу приступає до роботи над іншою, й так надалі [85].

Серйозним мінусом методики Домана є пасивне отримання дитиною великої кількості інформації, де вона є цілеспрямованим об'єктом навчання, позбавлена можливості вступати у діалог з дорослим, приймати участь у спільному творчому проекті, а також застосовувати свої знання на практиці.

Методика Масару Ібука заснована на думці автора про те, що дитина без зусиль може засвоїти усе в ранньому віці до 4 років. Чим старше стає дитина, тим складніше їй дається навчання. Мозок новонародженої дитини подібний білому аркушу паперу. Обдарованість, розвиток малюка, багато у чому, залежить від того, що у процесі дорослішання буде на ньому записано [26, с. 45].

Масара Ібука говорить, що задля того, щоб дитина вміла плавати, гарно писала маслом, грала на музичних інструментах та розвивала інші свої таланти, необхідно проявляти турботу, поважати й любити малюка, давати можливість спробувати себе у тому чи іншому ремеслі. Адже дитина має безмежне бажання вчитися й пізнавати багато нового.

Його теорія раннього розвитку полягає у тому, що ідеальним способом навчання дитини є бажання самої дитини будь-що робити. Батькам непотрібно заважати чи зупиняти малюка. Ібука радить матусям обираючи методики навчання дитини покладатися на власні враження та сприйняття. Необхідно зупинити свій вибір на чомусь одному, а не експериментувати та пробувати декілька варіантів, плутаючи себе й дитину.

Відмінна особливість методики Ібука полягає у тому, що це не комплекс вправ задля розвитку дитини, а стиль та спосіб життя. Розвиток дітей підпорядковується конкретним законам та знаходиться у жорстких рамках.

Основні принципи методики Ібука полягає у тому, що:

- Необхідно починати займатися з дитинкою від народження. Заняття після трьох років не мають вже смислу;
- Можливості дитини не знають меж, тому якщо давати малюку нові знання, він досягне вражаючих результатів;
- Виховати розумну особистість достатньо просто, якщо займатися з нею постійно, починаючи від народження. До трьох років формується до 80% мозку. До цього віку батьки повинні дати дитині усе можливе;
- Основний матеріал для батьків, та дітей – це вірші, книжки, класична музика та художні твори, дитячі пісні та ін.

Переваги методики Ібука:

- Індивідуальний підхід до кожної дитини, адже заняття розробляються з урахуванням особливостей малюка;
- Завдання, передбаченні для дітей, не діляться на складні та легкі;
- Методика сприяє формуванню дисципліни у дітей;
- Заняття відбуваються у тісному зв'язку матері й дитини;
- Методика Ібука дозволить батькам розвинути й сформувати цікаву й розумну людину, різнобічну особистість.

Недоліки методики:

- У методиці відсутній посібник чи чітко сформована програма занять, тому, що праця заснована на рекомендаціях;
- Багато психологів не поділяє думки Ібука про те, що до дитини можна застосовувати покарання, бо це може принизити гідність малюка;
- Деякі принципи, описані у методиці Масару Ібука достатньо спірні, однак зараз можна зустріти дітей, які у три роки вже говорять англійською, а це говорить про дієвість методики [79].

Висновки щодо особливостей розвитку самостійності у дітей раннього віку в закладі дошкільної освіти свідчать про те, що цей процес є багатограним і потребує системного підходу. У ЗДО створюються спеціальні умови для розвитку самостійності, які враховують індивідуальні особливості кожної дитини, її емоційний та соціальний розвиток.

Однією з ключових особливостей є необхідність поєднання педагогічної підтримки та свободи вибору, що сприяє активній участі дитини у навчальному процесі. Важливим є також використання ігрових методик та інтерактивних вправ, які дають можливість дітям самостійно вирішувати прості завдання, експериментувати та робити висновки. Участь дітей у побутових процесах, таких як догляд за собою чи прибирання іграшок, також сприяє розвитку самостійності.

Успішний розвиток самостійності можливий лише за наявності емоційної підтримки з боку педагогів і створення комфортного середовища, де дитина може сміливо пробувати нове, без страху перед помилками. Це формує у дітей почуття впевненості, ініціативність та здатність до самостійного прийняття рішень.

Таким чином, розвиток самостійності у дітей раннього віку в ЗДО є важливою складовою їхнього особистісного зростання, що закладає основу для подальшої соціальної та інтелектуальної самореалізації.

Висновок до розділу 1.

В результаті здійсненого наукового аналізу проблеми розвитку самостійності дітей раннього віку в закладі дошкільної освіти в педагогічній теорії та практиці встановлено, що проблема є актуальною, оскільки розвиток самостійності є важливим чинником формування гармонійної особистості дитини. Позиції дослідників і педагогів щодо методів та підходів до цього процесу різняться, проте всі вони сходяться на думці, що самостійність дітей є базовою складовою їхньої підготовки до життя, соціалізації та подальшого навчання.

Розвиток самостійності в ЗДО має важливе значення для формування особистості дитини і її соціалізації, сприяє розвитку ініціативності, відповідальності та здатності приймати рішення.

В ході наукового пошуку з'ясовано, що позиції переважної більшості науковців відображає визначення «самостійність» – це не лише ключова

навичка для майбутнього життя, але й основа для розвитку інших важливих компетенцій, таких як відповідальність, ініціативність та саморегуляція.

У практиці ДО важливо створювати умови для розвитку самостійності через різні педагогічні методи та прийоми. Це включає організацію ігрових ситуацій, практичну діяльність, самостійний вибір завдань дітьми та підтримку їхніх ініціатив. Вихователям слід враховувати індивідуальні особливості кожної дитини, а також сприяти розвитку емоційної та соціальної самостійності, що є важливою передумовою для успішної адаптації у суспільстві.

В контексті нашої проблеми під категорією «розвиток самостійності дітей раннього віку в закладі дошкільної освіти розуміємо процес цілеспрямованого формування у дітей раннього віку навичок і здібностей до самостійної діяльності, прийняття рішень та виконання простих завдань без постійної допомоги дорослих в закладі дошкільної освіти». Він охоплює аспекти емоційного, соціального, когнітивного та фізичного розвитку дитини, враховуючи її індивідуальні можливості та потреби.

Таким чином, педагогічна практика має базуватися на наукових рекомендаціях щодо розвитку самостійності дітей через активну взаємодію, надання вибору та удосконалення самостійних навичок в ігровій та освітній діяльності. Такий підхід сприяє гармонійному і всебічному розвитку дитини.

Для цього необхідно створювати відповідні умови для розвитку самостійності. Створювати сприятливе середовище: організація простору, який дозволяє дітям виконувати дії самостійно (наприклад, доступність меблів і предметів за зростом дитини), заохочувати ініціативність та похвалу за успіхи, підтримувати в ситуаціях, коли дитина намагається і помиляється, щоб вона навчилася долати труднощі і головне узгоджувати підходи до виховання самостійності вдома та в ЗДО.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ САМОСТІЙНОСТІ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

2.1. Критеріальний підхід до процесу розвитку самостійності в дітей раннього віку.

З метою дослідження актуального стану проблеми розвитку самостійності дітей раннього віку нами було організоване дослідження на базі ЗДО «Казка», м. Бровари. У дослідженні було заплановано участь 45 дітей, з яких до контрольної групи (КГ) входило 23 дитини, а до експериментальної групи (ЕГ) – 25 дітей. Однак, через різні обставини, такі як відсутність дітей через хвороби або невідвідування ЗДО, стабільну участь протягом усього періоду дослідження брали 20 дітей групи раннього віку «Колосок» та 20 дітей групи раннього віку «Горошинка».

Наше педагогічне дослідження проходило в три етапи:

1 етап – підготовчий. На цьому етапі ми ознайомилися з існуючими методиками дослідження самостійності у дітей раннього дошкільного віку, та обрали найбільш доцільну в контексті нашої проблеми.

2 етап – основний. На цьому етапі ми проводили дослідження самостійності дітей раннього дошкільного віку а також знайомились із сучасним досвідом ЗДО у впровадженні педагогічних умов розвитку самостійності у дітей раннього віку.

3 етап – заключний. На даному етапі ми підводили підсумки проведеної експериментальної роботи. Оформлювали отримані результати письмово та графічно.

Метою проведеного констатувального експерименту було дослідити рівень сформованості самостійності у дітей раннього віку. Для досягнення цієї мети було поставлено такі завдання:

- визначити чіткі критерії та показники, за якими можна оцінювати рівень самостійності у дітей раннього віку;

- обрати відповідну діагностичну методику для проведення дослідження;

- оцінити рівні розвитку самостійності у дітей раннього віку на основі отриманих емпіричних даних.

З метою виокремлення критеріїв, рівнів, показників розвитку самостійності дітей раннього віку в ЗДО нами було здійснено науковий аналіз наукової, методичної літератури, наукових статей, фахових періодичних видань, передового психолого-педагогічного досвіду і на основі опрацьованої інформації, виходячи з аналізу праць науковців Г. Адамів [1], Л. Алексєєнко-Лемовської [2], С. Білошицької [12], М.Броди [16], В. Бутенко [19], С. Васильєвої [21], Н. Гавриш [21], З. Гуріної [30], О.Гузаірової [32], М.Дідори [35], А. Кошель [59], В.Кошеля [77], В. Рагозіної [21], М.Савченко [117], О. Удіної [133], Є.Хрикова [138] та ін. в контексті нашої наукової проблеми нами була визначена методологія дослідження, у відповідності з якою ми визначили критерії з відповідними показниками, та охарактеризували рівні розвитку самостійності дітей раннього віку.

Критерії виступають відповідним індикатором на підставі яких проводиться оцінка динаміки та результативності експериментальних досліджень.

Критерій («від грецького criterion – засіб, переконання, мірило) є ознакою, на підставі якої здійснюється оцінювання, визначення або класифікація певних об'єктів. Водночас ознаку розуміють як зовнішній прояв властивостей, за якими її можна впізнати, визначити або описати» [118 с. 75].

Розв'язання задач дослідження потребувало створення чітких критеріїв для оцінки рівня розвитку самостійності дітей раннього віку. Лише за допомогою таких критеріїв можна об'єктивно проаналізувати результати педагогічного експерименту та зробити відповідні висновки. У контексті цієї проблематики, критерії розглядаються як характеристики, властивості та ознаки певного показника, що дозволяють оцінити його стан та рівень

сформованості. Показники дають можливість виокремити найважливіші аспекти педагогічної діяльності й об'єктивно їх оцінити.

Критерії були ґрунтовно досліджені Г. Беленькою, яка поділяє їх на зовнішні та внутрішні.

Зовнішні критерії легко сприймаються оточенням, адже вони виявляються у діяльності, можуть бути зафіксовані й оцінені, відображаючись у поведінці та результатах роботи.

Внутрішні критерії, на думку Г. Беленької, мають більш прихований характер і виявляються через стосунки та психологічні стани. Вони не завжди піддаються чіткій оцінці з боку оточення, однак свідчать про процес самоактуалізації особистості. До таких критеріїв належать: мотивація, оволодіння методами управління емоціями та психічними процесами, а також уміння керувати своєю діяльністю; самопізнання та самооцінка, які формуються під впливом взаємодії всіх учасників освітнього процесу [97 с. 156].

У контексті нашого дослідження критерії виступають ознакою на засаді якої проводиться виявлення, класифікація і порівняння змін й їх інтерпретація (тобто оцінка цих змін, що відбулися в дітей у процесі розвитку самостійності дітей раннього віку).

Критерії розкриваються через показники, за проявом яких судитимемо про ступінь прояву (змін) даного критерію.

У «словнику української мови «показник» – це свідчення, доказ, ознака чого-небудь; наочні дані про результати певної роботи, якогось процесу; дані про досягнення в чому-небудь» [126].

При цьому ми прийшли до висновку про те, що неможливо за одним критерієм системно виміряти зміни що відбуваються у процесі розвитку самостійності дітей раннього віку, тому ми виділяємо декілька критеріїв з відповідними показниками.

Провівши науковий аналіз джерельної бази в контексті критеріального підходу до розвитку самостійності у дітей раннього віку ми встановили, що

найбільш відповідними в контексті нашого дослідження є критерії виокремлені Г. Адамів [1], Л. Алексеєнко-Лемовською [2], С. Білошицькою [12], М.Бродою [16], В. Бутенко [19], З. Гуріною [30], О.Гузаіровою [32], М.Дідорою [35], А. Кошель [59], В.Кошелем [77], М.Савченко [117], О.Удіною [133], Є.Хриковим [138] та ін.

Критерії розкриваються через показники, за проявом яких судитимемо про ступінь прояву (змін) даного критерію. При цьому ми прийшли до висновку про те, що неможливо за одним критерієм системно виміряти зміни що відбуваються у процесі розвитку самостійності дітей раннього віку, тому ми виділяємо декілька критеріїв з відповідними показниками, а саме: когнітивний, мотиваційний та діяльнісний.

На основі підходів М.Савченко, нами в мотиваційний критерій визначав прагнення дитини діяти самостійно, розуміння значущості самостійних дій та отримання позитивних емоцій від них. Когнітивний критерій охоплював базові уявлення дитини про самостійність, її здатність діяти без сторонньої допомоги та уникати звернень за нею. Діяльнісний критерій відображав здатність дитини до самостійної поведінки в різних видах діяльності та життєвих обставинах [117].

Таблиця 2.1

Критерії і показники розвитку самостійності в дітей раннього віку

№	Критерії	Показники
1	2	3
1	Мотиваційний критерій	Виявляє бажання діяти самостійно, не чекаючи підтримки від дорослих. Проявляє ініціативу у виконанні завдань або дій, намагаючись впоратися самотужки. Отримує задоволення від досягнення результату власними зусиллями, демонструючи емоційно-позитивне ставлення до самостійних дій.

продовження таблиці 2.1

1	2	3
2	Когнітивний критерій	<p>Дитина розуміє, що таке самостійність і чому вона важлива.</p> <p>Вміє діяти без постійного керівництва дорослого, приймаючи прості рішення самостійно.</p> <p>Може пояснити свої дії або вибір, демонструючи елементарне усвідомлення того, як і чому вона діє без допомоги.</p>
3	Діяльнісний критерій	<p>Здатна виконувати прості побутові або навчальні дії самостійно, наприклад, одягатися, прибирати іграшки чи виконувати завдання.</p> <p>Проявляє постійну активність у різних видах діяльності (гра, спілкування, творчість) без зовнішнього стимулювання.</p> <p>Вміє адаптувати свою поведінку до нових ситуацій і знаходити рішення у простих життєвих обставинах самостійно.</p>

Такий підхід дозволяє комплексно оцінити розвиток самостійності у дітей раннього віку, враховуючи їх пізнавальні здібності, внутрішню мотивацію та практичні навички.

На підставі виокремлених критеріїв на основі показників було охарактеризовано розвитку самостійності дітей раннього віку за трьома основними рівнями: високий, середній і початковий, кожен з яких відображає кожен з яких відображає ступінь сформованості самостійності. Ця характеристика дозволяє педагогам і батькам краще розуміти, на якому етапі розвитку перебуває дитина і які аспекти потребують додаткової уваги.

Високий рівень характеризується на основі наступних 3 компонентів.

Когнітивний критерій: дитина добре усвідомлює значення самостійності, здатна планувати свої дії, чітко аргументує свої рішення.

Мотиваційний критерій: постійно проявляє ініціативу до самостійних дій, активно прагне виконувати завдання без допомоги та відчуває радість від результатів.

Діяльнісний критерій: вільно виконує побутові та навчальні завдання, демонструє високий рівень самоконтролю та адаптивності у нових ситуаціях.

Середній рівень також характеризується на основі 3 компонентів.

Когнітивний критерій: дитина має базові уявлення про самостійність, може діяти за звичним планом, але іноді потребує додаткового пояснення чи підказки.

Мотиваційний критерій: іноді проявляє ініціативу, але потребує підтримки або заохочення, задоволення від самостійних дій не завжди стабільне.

Діяльнісний критерій: здатна виконувати завдання з мінімальною допомогою, але у нових чи складних ситуаціях може потребувати підтримки дорослого.

Початковий рівень також включає 3 основні компоненти.

Когнітивний критерій: дитина має лише поверхнєве розуміння самостійності, частіше потребує вказівок і не вміє діяти самостійно без постійної допомоги.

Мотиваційний критерій: рідко проявляє ініціативу, схильна очікувати на допомогу від дорослих, самостійні дії часто не приносять їй задоволення.

Діяльнісний критерій: не здатна виконувати завдання самостійно або виконує їх з суттєвими труднощами, потребуючи постійної допомоги та підтримки.

Такий підхід дозволяє нам диференційовано підходити до процесу розвитку самостійності у дітей раннього віку, забезпечуючи відповідну педагогічну підтримку залежно від рівня розвитку кожної дитини.

На констатувальному етапі дослідження нами була розроблена та впроваджена комплексна методика, спрямована на визначення рівнів розвитку самостійності у дітей раннього віку. Ця методика включала добір

відповідних діагностичних інструментів для кожного з визначених критеріїв розвитку самостійності: когнітивного, мотиваційного та діяльнісного. Підбір методів дослідження здійснювався з урахуванням специфіки кожного критерію, що дозволило отримати більш точні та всебічні результати.

Опишемо коротко основні діагностичні методи і надамо їм характеристику за кожним критерієм.

Когнітивний критерій використовувався для оцінки рівня когнітивної самостійності використовувалися завдання, спрямовані на розвиток пам'яті та уваги у дітей. Методики «Кольорові кубики» та «Вгадай, що зникло?» дозволили оцінити здатність дітей до самостійного вирішення простих завдань без допомоги дорослих. Окрім цього, проводилося анкетування педагогів і батьків, яке допомогло отримати додаткову інформацію про пізнавальну самостійність дітей у повсякденному житті [117] детальніше представлені в (додаток Б).

Мотиваційний критерій для визначення рівня емоційно-ціннісної самостійності були застосовані проєктивні методики, зокрема «Виключення зайвого слова», яка дозволяла визначити здатність дитини до емоційної самостійності через вибір та обґрунтування рішень. Творче завдання «Збери намистинки на ниточку» спрямовувалося на оцінку мотиваційної складової та бажання дитини діяти самостійно, отримуючи задоволення від процесу. Детальніше з методами діагностики даного критерію можна ознайомитись в (додаток В).

Діяльнісний критерій з метою спостереження за поведінкою дітей у повсякденних ситуаціях стало основним методом для визначення рівня поведінкової самостійності. Важливим доповненням було моделювання експериментальних ситуацій, в яких дітям пропонувалося виконувати різні завдання без підтримки дорослих. Це дало можливість оцінити здатність дітей самостійно приймати рішення і виконувати різноманітні дії в різних умовах. З методами діагностики даного критерію більш детальніше можна ознайомитись в (додаток Б).

Виокремлені і систематизовані діагностичні методи дозволяють всебічно дослідити самостійність дітей раннього віку, охоплюючи як пізнавальний, так і емоційно-діяльнісний аспекти, що є важливим для їхнього гармонійного розвитку.

Методики для визначення рівня розвитку самостійності за когнітивним критерієм включали такі вправи:

Вправа 1. «Кольорові кубики»

Метою цього експерименту було виявити рівень пізнавальної активності дітей та їх самостійність у процесі розпізнавання кольорів, а також здатність орієнтуватися в сенсорних еталонах кольорів (наприклад, червоний, жовтий, синій, зелений). Експеримент проводився індивідуально у звичних для дітей умовах, був добровільним і відбувався у формі гри. Експериментатор та дитина мали однакові набори кольорових кубиків. Спочатку експериментатор обирав один із кубиків і просив дитину знайти аналогічний. Процедура повторювалась для кожного кольору. Також дитині ставили питання про назви кольорів кубиків [117].

Критерії оцінювання, якщо дитина активно бере участь та правильно називає всі кольори – 2 бали. Дитина відносно активна, правильно знаходить кубики, але допускає помилки в назвах кольорів – 1 бал.

За умови якщо дитина не проявляє активності та не справляється із завданням – 0 балів.

Вправа 2. «Вгадай, що зникло?»

Ця вправа була спрямована на визначення рівня спостережливості та здатності дитини самостійно орієнтуватися в часі та просторі. Під час завдання дитині демонстрували шість іграшок, після чого просили їх назвати. Потім дитина закривала очі, а експериментатор вилучав дві іграшки. Відкривши очі, дитина мала визначити, які саме іграшки зникли.

Критерії оцінювання:

Дитина запам'ятала та правильно назвала обидві відсутні іграшки – 2 бали.

Дитина згадала лише одну іграшку – 1 бал.

Дитина не змогла назвати жодної іграшки або не зрозуміла завдання – 0 балів.

Обидві вправи проводились індивідуально, в комфортних умовах для дітей, з урахуванням їх добровільної участі. Отримані результати дозволили порівняти спостереження щодо здатності дітей до самостійного орієнтування в часі та просторі, а також їх пізнавальної активності [117].

За результатами проведеної діагностики по визначенню рівня розвитку самостійності в дітей раннього віку на початку дослідження на основі когнітивного критерію отримали емпіричні данні які представлено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Розподіл дітей за рівнями розвитку самостійності за когнітивним критерієм на констатувальному етапі дослідження

Група Рівні	Контрольна група		Експериментальна група	
	n1 = 20 дітей	y (%)	n2 = 20 дітей	y (%)
Високий	3	15	1	5
Середній	12	60	10	50
Початковий	5	25	9	45

У контрольній групі (n1 = 20 дітей) розподіл рівнів самостійності виглядає так: високий рівень: 3 дитини (15%), середній рівень: 12 дітей (60%), початковий рівень: 5 дітей (25%).

В експериментальній групі (n2 = 20 дітей) результати такі: високий рівень: 1 дитина (5%), середній рівень: 10 дітей (50%), початковий рівень: 9 дітей (45%).

На констатувальному етапі дослідження спостерігалася значна різниця в розподілі дітей за рівнями розвитку самостійності за когнітивним критерієм між контрольною та експериментальною групами.

Високий рівень розвитку самостійності зафіксовано у 15% дітей контрольної групи, тоді як в експериментальній групі лише 5% дітей досягли цього рівня. Це свідчить про те, що в контрольній групі діти більш самостійні в плані когнітивних завдань, аніж в експериментальній.

Середній рівень самостійності в обох групах представлений найбільшою кількістю дітей. У контрольній групі цей показник становить 60%, що трохи перевищує аналогічний показник в експериментальній групі (50%). Це свідчить про те, що більшість дітей в обох групах демонструють середній рівень самостійності, але контрольна група виявляє більший потенціал для розвитку.

Початковий рівень самостійності демонструють 25% дітей у контрольній групі та 45% дітей в експериментальній групі. Це свідчить про те, що в експериментальній групі більша кількість дітей має нижчий рівень сформованості самостійності на початковому етапі дослідження.

Для оцінки мотиваційного критерію рівня розвитку самостійності застосовувалися проєктивні методики, такі як «Виключення зайвого слова», що виявляла здатність дитини до емоційної самостійності через вибір і обґрунтування рішень. Творче завдання «Збери намистинки на ниточку» дозволило оцінити мотивацію дитини до самостійних дій і задоволення від їх виконання. Детальніше про методи діагностики цього критерію можна ознайомитися в (додаток Б). За результатами проведеної перевірки отримані емпіричні дані, представимо в таблиці 2.3.

Методи визначення рівня сформованості самостійності за мотиваційним критерієм включали такі завдання:

Вправа «Виключення зайвого слова».

Експериментатор пропонував дитині три слова (наприклад: собака, помідор, сонце), серед яких необхідно було вибрати два слова, що мають спільні характеристики, і виключити третє, яке не відповідає цій категорії. Ця методика проводилася індивідуально в звичній для дітей обстановці, що сприяло створенню комфортних умов для виконання завдання.

Дана методика дозволила зібрати інформацію про здатність дітей встановлювати зв'язки між предметами та явищами, а також їх уміння самостійно узагальнювати, класифікувати й порівнювати об'єкти.

Оцінка здійснювалася за такими критеріями:

Дитина самостійно називає два або більше варіантів виключення зайвого слова – 2 бали.

Дитина вказує один варіант самостійно – 1 бал.

Дитина не проявляє активності і не пропонує жодного варіанту – 0 балів.

Оцінювання результатів відбувалося за шкалою: 2 бали – високий рівень, 1 бал – середній рівень, 0 балів – початковий рівень.

Завдання «Збери намистинки на ниточку».

Друга вправа також проводилася індивідуально і мала на меті оцінити такі вольові якості, як самостійність, витривалість, сміливість і дисциплінованість у дітей. Завдання полягало в тому, щоб дитина збрала намистинки одного кольору на нитку. Це завдання допомагало дітям навчитися порівнювати предмети за колірними ознаками, а також аналізувати і оцінювати свої результати [117].

Ці методи сприяли розвитку навичок порівняння, класифікації та оцінки власних дій, що є важливими аспектами емоційно-ціннісної самостійності.

Таблиця 2.3

Розподіл дітей за рівнями розвитку самостійності за мотиваційним критерієм на констатувальному етапі дослідження

Група Рівні	Контрольна група		Експериментальна група	
	n1 = 20 дітей	y (%)	n2 = 20 дітей	y (%)
Високий	2	10	1	5
Середній	10	50	9	45
Початковий	8	40	10	50

У КГ ($n_1 = 20$ дітей) розподіл рівнів самостійності за мотиваційним критерієм наступний: високий рівень: 2 дитини (10%), середній рівень: 10 дітей (50%), початковий рівень: 8 дітей (40%).

В ЕГ ($n_2 = 20$ дітей) результати такі: високий рівень: 1 дитина (5%), середній рівень: 9 дітей (45%), початковий рівень: 10 дітей (50%).

За результатами констатувального етапу дослідження спостерігаються відмінності в рівнях мотиваційної самостійності між КГ та ЕГ.

Високий рівень мотиваційної самостійності в КГ становить 10% (2 дитини), що є вдвічі більшим показником, ніж в експериментальній групі, де лише 5% (1 дитина) досягли цього рівня. Це свідчить про те, що більше дітей у контрольній групі мають розвинену мотивацію до самостійних дій.

Середній рівень самостійності в КГ становить 50% (10 дітей), що на 5% більше, ніж у експериментальній групі (45%, або 9 дітей). Обидві групи демонструють достатньо високий відсоток дітей із середнім рівнем мотиваційної самостійності, що вказує на відносно рівномірний розвиток цієї якості в обох групах.

Початковий рівень самостійності спостерігається у 40% дітей у КГ та у 50% дітей в ЕГ. Це означає, що в ЕГ більша кількість дітей має менш розвинену мотивацію до самостійної діяльності, що потребує подальшої уваги й педагогічного впливу.

Таким чином, на констатувальному етапі дослідження контрольна група показала дещо вищі результати за мотиваційним критерієм, ніж експериментальна. Водночас обидві групи потребують додаткової роботи для підвищення рівня мотиваційної самостійності у значної кількості дітей.

Методики визначення рівня сформованості самостійності за діяльнісним критерієм включали наступні етапи: спостереження і експеримент.

Метою спостереження було виявлення рівня самостійності у дітей раннього дошкільного віку під час виконання завдань, що становили для них певні труднощі. Особливу увагу звертали на поведінку дітей під час занять і

виконання практичних завдань, які мали конкретний результат. Такий підхід дозволив фіксувати кількість успішних та неуспішних спроб, здатність дітей до самостійного виконання завдань, кількість звернень за допомогою до дорослого та їх подальше використання цієї допомоги. Це дозволило оцінити наявність або відсутність тенденції до самостійної поведінки в умовах складності, а також порівнювати уявлення дітей про самостійність із реальними діями.

Для більш глибокого аналізу були створені дві експериментальні ситуації, спрямовані на виконання конструктивних завдань, однаково цікавих для хлопчиків і дівчаток. Завдання були розроблені так, щоб викликати типову поведінку дітей у КГ та ЕГ.

Перше завдання полягало в складанні будинку з кольорових пластмасових деталей різної форми.

Дитині пропонувався зразок – плоский будинок, на якому вказувалося правильне розташування деталей. Важливим моментом було те, що дитина мала можливість звернутися за допомогою до дорослого.

Фіксувалася кількість спроб дитини виконати завдання самостійно, різноманітність спроб, тривалість роботи, кількість звернень за допомогою, а також емоційні реакції (уповільнення дій, небажання продовжувати, роздратування, плач). У випадку виражених емоцій, експериментатор запитував: «Чи можу я допомогти?». Дитина могла відмовитися від допомоги, попросити емоційної підтримки або отримати інструментальну підказку.

Наступним етап експерименту мав іншу структуру і полягав у створенні зайчика з аркуша паперу з подальшим додаванням деталей (очі, ніс, вуса, ротик). Інструкція передбачала виконання чітких дій із перетворенням аркуша паперу, проте завдання також включало елемент творчості, який дозволяв дітям проявити самостійність.

У протоколах фіксувалася поведінка дітей, їхнє бажання досягти високої якості результату, використання допомоги дорослого, а також самооцінка роботи (адекватність, занижена чи завищена оцінка).

Ці методики дозволили оцінити здатність дітей до самостійного виконання завдань, їхню наполегливість, реакцію на труднощі та вміння адекватно оцінювати власні досягнення.

Таблиця 2.4

Розподіл дітей за рівнями розвитку самостійності за діяльнісним критерієм на констатувальному етапі дослідження

Група Рівні	Контрольна група		Експериментальна група	
	n1 = 20 дітей	y (%)	n2 = 20 дітей	y (%)
Високий	4	20	2	10
Середній	13	65	13	65
Початковий	3	15	5	25

У контрольній групі (n1 = 20 дітей) розподіл рівнів самостійності за діяльнісним критерієм виглядає наступним чином: високий рівень: 4 дитини (20%), середній рівень: 13 дітей (65%), початковий рівень: 3 дитини (15%).

В експериментальній групі (n2 = 20 дітей) результати наступні: високий рівень: 2 дитини (10%), середній рівень: 13 дітей (65%), початковий рівень: 5 дітей (25%).

На констатувальному етапі дослідження розподіл дітей за рівнями діяльнісної самостійності вказує на певні відмінності між контрольної та експериментальною групами.

Високий рівень самостійності демонстрували 20% дітей у контрольній групі (4 дитини) і 10% дітей в ЕГ (2 дитини). Це свідчить про те, що в КГ більше дітей здатні самостійно виконувати завдання без сторонньої допомоги, активно приймаючи рішення та виконуючи дії на високому рівні.

Середній рівень самостійності виявлено у 65% дітей як у КГ так і в ЕГ. Цей показник є однаковим для обох груп, що вказує на відносну рівність у формуванні базових навичок самостійної діяльності в цих групах. У більшості дітей спостерігається здатність до самостійних дій, однак вона може потребувати певної підтримки та керівництва з боку дорослих.

Початковий рівень самостійності виявлено у 15% дітей у КГ (3 дитини) і 25% дітей в ЕГ (5 дітей). Це свідчить про те, що в експериментальній групі більша кількість дітей має початковий рівень сформованості діяльній самостійності. Такі діти частіше звертаються за допомогою і менш упевнені у своїх діях.

Отже, результати констатувального етапу дослідження вказують на те, що КГ демонструє вищий відсоток дітей із високим рівнем діяльній самостійності порівняно з ЕГ. Проте обидві групи мають однаковий відсоток дітей із середнім рівнем самостійності, що є основною категорією в обох вибірках.

Загальний рівень розвитку самостійності у дітей раннього віку визначався за допомогою наступної формули:

$$ЗР = \frac{МК + КК + ДК}{3}, \text{ де}$$

ЗР – загальний рівень розвитку самостійності у дітей раннього віку;

КК – когнітивний критерій;

МК – мотиваційний критерій;

ДК – діяльній критерій.

Узагальнені результати рівнів розвитку самостійності у дітей раннього віку, отримані під час констатувального етапу експерименту, наведені в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

**Загальний рівень розвитку самостійності у дітей раннього віку
на констатувальному етапі експерименту в (%)**

Рівні \ Група	Контрольна група ($\approx \mu$) у (%)	Експериментальна група ($\approx \mu$) у (%)
Високий	15	7
Середній	58	53
Початковий	27	40

З представлених табличних даних, загальний рівень розвитку самостійності у дітей раннього віку на констатувальному етапі експерименту складає: високий рівень: КГ– 15% ЕГ–7%; середній рівень виявлено у дітей КГ– 58% ЕГ–53%; початковий рівень: КГ– 27% ЕГ–40%.

В ЕГ більше дітей з початковим рівнем розвитку самостійності, що може свідчити про наявність факторів, які заважають розвитку самостійності на цьому етапі.

У КГ більше дітей з високим рівнем розвитку самостійності, що може свідчити про кращі початкові умови для розвитку або відмінності в методах виховання.

Таким чином на констатувальному етапі в ЕГ рівень самостійності нижчий, ніж у КГ. Це може вказувати на необхідність подальшої роботи з розвитку самостійності в ЕГ на наступних етапах дослідження.

2.2. Педагогічні умови розвитку самостійності у дітей раннього віку.

Перш ніж перейти до обґрунтування педагогічних нашого дослідження нами було проведено аналіз сучасного стану організації освітньо-розвивального середовища для розвитку самостійності на експериментальній базі дослідження ЗДО «Казка», м. Бровари, зміст якого детальніше

представлено у (додатку Д). Врахування даних умов дозволило ґрунтовно підійти до процесу розвитку самостійності у дітей раннього віку.

Ефективність педагогічних досліджень на думку Є.Хрикова залежить від багатьох факторів, значна частина яких детально розглянута в працях з методології педагогіки таких авторів, як Б. Гершунський, В. Краєвський, В. Полонський і О. Сухомлинська. Однак вплив стереотипів і традицій на розвиток сучасної педагогічної науки поки що не знайшов достатнього висвітлення в цих дослідженнях. Стереотипи та традиції, виникаючи стихійно, часто залишаються поза усвідомленням, але мають помітний вплив на ефективність наукової роботи [138].

У структурі педагогічного знання виділяються такі компоненти, як закони, закономірності, принципи, правила, факти і поняття. Всі ці елементи характеризують поточний рівень розвитку педагогічної науки і є важливими для її подальшого становлення. Закони педагогіки – це об'єктивні, стійкі та повторювальні зв'язки між педагогічними явищами і чинниками, що на них впливають. На відміну від законів, закономірності вказують на конкретну міру та характер таких взаємозв'язків. Принципи ж виступають як основні положення, що визначають зміст і методи педагогічного процесу відповідно до його цілей і закономірностей.

Педагогічні правила – це вказівки, що регулюють діяльність в освітньому процесі для досягнення певних результатів в конкретних умовах. Вони базуються на основних принципах дидактики та виховання. Більшість науковців вважає, що педагогічні правила займають нижчу сходинку в ієрархії педагогічної теорії, адже вони більше спрямовані на практику, ніж на передбачення розвитку педагогічних явищ. Правила слугують переходом від теорії до практичної реалізації, допомагаючи забезпечити ефективність педагогічної діяльності, особливо в типових освітніх ситуаціях.

Педагогічні правила, ґрунтуючись на принципах, служать їх конкретизації та допомагають у їх реалізації. Вони надають чіткі практичні вказівки для використання в певних навчальних чи виховних умовах.

У наукових роботах на думку Є.Хрикова все більше уваги приділяється розробці педагогічних умов для вирішення різних практичних завдань. Термін «педагогічні умови» все частіше з'являється в назвах дисертацій та формулюванні мети й предмета досліджень. Орієнтація на цей підхід, як видається, має передусім формальний характер і є результатом впливу певних стереотипів, що з часом перетворилися на традиційні підходи до досліджень. У цьому контексті важливо проаналізувати суть, значення та місце педагогічних умов у структурі наукового знання і педагогічних досліджень, а також механізм їх визначення [138 с. 12].

Аналіз і узагальнення методичної літератури, наукових статей, фахових періодичних видань, передового психолого-педагогічного досвіду з метою дослідження стану розробленості проблеми розвитку самостійності у дітей раннього віку засвідчив розповсюдженість уживання та різнобічність трактування поняття «педагогічні умови» у наукових дослідженнях. Відповідно виникає потреба виділення і уточнення педагогічних умов розвитку самостійності у дітей раннього віку.

В ході наукового аналізу з'ясовано, що існують різні тлумачення та інтерпретації дефініції «педагогічні умови».

Дослідники розглядають його як комплекс форм, методів та прийомів педагогічної діяльності; певне педагогічне середовище та обставини, що сприяють розвитку освітнього процесу.

Л. Сущенко «обґрунтовує педагогічні умови як комплекс взаємозалежних і взаємозумовлених заходів освітнього процесу, що забезпечують досягнення конкретної мети» [77 с. 87].

А. Кошель зазначає, що використання терміна «педагогічні умови» обумовлене необхідністю вирішення суто педагогічних завдань. За її словами, компонент «педагогічні» підкреслює зв'язок цих умов з організацією освітнього процесу. Спільною рисою всіх визначень цього поняття є орієнтація на підвищення ефективності вирішення педагогічно спрямованих задач.

Дослідниця визначає педагогічні умови як спеціально створені обставини, чинники і заходи, що забезпечують успішне формування культури здоров'я майбутніх вихователів у процесі їх підготовки та сприяють повноцінному розвитку кожного елементу професійної культури [59].

В. Бутенко в контексті дослідження проблеми «психолого-педагогічних основи ігрової діяльності дітей старшого дошкільного віку» визначає педагогічні умови як зовнішні обставини, чинник, що здійснює суттєвий вплив на протікання освітнього процесу, тією чи іншою мірою свідомо організованого педагогом, такий, що спричиняє, але не гарантує певний педагогічний результат. Науковець вважає, що, на відміну від засобу, умова не передбачає жорсткої причинної детермінованості результату [19 с. 117].

Здійснений аналіз наукового апарату досліджень в контексті розвитку самостійності у дошкільників і школярів показує, що недоцільно розглядати педагогічні умови як основну мету або предмет дослідження. Це пояснюється тим, що педагогічні умови мають переважно практичний характер, тоді як будь-яке наукове дослідження в педагогіці повинно також вирішувати теоретичні завдання.

Аналіз формулювань педагогічних умов показує, що вони здебільшого відтворюють уже відомі положення та повторюють усталені принципи, правила й наукові істини. Такі формулювання, як правило, не привносять новизни, а лише ілюструють теоретичні знання, які вже існують в педагогічній науці.

Ми під категорією «педагогічні умови розвитку самостійності у дітей раннього віку» розуміємо – це спеціально створені або адаптовані середовищні, організаційні та методичні фактори, що сприяють формуванню та підтримці активної позиції дитини в процесі навчання та взаємодії. Вони забезпечують поступове набуття навичок самостійного прийняття рішень, виконання завдань і самообслуговування з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку дітей на цьому віковому етапі.

В результаті здійсненого теоретичного аналізу наукової літератури з теми дослідження з урахуванням підходів дослідників Г. Адамів [1], О.Аматьєвої [3], Л. Алексеєнко-Лемовської [2], С. Білошицької [12], М.Броди [16], В. Бутенко [19], З. Гуріної [30], О.Гузаїрової [32], М.Дідори [35], А.Кошель [59], В.Кошеля [77], М.Савченко [117], О.Удіної [133], Є.Хрикова [138] та ін. нами визначені педагогічні умови розвитку самостійності у дітей раннього віку:

- формування позитивної мотивації у дітей орієнтованої на усвідомлення важливості розвитку самостійності шляхом цілеспрямованого залучення дошкільників до різних форм самостійної діяльності;

- цілеспрямована інтеграція самостійної діяльності в ігровий процес в умовах закладу дошкільної освіти;

- удосконалення методичного забезпечення процесу розвитку самостійності в закладі дошкільної освіти.

Досягнення мети першої педагогічної умови досягається шляхом створення стимулюючого освітнього середовища, в якому застосовуються знання про соціальне й предметне довкілля, що поєднують підтримку самостійної діяльності дітей раннього віку в різних формах та заходах.

Важливо розвивати у них систему знань про самостійність та її значення в житті, що можна досягнути завдяки використанню різноманітних методів і форм роботи. Серед них – бесіди, спостереження, екскурсії, прості досліди, читання літературних творів, перегляд навчальних і розважальних відеоматеріалів, а також створення проблемних ситуацій. Ефективним є залучення дітей до процесу виготовлення атрибутів для гри, малювання та трудової діяльності. При підготовці до гри важливо підібрати відповідні інформаційні джерела, що включають місце проведення, необхідні умови, предмети та ролі для учасників.

Друга педагогічна умова цілеспрямована інтеграція самостійної діяльності дітей раннього віку в ігровий процес у закладі дошкільної освіти є важливою складовою їхнього розвитку. Ця педагогічна умова реалізується

через створення середовища, що сприяє вільному вибору діяльності дитиною, водночас надаючи можливості для прояву ініціативи та творчості. Вихователі відіграють ключову роль у формуванні таких умов, організовуючи простір для гри таким чином, щоб дитина мала доступ до різноманітних матеріалів і предметів, які сприяють її самостійній діяльності.

Зазначена умова реалізується з дотриманням основних принципів. Створення сприятливого ігрового середовища. Ігрові зони мають бути обладнані так, щоб діти могли вільно обирати предмети для ігор, відчуваючи себе комфортно і впевнено. Вихователь пропонує різноманітні матеріали (конструктори, іграшки, природні об'єкти), які стимулюють інтерес до самостійного дослідження і дії.

Крім цього необхідно забезпечити дітям свободи вибору та ініціативи. Важливо надати дітям можливість самостійно обирати, яку гру вони хочуть грати і які ролі виконувати. Це сприяє розвитку їхньої відповідальності та впевненості у власних силах.

Інтеграція ігрових ситуацій у освітній процес. Вихователь може організовувати ситуації, де діти навчаються через гру. Наприклад, у рольових іграх діти можуть приміряти на себе різні професії або побутові ролі, що розвиває їхню самостійність і здатність приймати рішення.

Підтримка і спрямування самостійної діяльності. Важливо не лише дозволити дітям грати самостійно, але й підтримувати їхні зусилля, м'яко спрямовуючи та заохочуючи до нових відкриттів. При цьому вихователь виступає в ролі партнера по грі, який делікатно спрямовує дитину, даючи їй простір для власних рішень.

Після завершення гри важливо проводити короткі обговорення з дітьми, щоб вони мали змогу усвідомити свої дії та досягнення. Це сприяє формуванню вміння оцінювати власну діяльність, робити висновки та планувати наступні кроки.

Таким чином, цілеспрямована інтеграція самостійної діяльності в ігровий процес не тільки формує у дітей базові навички самостійності, але й

зкладає основу для розвитку соціальних навичок, творчого мислення та емоційної стійкості, що є ключовими аспектами дошкільної освіти.

Досягнення мети третьої педагогічної умови «удосконалення методичного забезпечення процесу розвитку самостійності в закладі дошкільної освіти» реалізується шляхом упровадження навчально-методичного посібника (далі посібник) – «Розвиток самостійності дітей раннього віку в закладі дошкільної освіти».

У зазначеному посібнику представлено широкий спектр методичних прийомів, які допомагають педагогам краще організовувати процес розвитку самостійності у дітей раннього віку. Це включає детальні рекомендації щодо формування умов для самостійної діяльності, побудови ігрових та навчальних ситуацій, які стимулюють ініціативу та самостійні дії дітей.

Цей посібник містить практичні рекомендації що дозволяють педагогам індивідуалізувати підходи до кожної дитини. Це важливо для поступового розвитку самостійності з урахуванням природних потреб дитини у дослідженні світу та самовираженні. Крім цього в посібнику запропоновані інтегровані заняття, де самостійна діяльність дітей поєднується з іншими освітніми процесами, такими як розвиток мовлення, творчості та соціальних навичок. Такі заняття допомагають дітям відчувати відповідальність за власні дії та навчитися вирішувати проблеми самостійно.

Важливою частиною посібника є рекомендації щодо співпраці з батьками для закріплення навичок самостійності вдома. Педагогам пропонується використовувати батьківські збори, індивідуальні консультації та спільні заходи для підтримки процесу формування самостійності не тільки в садочку, але й у сімейному середовищі.

Комплексна реалізація обґрунтованих нами педагогічних умов у освітньому процесі ЗДО на нашу думку є критично важливою для забезпечення ефективного і результативного розвитку самостійності у дітей раннього віку.

Комплексна реалізація розвитку самостійності базується на теоретичних положеннях вікової психології та педагогіки які ми детально розглянули у розділі I і акцентують увагу на важливості створення середовища, що стимулює дитячу ініціативність та самостійність у пізнавальній і діяльній сферах.

Психолого-педагогічні дослідження О. Беляєвої [11], Л. Гураш [39], З.Гуріної [30], Ю.Демидової [33], О. Денисюка [34], Т.Дуткевич [45], Л. Кононко [48], К.Крутій [81], С.Матвієнко [48], К.Масич [90], Т.Науменко [39], Л.Олійник [98], М.Савченко [117] та ін. показують, що ранній вік є критичним періодом для закладання основ самостійної діяльності, коли діти активно опановують світ через власну діяльність. Впровадження педагогічних умов, які враховують ці особливості, сприяє ефективнішому засвоєнню дітьми поведінкових моделей самостійності.

2.3. Зміст і аналіз експериментального дослідження з розвитку самостійності у дітей раннього віку.

Після констатувального етапу експериментальна робота щодо розвитку самостійності дітей раннього віку передбачала формувальний етап з поетапним і послідовним впровадженням в освітній процес визначених у нашому дослідженні педагогічних.

В результаті на контрольному, завершальному етапі дослідження після проведеного діагностичного зрізу з використанням тих же методик що і на констатувальному етапі для порівняння з результатами на початку та по завершенні експериментальної роботи, аналізувалась динаміка змін у рівнях сформованості КЗ у КГ та ЕГ.

Представимо узагальнені результати загального рівня розвитку самостійності дітей раннього віку отримані на контрольному етапі експериментальної роботи.

Таблиця 2.6

**Рівні розвитку самостійності дітей раннього віку
на констатувальному та контрольному етапі дослідження в (%)**

Етапи Рівні	Контрольна група ($\approx \mu$) у (%)			Експериментальна група ($\approx \mu$) у (%)		
	Етап дослідження					
	Констатувальний етап	Контрольний етап	Δ (%)	Констатувальний етап	Контрольний етап	Δ (%)
Високий	15	18	+3	17	23	+6
Середній	58	60	+2	53	56	+3
Початко- вий	27	22	-5	40	21	-19

На основі даних представлених у таблиці 2.6 бачимо, що у КГ спостерігається незначне збільшення кількості дітей з високим рівнем самостійності на 3% та зростання середнього рівня на 2%. Водночас кількість дітей із початковим рівнем самостійності знизилась на 5%.

Зміни в КГ є незначними, що свідчить про помірний прогрес у розвитку самостійності. Зростання високого рівня на 3% може бути пов'язане з природним розвитком дітей та поступовим вдосконаленням педагогічних підходів. Однак, зниження початкового рівня на 5% також свідчить про деякий поступ у зростанні самостійності у дітей.

У ЕГ спостерігається значніше зростання дітей з високим рівнем самостійності на 6%, а також зростання середнього рівня на 3%. Найсуттєвішим є зниження дітей із початковим рівнем самостійності – на 19%.

Результати отримані в ЕГ демонструють суттєвіший прогрес у розвитку самостійності, ніж у контрольній групі. Зростання високого рівня на 6% і середнього рівня на 3% свідчить про позитивний вплив впроваджених педагогічних умов та методичних засобів, спрямованих на розвиток самостійності. Значне зниження початкового рівня на 19% є показником

успішної реалізації програми розвитку самостійності, оскільки більше дітей змогли перейти на вищі рівні.

Порівняльний аналіз між групами свідчить про те, що ЕГ показала більш значні зміни у порівнянні з контрольною групою на всіх рівнях розвитку самостійності.

Зокрема, зростання кількості дітей з високим рівнем у ЕГ майже вдвічі перевищує показники КГ (+6% проти +3%).

Зниження початкового рівня в ЕГ є набагато відчутнішим, що свідчить про успішне підвищення рівня самостійності у значної кількості дітей.

На основі проведеного кількісного і якісного аналізу можемо стверджувати, що впровадження спеціально розроблених педагогічних умов і у освітній процес ЗДО в ЕГ призвело до значно більшого прогресу у розвитку самостійності у дітей раннього віку. Порівняно з КГ, де зміни є менш вираженими, ЕГ демонструє помітне зниження частки дітей з початковим рівнем самостійності та значне збільшення кількості дітей із високим рівнем розвитку.

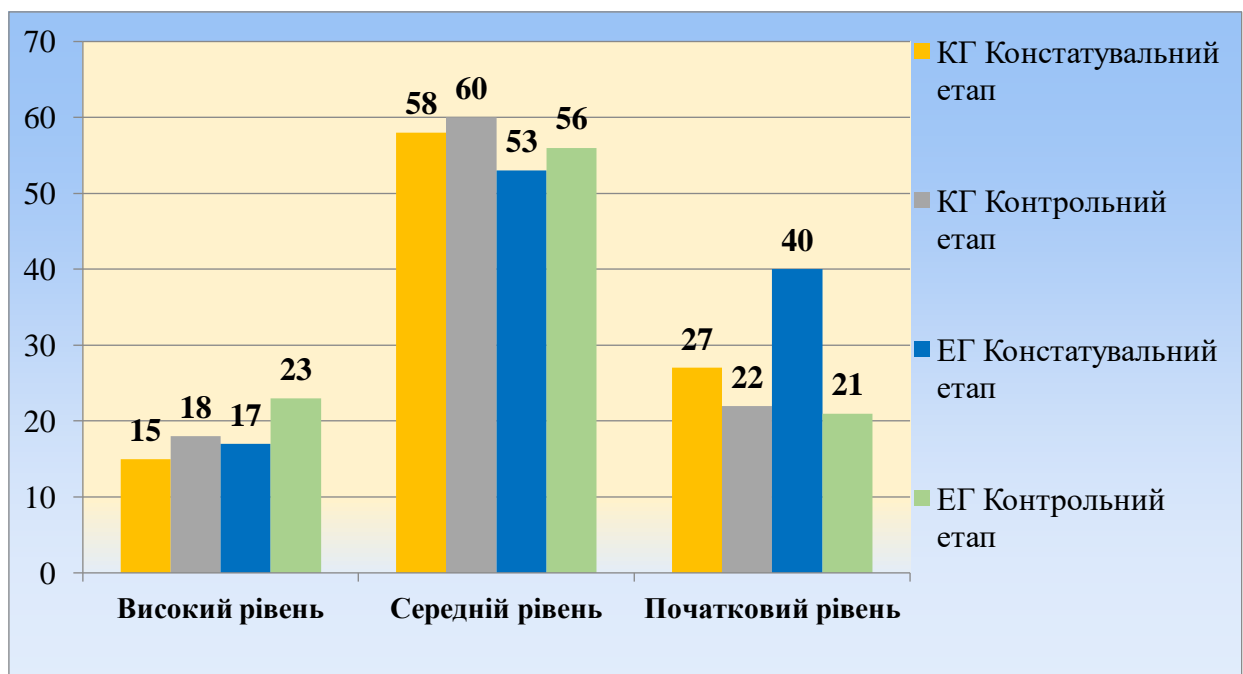

Рис. 2.1 Рівні розвитку самостійності у дітей раннього віку констатувальному та контрольному етапах дослідження в (%).

На діаграмі представлено порівняння рівнів розвитку самостійності дітей раннього віку у КГ та ЕГ на констатувальному та контрольному етапах дослідження. Відображено три рівні: високий, середній і початковий.

З побудованого графіка видно, що в ЕГ відбулося значне зростання дітей з високим рівнем самостійності (з 17% до 23%) і суттєве зменшення дітей з початковим рівнем (з 40% до 21%). У КГ також помітні певні зміни, але вони менш виразні.

Результати контрольного етапу експерименту стали основою для формування висновків щодо проведеної експериментальної роботи, спрямованої на розвиток самостійності дітей раннього віку.

2.4. Методичні рекомендації щодо розвитку самостійності у дітей раннього віку.

Розвиток самостійності у дітей раннього віку є важливим етапом у формуванні навичок, необхідних для адаптації до соціального середовища та подальшого навчання. Цей процес потребує системного підходу, постійної уваги до індивідуальних особливостей дитини та співпраці між батьками й вихователями.

I. Для батьків дітей раннього дошкільного віку ми рекомендуємо сфокусувати увагу на наступних практичних рекомендаціях.

Створіть умови, де дитина може самостійно виконувати повсякденні дії. Наприклад, поставте вішалку на рівні зросту дитини, щоб вона могла самостійно вішати куртку.

Дозвольте дитині самостійно мити руки, навіть якщо спочатку їй потрібно нагадувати або допомагати. Наприклад: «Ось мило, давай спробуємо разом.» З часом вона звикне виконувати це без допомоги.

Просіть дитину допомагати з нескладними завданнями: покласти серветки на стіл або скласти іграшки. Наприклад: «Давай разом поставимо тарілки. Ти тримаєш маленькі, а я великі.»

Пояснюйте дитині її емоції словами. Наприклад: «Я бачу, ти засмутився, бо твоя вежа впала. Давай побудуємо нову разом.» Це допоможе дитині зрозуміти свої почуття й знайти шляхи їх вирішення.

Після розчарування запропонуйте спробувати знову, замість того щоб робити все за дитину. Наприклад: «Я знаю, це важко, але ти можеш це зробити. Спробуй ще раз.»

Роз'яснюйте правила гри та пояснюйте їхній сенс. Наприклад: «Коли ми чекаємо своєї черги на гойдалку, це справедливо для всіх.»

Якщо дитина пропонує допомогти або ділитися іграшкою, хваліть це: «Як добре, що ти поділився машинкою з другом!»

Активно використовуйте запитання для розвитку: наприклад: «Що нам потрібно, щоб побудувати будинок із конструктора? Які деталі тобі потрібні?» Це стимулює дитину думати самостійно.

Залучайте дитину до планування запропонувавши вибір: «Хочеш послухати казку чи пограти в пазли перед сном?» Це допомагає дитині вчитися приймати рішення.

II. Методичні рекомендації для вихователів ґрунтуються на наступних основних напрямках.

1. Формування середовища, що стимулює самостійність дитини.

Організація групового простору: в групі ЗДО розміщуйте іграшки, матеріали для творчості та книжки так, щоб діти могли дістати їх самостійно. Наприклад, полиці на рівні зросту дітей з підписами чи картинками для кращої орієнтації.

Використання міні-зон діяльності: бажано створити окремі зони: для малювання, ігор, читання, де діти можуть самостійно вибрати активність.

2. Розвиток соціальних навичок дітей у групі ЗДО.

Організація групових завдань: наприклад, попросіть дітей разом побудувати вежу, де кожен відповідатиме за свою частину. Це навчить їх працювати в команді.

Навчання через взаємодію: якщо дитина свариться з іншою, допоможіть їй вирішити конфлікт: «Ти хотів пограти з машинкою, але твій друг теж хоче. Як ми можемо розв'язати цю ситуацію?»

3. Формування відповідальності через доручення.

Прості завдання: наприклад: «Твоя відповідальність сьогодні – роздавати серветки перед обідом.» Це допомагає дітям відчутти себе важливими й вчитися виконувати обов'язки.

4. Навчання через гру.

Сюжетно-рольові ігри: наприклад, гра «Магазин», де діти самостійно обирають ролі (продавець, покупець) і вирішують, що робити.

Творчі завдання: попросіть дітей придумати, як використовувати різні матеріали для будівництва чи малювання. Наприклад: «Що можна зробити з цих паличок і пластиліну?».

III. Приклади спільної роботи батьків і вихователів, щодо розвитку самостійності дітей раннього віку.

Погодження єдиних підходів: наприклад якщо дитину вчать самостійно прибирати іграшки вдома, вихователі мають підтримувати цю звичку в ЗДО.

Обмін інформацією: вихователі можуть ділитися успіхами дитини з батьками. Наприклад: «Сьогодні ваша дитина сама зашнурувала черевики!» Це мотивує батьків продовжувати підтримувати самостійність вдома.

Важливе значення для розвитку самостійності відіграють спільні заходи. Організуйте майстер-класи, наприклад, «Як розвивати самостійність у дітей», де батьки зможуть ознайомитися з методами вихователів і отримати поради.

IV. Врахуйте основні принципи розвитку самостійності у дітей.

Послідовність: Дитині важливо мати постійні правила і завдання як вдома, так і в ЗДО.

Терплячість: Дозвольте дитині навчатися у своєму темпі, навіть якщо це займає більше часу.

Мотивація: Підтримуйте успіхи дитини та заохочуйте її до нових спроб.

Довіра: Вірте у можливості дитини, навіть якщо спочатку вона не справляється.

Розвиток самостійності – це тривалий процес, який залежить від сприятливих умов, позитивної підтримки та співпраці дорослих, що оточують дитину.

Розвиток самостійності у дітей раннього віку є важливим етапом у формуванні навичок, необхідних для адаптації до соціального середовища та подальшого навчання. Цей процес потребує системного підходу, постійної уваги до індивідуальних особливостей дитини та співпраці між батьками й вихователями.

Розвиток самостійності у дітей раннього віку є фундаментальним завданням ДО, яке безпосередньо впливає на подальшу соціалізацію та формування основних життєвих навичок. Ефективність цього процесу значною мірою залежить від узгодженості дій педагогів і батьків, їхньої тісної співпраці та підвищення професійного рівня фахівців, які займаються вихованням і навчанням наймолодших.

I. Важливість спільної роботи педагогів і батьків

Розвиток самостійності – це тривалий і систематичний процес, який потребує послідовності у виховних підходах, як у сімейному, так і в освітньому розвивальному середовищі ЗДО. Коли батьки та педагоги діють у тандемі, діти отримують зрозумілі, однакові вимоги і більше можливостей для прояву самостійності.

Ключові аспекти спільної роботи які бажано враховувати у роботі з дітьми не тільки раннього віку.

Обов'язково максимально реалізовано єдність виховних підходів. Батьки і педагоги ЗДО мають узгоджувати методи та завдання розвитку самостійності. Наприклад, якщо вдома дитину вчать складати одяг самостійно, у садочку ця навичка також має закріплюватися.

Постійний забезпечувати обмін інформацією. Регулярне інформування батьків про успіхи та труднощі дитини в ЗДО дозволяє коригувати підходи вдома. Наприклад, вихователь може повідомити: «Ваша дитина сьогодні вперше вдягнула шапку самостійно!»

Спільні заходи:

Проведення семінарів, майстер-класів та відкритих занять, де батьки можуть дізнатися, як формувати самостійність у побуті й ігровій діяльності, сприяє налагодженню довіри і взаєморозуміння.

Більш детальні практичні рекомендації для налагодження співпраці з батьками представлено в (додатку Ж), що включає розробки занять та інструкції для інтеграції спільної роботи в освітній процес.

II. Удосконалення фахової майстерності педагогів ЗДО.

Професійний розвиток вихователів є запорукою ефективного розвитку самостійності у дітей. Педагог, який володіє сучасними методиками і постійно підвищує свою кваліфікацію, може краще організувати освітній процес і взаємодію з батьками.

Удосконалити педагогічну майстерність можна за рахунок участі у тренінгах, семінарах, курсах, вебінарах тощо в контексті проблемного розвитку самостійності дітей раннього віку. Наприклад, можна розглянути методіку М. Монтесорі, яка акцентує увагу на незалежності дитини.

Аналіз власної роботи через спостереження за дітьми та оцінку їхніх успіхів допомагає коригувати методи навчання.

Крім цього, вихователям варто впроваджувати інноваційні програми, які поєднують ігрову та практичну діяльність, спрямовану на формування навичок самостійності (наприклад, прибирання іграшок, підготовка до занять).

Ще один важливий аспект це взаємодія працівників ЗДО в професійному середовищі. Співпраця з колегами для обміну досвідом, розробки єдиних підходів до формування самостійності.

Наведемо приклад «Пам'ятка для батьків щодо розвитку самостійності вашої дитини»

Шановні батьки! Ви відіграєте ключову роль у розвитку самостійності вашої дитини. Тому ми хочемо Вам допомогти, щоб ви ґрунтовніше розуміли, як формувати ці навички у повсякденному житті.

Щоденні завдання: Вчіть дитину самостійно мити руки, вдягатися, їсти ложкою. Наприклад: «Ти можеш сам вдягнути шкарпетки, спробуй!».

Підтримка активності: Дайте дитині можливість самостійно обирати іграшки чи книжки, пояснюючи свої дії.

Навчання управління емоціями: Розповідайте про емоції, допомагайте дитині їх ідентифікувати. Наприклад: «Ти засмутився, бо тобі не вдалося скласти кубики. Спробуй ще раз, я допоможу».

Підтримка через похвалу: Хваліть дитину не тільки за результат, але й за зусилля: «Ти дуже старався сам зібрати цей пазл, молодець!».

Сприяйте взаємодії: Вчіть дитину гратися з іншими дітьми, ділитися іграшками. Наприклад: «Ти можеш позичити свою машинку, щоб погратися разом із другом».

Мотивуйте до вирішення задач: Ставте перед дитиною прості завдання. Наприклад: «Як ти думаєш, де ми можемо знайти твою іграшку?»

Навчання через вибір: Пропонуйте вибір, щоб дитина почувалася впевнено: «Ти хочеш почитати казку чи пограти в конструктор?».

Врахування цих простих рекомендацій дозволить краще розвинути самостійність у вашої дитини.

Отже спільна робота батьків і педагогів є основою успішного формування самостійності у дітей. Вона забезпечує системність, стабільність і послідовність виховання. Завдяки обміну досвідом, підвищенню кваліфікації вихователів та залученню батьків до процесу навчання діти мають більше можливостей для розвитку своїх здібностей.

Висновок до розділу 2.

На підставі аналізу науково-методичної літератури було обґрунтовано критерії і виокремлено показники «розвитку самостійності в дітей раннього віку». Нами було визначено основні критерії розвитку самостійності дітей раннього віку в ЗДО як: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний з відповідними рівнями – високий, середній та початковий.

Мотиваційний критерій визначав прагнення дитини діяти самостійно, розуміння значущості самостійних дій та отримання позитивних емоцій від них. Когнітивний критерій охоплював базові уявлення дитини про самостійність, її здатність діяти без сторонньої допомоги та уникати звернень за нею. Діяльнісний критерій відображав здатність дитини до самостійної поведінки в різних видах діяльності та життєвих обставинах.

У відповідності з теоретичними засадами і принципами побудови експериментального дослідження враховуючі особливості розвитку самостійності, на основі підходів психологів О. Беляєва [11], З.Гуріна [30], Ю.Демидова [33], О. Денисюк [34], Т.Дуткевич [45], Л.Кононко [48], С.Матвієнко [48], К.Масич [90], Т.Науменко [39], Л.Олійник [98], та педагогів Г. Адамів [1], О.Аматьєвої [3], Л. Алексеєнко-Лемовської [2], С.Білошицької [12], М.Броди [16], В. Бутенко [19], Л. Гураш [39], З. Гуріної [30], О.Гузаїрової [32], М.Дідори [35], А. Кошель [59], В.Кошеля [77], К.Крутій [81], М.Савченко [117], О.Удіної [133], Є.Хрикова [138] та ін. ми визначили 3 основні педагогічні умови розвитку самостійності в дітей раннього віку в ЗДО:

- формування позитивної мотивації у дітей орієнтованої на усвідомлення важливості розвитку самостійності шляхом цілеспрямованого залучення дошкільників до різних форм самостійної діяльності;
- цілеспрямована інтеграція самостійної діяльності в ігровий процес в умовах закладу дошкільної освіти;
- удосконалення методичного забезпечення процесу розвитку самостійності в закладі дошкільної освіти.

За результатами проведеної роботи у КГ спостерігається незначне збільшення кількості дітей з високим рівнем самостійності на 3% та зростання середнього рівня на 2%. Водночас кількість дітей із початковим рівнем самостійності знизилась на 5%.

Зміни в КГ є незначними, що свідчить про помірний прогрес у розвитку самостійності. Зростання високого рівня на 3% може бути пов'язане з природним розвитком дітей та поступовим вдосконаленням педагогічних підходів. Однак, зниження початкового рівня на 5% також свідчить про деякий поступ у зростанні самостійності у дітей. У ЕГ спостерігається зростання дітей з високим рівнем самостійності на 6%, а також зростання середнього рівня на 3%. Найсуттєвішим є зниження дітей із початковим рівнем самостійності – на 19%.

Результати отримані в ЕГ демонструють суттєвіший прогрес у розвитку самостійності, ніж у контрольній групі. Зростання високого рівня на 6% і середнього рівня на 3% свідчить про позитивний вплив впроваджених педагогічних умов та методичних засобів, спрямованих на розвиток самостійності. Значне зниження початкового рівня на 19% є показником успішної реалізації програми розвитку самостійності, оскільки більше дітей змогли перейти на вищі рівні.

Порівняльний аналіз між групами свідчить про те, що ЕГ показала більш значні зміни у порівнянні з КГ на всіх рівнях розвитку самостійності.

Зокрема, зростання кількості дітей з високим рівнем у ЕГ майже вдвічі перевищує показники КГ (+6% проти +3%).

Зниження початкового рівня в ЕГ є набагато відчутнішим, що свідчить про успішне підвищення рівня самостійності у значної кількості дітей.

На основі проведеного кількісного і якісного аналізу можемо стверджувати, що впровадження спеціально розроблених педагогічних умов і у освітній процес ЗДО в ЕГ призвело до значно більшого прогресу у розвитку самостійності у дітей раннього віку.

ВИСНОВОК

1. В результаті здійсненого наукового аналізу проблеми «розвитку самостійності дітей раннього віку в закладі дошкільної освіти» в педагогічній теорії та практиці встановлено, що проблема є актуальною, оскільки розвиток самостійності є важливим чинником формування гармонійної особистості дитини. Позиції дослідників і педагогів щодо методів та підходів до цього процесу різняться, проте всі вони сходяться на думці, що самостійність дітей є базовою складовою їхньої підготовки до життя, соціалізації та подальшого навчання.

В контексті нашої проблеми під категорією «розвиток самостійності дітей раннього віку в закладі дошкільної освіти розуміємо процес цілеспрямованого формування у дітей раннього віку навичок і здібностей до самостійної діяльності, прийняття рішень та виконання простих завдань без постійної допомоги дорослих в закладі дошкільної освіти». Він охоплює аспекти емоційного, соціального, когнітивного та фізичного розвитку дитини, враховуючи її індивідуальні можливості та потреби.

2. На основі аналізу наукової літератури було обґрунтовано критерії і виокремлено показники розвитку самостійності в дітей раннього віку. Нами було визначено основні критерії розвитку самостійності дітей раннього віку в ЗДО як: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний з відповідними рівнями – високий, середній та початковий.

Мотиваційний критерій визначав прагнення дитини діяти самостійно, розуміння значущості самостійних дій та отримання позитивних емоцій від них. Когнітивний критерій охоплював базові уявлення дитини про самостійність, її здатність діяти без сторонньої допомоги та уникати звернень за нею. Діяльнісний критерій відображав здатність дитини до самостійної поведінки в різних видах діяльності та життєвих обставинах.

У відповідності з теоретичними засадами і принципами побудови експериментального дослідження враховуючі особливості розвитку

самостійності ми визначили 3 основні педагогічні умови розвитку самостійності в дітей раннього віку в ЗДО:

- формування позитивної мотивації у дітей орієнтованої на усвідомлення важливості розвитку самостійності шляхом цілеспрямованого залучення дошкільників до різних форм самостійної діяльності;

- цілеспрямована інтеграція самостійної діяльності в ігровий процес в умовах закладу дошкільної освіти;

- удосконалення методичного забезпечення процесу розвитку самостійності в закладі дошкільної освіти.

3. На основі проведеного кількісного і якісного аналізу можемо стверджувати, що впровадження спеціально розроблених педагогічних умов і у освітній процес ЗДО в ЕГ призвело до значно більшого прогресу у розвитку самостійності у дітей раннього віку з високим рівнем самостійності (з 17% до 23%) що відображає зростання на 6%, і суттєве зменшення дітей з початковим рівнем (з 40% до 21%), що демонструє помітну динаміку. Порівняно з КГ, де зміни є менш вираженими, ЕГ демонструє помітне зниження частки дітей з початковим рівнем самостійності та значне збільшення кількості дітей із високим рівнем розвитку.

У КГ також помітні певні зміни, але вони менш виразні зокрема спостерігається незначне збільшення кількості дітей з високим рівнем самостійності на 3% та зростання середнього рівня на 2%. Водночас кількість дітей із початковим рівнем самостійності знизилась на 5%.

Ці зміни вказують на ефективність застосованих умов, орієнтованих на розвиток ініціативності, формування навичок самостійного виконання завдань та підтримку позитивної мотивації.

Проведене дослідження проблеми розвитку самостійності у дітей раннього віку в закладі дошкільної освіти дозволяє стверджувати, що формування самостійності є складним багатокомпонентним процесом, який залежить від поєднання педагогічних, психологічних та соціальних чинників.

Однак результати аналізу показують, що не всі аспекти цієї проблеми достатньо висвітлені та досліджені.

Зокрема, залишається недостатньо вивченим вплив сучасних освітніх технологій та цифрового середовища на розвиток самостійності у дітей раннього віку. Також потребує детальнішого дослідження питання взаємодії сім'ї та дошкільного закладу у забезпеченні єдності підходів до виховання самостійності, а також особливості розвитку самостійності у дітей з різними темпами психофізичного розвитку.

Крім того, перспективними є напрями досліджень, що стосуються культурних та етнопедагогічних особливостей формування самостійності, а також адаптації зарубіжного досвіду до умов української системи дошкільної освіти. Вивчення динаміки формування самостійності в умовах інклюзивного середовища також є нагальною науковою задачею.

Таким чином, результати проведеного дослідження не вичерпують усієї багатогранності проблеми розвитку самостійності у дітей раннього віку та відкривають простір для подальших міждисциплінарних досліджень, спрямованих на розширення теоретичних і практичних підходів до її вирішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Адамів Г. С. Формування у студентів педагогічного училища пізнавальної самостійності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Галина Степанівна Адамів. – Київ, 2003. – 21 с.
2. Алексеєнко-Лемовська Л. В. Збагачення словника дітей старшого дошкільного віку в театральній-ігровій діяльності : дис. ... канд. пед. наук :13.00.08 / Людмила Владиславівна Алексеєнко-Лемовська. – Ялта, 2009. – 266 с.
3. Аматьєва О. П. Формування базових якостей особистості як складова розвитку життєвої компетентності дошкільника. О.П. Аматьєва, М.В. Савченко. Матеріали наукової конференції СДПУ. Укладач В.К.Сарієнко. Слов'янськ, 2008. С. 3-6.
4. Андрейчик О. Організація співпраці дошкільного навчального закладу і сім'ї з формування самостійності дітей у трудовій діяльності. Вісник Інституту розвитку дитини (додаток) : методичні та практичні матеріали. Вип. 2. Київ, 2011. С. 15-22.
5. Аристотель. Політика / Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. – Київ. : Основа, 2005. – 239 с.
6. Артемова Л. В. Вчися, граючись. Навколишній світ у дидактичних іграх дошкільнят : кн. для вихователів дит. садків та батьків. – Київ. : Томіріс, 1995. – 112 с. : іл.
7. Артемова Л. П. Ознайомлення старших дошкільників із працею та професіями дорослих. Рання профорієнтація дошкільників / Л.П.Артемова, Г. В. Сова // Дошкільний навчальний заклад. – 2009. – № 5 (29). – С. 24-28.
8. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний Стандарт дошкільної освіти) Нова редакція. Київ : Цифрове видавництво Експертус, 2021. URL : <https://oplatforma.com.ua/article/2895-bkdo-2020-prokt-novogo-standartu-doshklno-osvti#:~:text=%D0%91%D0%B0%D0> (дата звернення: 04.10.2023).

9. Бенера В. Відображення проблеми самостійної роботи студентів у вітчизняній педагогічній думці (друга половина XIX - початок XX ст.) / В.Бенера // Рідна школа. – 2011. – № 1-2 (січень-лютий). – С. 40-44.
10. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу у педагогіці / Іван Дмитрович Бех // Виховання і культура. – 2009. - № 1-2 (17-18). – С. 5-7.
11. Беляєва О. Виховання дисциплінованості у дітей / Олена Беляєва // Психолог. – 2011. – № 40 (472). – С. 27-29.
12. Білошицька С.В. Розвиток у дітей молодшого дошкільного віку самостійності як базової якості особистості URL : <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1472/1/%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%BE%D1%88%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%BC%D0%B0%D0%B3%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0.pdf> (дата звернення 17.04.2024).
13. Богданець-Білокаленко Н. І. У барвистому віночку. Хрестоматія. Навч. посібник для роботи з дітьми у дошкільних навчальних закладах / Упоряд. Наталія Іванівна Богданець-Білокаленко. – Київ. : Видавничий Дім «Слово», 2012. – 728 с.
14. Богуш, А., Гавриш, Н., Кононко, О., Ладивір, С., Маршицька, В., Піроженко, Т., Кубата, Н. ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. Абрамян КН. 2021, 155.
15. Богуш А. М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників : мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Видання друге, доповнене. Навчальний посібник / А. М. Богуш, Н. І. Луцан. – Київ. : Видавничий Дім «Слово», 2012. – 304 с.
16. Брода М. В. Виховання самостійності у навчанні учнів основної загальноосвітньої школи (друга половина XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія

педагогіки» / Мар'яна Володимирівна Брода. – Івано-Франківськ, 2007. – 19 с.

17. Бурова А. Боротьба дитини за самостійність : як уникнути конфліктів. Алла Бурова. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2009. № 12 (13). С. 65-66.

18. Бурова А. Гра – ефективний засіб виховання самостійності дітей дошкільного віку / Алла Бурова // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2010. – № 5 (травень). – С. 17-27.

19. Бутенко В. Г Психолого-педагогічні основи ігрової діяльності дітей старшого дошкільного віку URL : <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/2395> (дата звернення дата звернення 17.05.2024).

20. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.

21. Виховання дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти різних типів: монографія / С. А. Васильєва, Н. В. Гавриш, В. В. Рагозіна. за наук. ред. Н. В. Гавриш. – Кропивницький : ІМЕКС – ЛТД, 2021 – 226 с.

22. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ: метод. посіб. Г. Беленька, Н. Гавриш, С. Васильєва, В.Маршицька, С. Нечай, Г. Орлова, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр; заг. ред. Н. Гавриш. Харків: Мадрид, 2015. 220 с.

23. Гавриш Н. В. Розвиток мовленнєвотворчої діяльності в дошкільному віці : дис. ... док. пед. наук : 13.00.02 / Наталія Василівна Гавриш. – Київ., 2002. – 417 с.

24. Галузинський В. М. Розвиток дитячого колективу / В.М.Галузинський. – Київ. : Радянська школа, 1966. – 152 с.

25. Гуріна З. Допоможемо малюкові зростати самостійним. Зоя Гуріна. Дошкільне виховання. 2006. № 11. С. 7-9.

26. Голуб О. В. Формування самостійності учнів молодшого шкільного віку шкіл-інтернатів та дітей-сиріт у позаурочній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Олена Вікторівна Голуб . – Київ, 2004. – 286 с.
27. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – Київ. : Либідь, 1997. – 376 с.
28. Григоренко Г. І. Іграшка як засіб виховання дітей дошкільного віку / Григоренко Г.І. // Основні орієнтири розвитку системи освіти Запорізької області у 2013-2014 навчальному році : методичні рекомендації. У 3-х ч. / упоряд. Л.В. Батліна. – Частина III. – Запоріжжя : Акцент Інвест-трейд, 2013. – С. 126-135.
29. Гуріна З. В. Соціально-психологічні особливості розвитку особистості на етапі дошкільного дитинства. URL : https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=pLzPcu4AAAAAJ&citation_for_view=pLzPcu4AAAAAJ:eQOLeE2rZwMC (дата звернення: 03.03.2024).
30. Гуріна З. В. Психолого-педагогічні умови становлення самостійності у дітей раннього віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Зоя Володимирівна Гуріна. Київ, 2008. 21 с.
31. Гур'янова Н. М. Активізація самостійної творчої діяльності студентів на індивідуальних заняттях з музичного інструмента в умовах організації навчання за кредитно-модульною системою / Н. М. Гур'янова, Н.А. Зворська // Зб. наук. праць. Наукові записки кафедри педагогіки Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Випуск XIX. – Харків. : Видавничий центр ХНУ, 2007. – С. 71-77.
32. Гузаїрова, О. А. Виховання самостійності дітей молодшого дошкільного віку в предметно-практичній діяльності URL : <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/handle/123456789/2347> (дата звернення 02.04.2024).
33. Демидова Ю. О. Формування першооснов пізнавальної самостійності старших дошкільників у конструктивній діяльності : автореф.

дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / Юлія Олексіївна Демидова – Київ, 2007. – 18 с.

34. Денисюк О. Роль сім'ї у розвитку самостійності дітей раннього віку. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди: Науково-теоретичний збірник. Переяслав-Хмельницький, 2008. Вип. 14. С. 63-66.

35. Дідора М. І. Формування самостійності молодших школярів в процесі навчання : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Марія Іллівна Дидора. – Київ, 1982. – 174 с.

36. Дідора М.І. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів заочної форми навчання з дисципліни «Психологічне консультування». МАУП, 2019. 48 с.

37. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проєкту В. Огнев'юк; авт. кол.: Г. Беленька, О. Богініч, Н. Богданець Білоскаленко [та ін.]; наук. ред.: Г. Беленька, М. Машовець; Мін. осв. і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016, с. 64.

38. Дитина в дошкільні роки : комплексна додаткова освітня програма / авт. колектив ; наук. керівник К. Л. Крутій. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2011. – 188 с.

39. Діти раннього віку та гра / Упоряд. Лариса Гураш, Тетяна Науменко. – Київ. : Шк. світ, 2009. – 128 с.

40. Долинна О., Низковська О. Про організовану і самостійну діяльність дітей у дошкільному навчальному закладі. Дошкільне виховання. 2010. № 10. С. 7-15.

41. Долинна О., Низковська О. Програми для дошкільця в освітньому просторі України. Дошкільне виховання. 2011. № 9. С. 12-19.

42. Долинна О. Співвідношення організованої і самостійної діяльності у дитячому бутті / Ольга Долинна, Олена Низковська // Обов'язкова освіта дітей старшого дошкільного віку : форми здобуття,

організація і зміст роботи : Збірник методичних матеріалів / [авт.-упоряд. : О.П. Долинна, А. П. Бурова, О. В. Низковська, Т. П. Носачова]. – Тернопіль : Мандрівець, 2011. – 480 с.

43. Дудник Н. Виховання самостійності у дітей дошкільного віку. Гірська школа Українських Карпат. 2018. № 19. С. 119.

44. Дошкільна освіта : словник-довідник : понад 1000 термінів, понять та назв / упор. К. Л. Крутій, О. О. Фунтікова. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2010. – 324 с.

45. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2012. 424 с.

46. Калуська Л. В. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник». Вид. 3-тє, доп. – Тернопіль : Мандрівенць, 2023. – 210 с.

47. Король Г. С. Формування дослідницької компетентності дошкільників в ігровій діяльності : кваліфікаційна магістр. р-та, студентки II курсу магістратури, 22-М групи, спец. 012 «Дошкільна освіта» / наук. керівник: к. п. н., доцент Т. М. Богдан / Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв, Кафедра дошкільної та початкової освіти. Чернігів, 2023. 94 с.

48. Кононко Л., Матвієнко С.. Психолого-педагогічні аспекти розвитку дитини раннього віку : навч. метод. комплекс.– Ніжин : НДУ ім. М.Гоголя, 2019. – 55 с.

49. Кононко О. Л. Принципи особистісно орієнтованої системи виховання / О. Л. Кононко // Вихователь-методист дошкільного закладу – 2008. – №1 – С. 8-17.

50. Кононко О. Самостійність як чинник становлення моральної позиції у дошкільному дитинстві: Педагогіка і психологія.1998. №4. С. 12-24.

51. Кононко О. Соціально емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві): Навч. посіб. для вищих навч. закладів. Київ: Освіта, 1998. 255 с.

52. Кошель А. П., Білоус А. А., Кравченко Ю. А., Семендзяй А.П. Деякі аспекти формування освітньо-розвивального середовища в закладах дошкільної освіти. Український психолого-педагогічний збірник : наук. журнал. Львів, 2018. №14 (14). С. 48-51.

53. Кошель А. П., Буздуган І. В. Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку засобами нетрадиційних технік на заняттях з малювання. Український психолого-педагогічний збірник : наук. журнал. Львів, 2017. №11 (11). С. 14-17.

54. Кошель А., Дмитренко О. «Ігрові технології в освітньому процесі закладів дошкільної освіти», InterConf, (28) 2020. URL : <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/4502> (дата звернення: 03.02.2024).

55. Кошель А. П. К. Д. Ушинський про моральне виховання дітей дошкільного віку. Вісник Чернігівського державного педагогічного університету / Чернігів. держ. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка ; голов. ред. М.О.Носко. Чернігів, 2010. Вип. 79. С. 86–88.

56. Кошель А., Кошель В., Журавель Т. До проблеми індивідуального оздоровлення дітей дошкільного віку засобами фізичного виховання. URL : <file:///E:/%D0%97%D0%90%D0%93%D0%A0%D0%A3%D0%97%D0%9A%D0%98/%D0%97%D0%90%D0%93%D0%A0%D0%A3%D0%97%D0%9A%D0%98%20Mozilla/11.pdf> (дата звернення: 24.05.2024).

57. Кошель А. П., Кошель В. М. Розвиток «м'яких навичок» у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в процесі професійної підготовки. New Inception. 2021. № 1-2. С. 53-57.

58. Кошель А. П., Кошель В. М., Семенова А. С., Андрущенко Т. М., Дідовець І. Л., Коваленко Д. О. Інноваційні підходи до організації освітнього процесу у підготовці майбутніх вихователів дітей дошкільного віку. Interdisciplinary research: scientific horizons and perspectives : collection of scientific papers «SCIENTIA» (April 12, 2024). Vilnius: Republic of Lithuania. 2024. P. 106-111.

59. Кошель А. П. Формування культури здоров'я майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу у процесі професійної підготовки : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Анна Павлівна Кошель. Глухів, 2015. 226 с.

60. Кошель А, Кошель В, Сілка К. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ЗГІДНО ОНОВЛЕНОГО БАЗОВОГО КОМПОНЕНТУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ. Збірник наукових праць ЛОГОС. Збірник наукових праць ЛОГОС. вилучено із <https://doi.org/10.36074/logos-19.03.2021:v3.8261> (дата звернення: 28.02.2024).

61. Кошель А. П., Мурашко О. М. Деякі аспекти забезпечення якості сучасної дошкільної освіти. Теоретичні та практичні аспекти розвитку сучасної педагогіки та психології : матер. міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів 21-22 черв. 2019 р. Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2019. С. 94-98.

62. Кошель, А., Олексієнко, В. і Дьякова, Н. (2020) «ДЕЯКІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ЗДО НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РЕФОРМУВАННЯ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ», InterConf, (34). URL :: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/5525> (дата звернення: 26.03.2024).

63. Кошель В. М., Донець І. О. Розвиток рухових якостей дітей дошкільного віку інтеграційним комплексом рухів і музики в закладах дошкільної освіти: посіб. для студ. спец. «Дошкільна освіта» працівників закладів дошкільної освіти та батьків. Чернігів : ФОП Баликіна О.В., 2019. 158 с.

64. Кошель В. М., Каплун В. В. Організація здоров'язбережувального середовища в закладі дошкільної освіти: навчально-методичномий посібник для педагогів і керівників закладів дошкільної освіти, здобувачів спеціальності 012 «Дошкільна освіта», викладачів закладів вищої освіти, працівників системи після-кваліфікаційної освіти. Чернігів: ФОП Баликіна С. М., 2023. 86 с.

65. Кошель В. М., Кошель А. П. Методичні рекомендації до написання курсових робіт студентами спеціальності «Дошкільна освіта». Чернігів : ТОВ «Чернігівська картонажно-поліграфічна фабрика», 2020. 60 с.

66. Кошель В. М., Кошель, А. П. Наступність в роботі закладу дошкільної освіти та початкової школи в умовах інтеграції інклюзії. URL : eprub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/3854. (дата звернення: 24.02.2024).

67. Кошель В. М., Кошель А. П. Розвиток творчої особистості дошкільника в умовах ДНЗ. Вісник Чернігівського державного педагогічного університету, 2004. Вип. 24. С. 66–68.

68. Кошель В. М., Кошель А. П., Сиз Г. С., Бойправ С. В. До проблеми формування комунікативної компетентності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку в процесі професійної підготовки. Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В.М.]. Кам'янець-Подільський, 2018. Вип. 25 (2-2018). Ч.2. С. 176–180.

69. Кошель В. М., Кульбако Н. П. До проблеми організації корекційної роботи в освітньому процесі закладів дошкільної освіти. Перспективні напрямки розвитку сучасних педагогічних і психологічних наук. Харків : Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2020. Ч. II. С. 12-16.

70. Кошель В. М., Курок О. І. Розвиток рухової активності дітей дошкільного віку: навч. посіб. Чернігів. ФОП Ремізова В.М. 2015. 62 с.

71. Кошель В. М., Троян Л. М. Розвиток рухової творчості дітей дошкільного віку в умовах закладів дошкільної освіти : посіб. для студ. спец. «Дошкільна освіта» працівників закладів дошкільної освіти та батьків / упоряд. В. М. Кошель, Л. М. Троян. Чернігів : ФОП Баликіна О. В., 2018. 134 с.

72. Кошель В. М. Самостійна робота у системі підготовки студентів до навчання рухових дій дітей дошкільного віку у вищому навчальному закладі. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету : зб. наук. пр. / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. Рівне; Київ, 2015. Вип. 12 (55), Ч. 2. С. 178–183.

73. Кошель В. М., Пономаренко М. В. Деякі аспекти організації навчання дітей з особливими потребами в умовах закладів дошкільної освіти. Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук : матер. міжнар. наук.-практ. конф. Київ : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2020. Ч. 1. С. 88-91.

74. Кошель В. М., Пономаренко М. В. До проблеми організації та управління системою освіти дітей з особливими потребами в Україні. Актуальні питання сучасних педагогічних та психологічних наук : зб. наук. робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф. Одеса : «Південна фундація педагогіки», 2020. Ч. 2. С. 21-25.

75. Кошель В. М., Соболев К. М. Особливості формування освітньо-розвивального середовища в дошкільних навчальних закладах. Український психолого-педагогічний збірник : наук. журнал. Львів, 2017. №10 (10). С. 104-108.

76. Кошель В. М. Організація охорони життя і здоров'я дітей у дошкільних навчальних закладах. Формування навичок та вмінь з безпеки життєдіяльності дитини за Базовим компонентом дошкільної освіти : матеріали наук.-метод. семінару. Чернігів : ЧОІППО імені К.Д.Ушинського, 2013. Вип. 1. Ч. I. С. 50-57.

77. Кошель В. М. Підготовка майбутніх вихователів до навчання рухових дій дітей дошкільного віку : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 Глухів, 2016. 252 с.

78. Кошель В. М. Сенсорне виховання дітей раннього віку : навч.-метод. посіб. для вихователів дітей дошкільного віку, студентів спеціальності «Дошкільна освіта» та батьків. Чернігів : ФОП Баликіна О.В., 2019 160 с.

79. Кошель В., Юрченко Н.. Використання інноваційних технологій для самовдосконалення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в професійній діяльності. URL : erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/3150 (дата звернення: 24.01.2024).

80. Кошинська Л.О. Гуріна З. В. Особливості розвитку самооцінки молодшого школяра. Молодий вчений, 2016, 40.12.1: 226.

81. Крутій К. Проблеми формування самостійності дітей третього року життя. Дошкільна освіта. 2012. № 4 (38). С. 30-31.

82. Крутій К. Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу : монографія. К. Л. Крутій. у 2-х ч. Частина друга. Концепція, Програма розвитку та освітні програми ДНЗ. Запоріжжя : ТОВ «ЛППС» ЛТД, 2010. 284 с.

83. Кічук Н. В. Формування творчої особистості вчителя. Київ: Либідь, 1991. 217 с.

84. Конституції України URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 17.11.2023).

85. Ладивір С. О. Особистість дошкільника : надії та перспективи розвитку. Особистість дошкільника : надії та перспективи розвитку: наук.-метод. посіб. Житомир, 2003. 175 с.

86. Ладивір С. О. Психологічні умови реалізації потенційних можливостей дитини. Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. за ред. С.Д.Максименка. Т. 4. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 6. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. С. 84–97.

87. О Лісовець О. Генезис проблеми самостійності дітей дошкільного віку. Інноваційні наукові дослідження: теорія, методологія, практика: матеріали Міжн. наук.-практ. конф. м. Київ, 24-25 лютого 2017 р. / ГО «Інститут 106 інноваційної освіти»; Науково-учбовий центр прикладної

інформатики НАН України. Київ: ГО «Інститут інноваційної освіти», 2017. 168 с. С. 19-22.

88. Лісовець О. Особливості становлення і розвитку самостійності дитини у дошкільному віці. Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки. 2018. № 3. С. 28-34. URL : <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/handle/123456789/957> (дата звернення: 27.02.2024).

89. Мариняко С., Кошель В. До проблеми формування самостійності дошкільників у закладі дошкільної освіти. Scientific Collection «InterConf», (2024). (203), 134–141. URL : <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/6393>

90. Масич К.О. 2023. Педагогічні умови виховання самостійності в дітей раннього віку URL : http://46.201.250.252:8080/bitstream/handle/123456789/3111/%d0%9c%d0%b0%d0%b3%d1%96%d1%81%d1%82%d0%b5%d1%80%d1%81%d1%8c%d0%ba%d0%b0_%d0%9c%d0%b0%d1%81%d0%b8%d1%87.pdf?sequence=1&isAllowed=у (дата звернення: 04.12.2023).

91. Матвієнко С. І. Виховання самостійності в старших дошкільників у процесі занять художнім конструюванням. 2019. URL : <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/handle/123456789/1300> (дата звернення: 04.12.2023).

92. Малашевська І.А. Музичне навчання дошкільників і молодших школярів на основі оздоровчо-розвивального підходу : монографія. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.) : ФОП Домбровська Я.М., 2016. 210 с.

93. Мельник І. С. Можливості розвитку адекватної самооцінки дошкільників у взаємодії з дорослими й однолітками / І. С. Мельник // Дошкільна освіта. – 2009. – № 3(25). – С. 55-62.

94. Мельник І. С. Педагогічна психологія: дошкільний вік. Навчальний посібник для студентів напряму підготовки «Дошкільна освіта». – Київ.: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2013. – 128 с.

95. Мішечкіна, М. Є. «Виховання впевненості у собі у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку:[моногр.]/Марина Мішечкіна.» Донецьк: Юго-Восток (2009): 73.

96. Музика О. Л., Портницька Н. Ф. Розвиток творчих здібностей у наслідувальній діяльності: навч. посібник для студ. вищих навч. закладів. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 128 с.

97. М. Монтессорі Освіта і Мир перекладена українською мовою. 2023. URL :<https://hub.montessoriu.com/osvita-i-myr-mariia-montessori/> (дата звернення: 12.03.2024).

98. Олійник Л. М. Формування уявлень про властивості і співвідношення предметів у дітей раннього віку : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец.:13.00.08 «Дошкільна педагогіка». Київ, 2004. 22 с.

99. Осадча, Н. О. «Самотність як інтегративна якість базової культури особистості.» Духовність особистості: методологія, теорія і практика 2 (2016): 136-145.

100. Павлюк, М. М. «Суб'єктність у контексті самостійності особистості.» Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені ГС Костюка Національної академії педагогічних наук України (2016): 109-119.

101. Піроженко Т. О. Особистість дошкільника : перспективи розвитку. Тамара Олександрівна Піроженко. Тернопіль : Мандрівець, 2020. 136 с.

102. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: підручник / Т.І.Поніманська. 2-ге вид., доповн. – Київ.: Академвидав, 2013. – 464 с.

103. Про дошкільну освіту: Закон України. Київ: Ред. журн. «Про дошкільне виховання», 2020. С. 28. URL: <https://zakon.rada.gov.Ua/laws/show/2628-14#Text> (дата звернення 12.10.2023).

104. Про освіту: Закон України. Освіта. 2020. С. 77. URL: <https://zakon.rada.gov.Ua/laws/show/2628-14#Text> (дата звернення 16.10.2023).

105. Про охорону дитинства: Закон України, 2002. С. 56. URL: <https://zakon.rada.gov.Ua/laws/show/2628-14#Text> (дата звернення дата звернення 16.05.2023).

106. Програма розвитку дитини «Українське дошкілля» URL: https://f.osvita.city/file/57/Bilan_Programa_Ukrdoshkillja_2017.pdf (дата звернення: 26.11.2023).

107. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» (нова редакція) URL: <https://f.osvita.city/file/59/rozvitku-ditini-doshkilnogo-vikuya-u-svitinova-redaktsiyachastina-1.pdf>. (дата звернення: 26.11.2023).

108. Програма «Радість творчості» URL: <https://f.osvita.city/file/58/radist-tvorchosti.pdf>. (дата звернення: 26.11.2023).

109. Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти» URL <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti>. (дата звернення: 02.11.2023).

110. Психолого-педагогічні аспекти розвитку дитини раннього віку : навч. метод. Комплекс. уклад. : О. Л. Кононко, С. І. Матвієнко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019. 55 с.

111. Рогозна І. Педагогічні передумови виховання самостійності. Дошкільне виховання. 2014. №1. С.26-27.

112. Савченко М. В. Виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / ДВНЗ «Донбас. держ. пед. ун-т».Слов'янськ. 2014. 243 с.

113. Савченко М. В. Вплив ігрової діяльності на виховання самостійності у дітей дошкільного віку. Наука і освіта. Науково-практичний журнал Південного наукового Центру НАПН України. 2011. № 4. С. 358-361.

114. Савченко М. В. До проблеми визначення критеріїв та показників самостійності в ігровій діяльності дітей дошкільного віку URL: <http://www.science-education.ru/107-8172> (дата звернення: 29.05.2024).

115. Савченко М. До проблеми визначення структурних компонентів самостійності в дошкільному дитинстві. Зб. наук. праць. Педагогічні науки. Випуск 58. Частина I. Херсон : Айлант, 2011. С. 153- 157.
116. Савченко М. Експериментальна модель виховання самостійності в дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності / М. Савченко // Збірник наукових праць «Педагогічна освіта: теорія і практика». – Випуск 11. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2012. – С. 323-328.
117. Савченко М. В. Педагогічні умови виховання самостійності у дітей дошкільного віку / Марина Василівна Савченко // Педагогічна освіта : Теорія і практика. Психологія. Педагогіка : зб. наук. пр. / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Ін-т проблем вих. НАПН України ; редкол. : Огнев'юк В. О., Бех І. Д., Хоружа Л. Л. [та ін.]. – Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. – №17. – С. 39-43.
118. Савченко М. В. Програма підготовки педагогів та батьків до виховання самостійності дітей дошкільного віку в ігровій діяльності. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О.Сухомлинського : зб. наук. праць. Випуск 1.37. Миколаїв : МНУ імені В.О.Сухомлинського, 2012. С. 365-369.
119. Савченко, М. «Морально-ціннісний компонент самостійності як базової якості особистості дитини дошкільного віку.» Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені ГС Костюка НАПН України. Т. 4. Психологія розвитку дошкільника (2014): 197-208.
120. Савчук О. Формування навичок самостійності в музично-творчій діяльності дошкільнят [електронний ресурс] / Ольга Савчук // Обрії. – 2009. – №2. URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/obrii/2009_2/ (дата звернення: 12.04.2024).
121. Самошкіна Н. В. Особливості використання дидактичних ігор у процесі підготовки педагогів // Зб. наук. праць. Наукові записки кафедри педагогіки Харківського національного університету ім. В. Н. Карабіна. – Випуск XX. – Харків : Видавничий центр ХНУ, 2008. – С. 254-261.

122. Саяпіна С. А. Розвиток теорії гри в дошкільній педагогіці (20-30-ті рр. ХХ ст.) / С. А. Саяпіна // Наука і освіта. Науково-практичний журнал Південного наукового Центру НАПН України. – 2011. – № 4. – С. 370-373.

123. Семенов О. С. Формуємо творчо спрямовану особистість: перші кроки: навч. посіб. для педагогів позашк. та дошк. навч. закл. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2016. 156 с.

124. Сидельникова О. Д. «Ціннісне ставлення до власного «Я» як чинник розвитку особистості дитини дошкільного віку.» Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді 1.16 (2012): 315-321.

125. Словник української мови: Академічний тлумачний словник (1970-1980). URL : <http://sum.in.ua/s/rezonans> (дата звернення 12.10.2023р.).

126. Словник UA URL : <https://slovnyk.ua/index.php?sword=%D0%BF%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%BD%D0%B8%D0%BA> (дата звернення 03.05.2024р.).

127. Сосюра М. Психолого-педагогічний аспект формування самостійності у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої діяльності / Марина Сосюра // Вісник Інституту розвитку дитини (додаток) : методичні та практичні матеріали. Вип. 2. – Київ, 2011. – С.453-461.

128. Соціально-психологічні інструменти промоції здорового способу життя: методичні рекомендації / за наук. ред. М. С. Дворник / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2024. – 105 с.

129. Суржанська В. А. Творчі завдання як засіб формування пізнавальної активності старших дошкільників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / Вікторія Анатоліївна Суржанська. Київ., 2004. – 20 с.

130. Стежинки у Всесвіт : комплексна освітня програма для дітей раннього та передшкільного віку / автор. колектив ; наук. керівник К.Л.Крутій. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2020. – 244 с.

131. Тітов, І. Г. «Психологічні особливості суб'єктності дитини дошкільного віку.» Психологія і особистість 2 (1) (2016): 43-52.

132. Тюріна В. О. Психологічні передумови формування пізнавальної самостійності у процесі навчально-пізнавальної діяльності / В. О. Тюріна // Українська психологія : сучасний потенціал. Матеріали Четвертих Костюківських читань (25 вересня 1996 р.). – В 3-х томах. – Кийів : Вид-во ДОКК, 1996. – Т. III. – С. 262-267.

133. Удіна О. М. Виховання самостійності дошкільників в образотворчій діяльності (на матеріалі аплікації): дисс. канд. пед. наук: 13.00.08. Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2008. 21 с.

134. Удіна О. М Проблема виховання самостійності дітей дошкільного віку: теоретичний аспект. Інститут проблем виховання: Збірник наукових праць. Вип. 6, кн. I. Київ, 2004. 76 с.

135. Федорова М.А., Максимова О. О., Сорочинська О. А. Дошкільна педагогіка (частина 1): навчально-методичний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2024. 80 с.

136. Філософія / О. П. Сидоренко, С. С. Корлюк, М. С. Філянін та ін.; [за ред. О. П. Сидоренка]. – 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : Знання, 2010. – 414 с. 239.

137. Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ: монографія / Г. Беленька, С. Васильєва, Н. Гавриш, В. Маршицька, С. Нечай, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О.Рейпольська, Н. Шкляр; за заг. ред. О. Рейпольської. Харків: «Друкарня Мадрид», 2015. 330 с.

138. Хриков Є.М. Педагогічні умови в структурі наукового знання/ Є.М.Хриков Шлях освіти. – 2011 № 2. - С. 11-15.

139. Чернобровкіна В. А. Особистісна свобода людини як предмет психологічного дослідження / В. А. Чернобровкіна // Практична психологія і соціальна робота. – 2010. – № 2. – С. 8-19.

140. Чуб Н. В. Довідник для батьків дошкільників. Психологія дитини від А до Я / Наталія Валентинівна Чуб. – Харків. : Веста, 2007. – 160 с.
141. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник / Віктор Борисович Шапар. – Харків. : Прапор, 2007. – 640 с.
142. Шахрай В. Організація театральної-ігрової діяльності школярів як засобу соціального розвитку в процесі навчання / Валентина Шахрай // Рідна школа. – 2012. – № 1-2 (січень-лютий). – С. 33-38.
143. Шевченко І. В. Самостійна діяльність студентів педагогічних факультетів та умови її ефективної організації / І. В. Шевченко // Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ столітті : орієнтири та напрямки сучасної освіти : Матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції 2-5 жовтня 2005 р., м. Луганськ. – Частина 2. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – С. 77-85.
144. Шрамко І. Фабрика іграшок. Сюжетно-рольова гра з використанням техніки оригамі для старших дошкільнят / Ірина Шрамко, Людмила Саржанська // Дошкільне виховання. – 2011. – № 9. – С. 24-25.
147. Benjamin Spock, The Common Sense Book of Baby and Child Care URL : <https://www.goodreads.com/book/show/17865837> (дата звернення: 13.01.2024).
148. Dewey J. Human Nature and Conduct: An introduction to social psychology URL : <https://www.gutenberg.org/ebooks/bookshelf/469> (дата звернення: 16.05.2024).
149. Erik Erikson. Childhood and Society URL : <https://www.labirint.ru/books/885493/> (дата звернення: 24.02.2024).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

**Анкета для оцінки рівня самостійності дітей раннього віку в
закладі дошкільної освіти**

Інструкція для вихователя/батьків:

Анкета складається з питань, що оцінюють рівень самостійності дітей у різних сферах діяльності. Оцініть поведінку дитини за шкалою:

3 бали – дитина завжди виконує завдання самостійно, без допомоги дорослих;

2 бали – дитина виконує завдання частково самостійно або з мінімальною допомогою;

1 бал – дитина потребує постійної допомоги дорослих для виконання завдання.

I. Фізична самостійність

Чи може дитина самостійно вдягнути простий одяг (наприклад, шапку, рукавиці)?

___ 1 бал ___ 2 бали ___ 3 бали

Чи самостійно дитина миє руки та витирає їх рушником?

___ 1 бал ___ 2 бали ___ 3 бали

Чи може дитина їсти ложкою або виделкою без допомоги?

___ 1 бал ___ 2 бали ___ 3 бали

Чи прибирає дитина свої іграшки на місце після гри?

___ 1 бал ___ 2 бали ___ 3 бали

II. Соціальна самостійність

Чи може дитина пояснити свої бажання або потреби дорослому (наприклад, попросити їжу чи воду)?

___ 1 бал ___ 2 бали ___ 3 бали

Чи взаємодіє дитина з іншими дітьми без допомоги дорослих?

___ 1 бал ___ 2 бали ___ 3 бали

Чи дотримується дитина простих правил поведінки (наприклад, черга під час гри)?

___ 1 бал ___ 2 бали ___ 3 бали

III. Когнітивна самостійність

Чи намагається дитина вирішувати прості проблеми самостійно (наприклад, знайти деталь конструктора, що загубилась)?

___ 1 бал ___ 2 бали ___ 3 бали

Чи виконує дитина прості завдання за інструкцією (наприклад, зібрати пазл, полоти квіти)?

___ 1 бал ___ 2 бали ___ 3 бали

Чи самостійно дитина обирає гру або заняття?

___ 1 бал ___ 2 бали ___ 3 бали

IV. Емоційна самостійність

Чи може дитина висловити свої емоції словами (наприклад, «Я радий», «Мені сумно»)?

___ 1 бал ___ 2 бали ___ 3 бали

Чи намагається дитина заспокоїтись самостійно у стресовій ситуації?

___ 1 бал ___ 2 бали ___ 3 бали

Чи приймає дитина поразку в грі без тривалого емоційного зриву?

___ 1 бал ___ 2 бали ___ 3 бали

Обробка результатів

Підрахунок балів: Складіть усі бали за анкету.

30–39 балів – Високий рівень самостійності.

20–29 балів – Середній рівень самостійності.

13–19 балів – Початковий рівень самостійності.

Аналіз результатів: Зверніть увагу на сферу (фізична, соціальна, когнітивна, емоційна), де дитина отримала найнижчі бали, для цілеспрямованої роботи над розвитком самостійності.

Ця анкета допоможе виявити сильні сторони дитини та напрями для подальшого педагогічного впливу.

ДОДАТОК Б**Діагностичний інструментарій виявлення рівня розвитку
самотійності в дітей раннього віку.**

Методи визначення рівня вихованості самотійності за мотиваційним критерієм:

1. Виключення зайвого слова.

Експериментатор називає три слова (наприклад: собака, помідор, сонце), і діти раннього віку мають вибрати два слова, які мають спільні ознаки, і виключити третє, непов'язане слово, що позначає предмет, який не має загальних ознак з першими двома. Ця методика передбачає індивідуальну роботу з дітьми в звичних для них умовах.

Завдяки цій методиці ми отримали інформацію щодо здатності досліджуваних встановлювати зв'язки між явищами, а також їхню вміння самотійно узагальнювати, класифікувати та порівнювати предмети.

Оцінювання здійснювалось за такими критеріями:

- дитина активно самотійно називає два або більше варіантів виключення зайвого слова - 2 бали;
- дитина вистачає активності, щоб самотійно назвати один варіант - 1 бал;
- дитина не проявляє активності та не називає жодного варіанту - 0 балів.

За кожен тест давалися бали: 2 бали - вищий рівень, 1 бал - середній рівень, 0 балів - нижчий рівень.

Друге завдання, під назвою «Збери намистинки на ниточку», також проводилося індивідуально з метою оцінки ставлення дітей до таких вольових якостей, як самотійність, витривалість, сміливість, дисциплінованість. Це завдання сприяло навчанню дітей умінню порівнювати однакові предмети за їхньою колірною ознакою та оцінювати результати своїх дій.

«Обери собі бейдж» (активність під час виконання рольових дій), «Давай пограємо» (незалежність у визначенні задуму гри), «Правила поведінки у грі» (відповідальність за дотримання правил поведінки у грі). Для визначення ступеня вияву показників діяльнісного критерію використовували такі завдання: «Нові іграшки» (обізнаність з ігровими ролями та змістом гри), «Навчи Пізнайко грати» (операціональність у виконанні ігрових дій), «Продовж гру» (наполегливість у досягненні результату гри).

Методи визначення рівня вихованості самостійності за діяльнісним критерієм:

Завдання «Обери собі бейдж».

Мета: визначити рівень вияву активності дітей у реалізації ролі, спрямованості на активізацію партнерів у сюжетно-рольовій грі.

Матеріал: бейджі із зображеннями ролей до сюжетно-рольових ігор «Магазин», «Лікарня», «Родина».

Процедура спостереження: експериментатор пропонує підгрупі дітей пограти в сюжетно-рольову гру «Магазин» («Лікарня», «Родина») і дає їм кошик із бейджами, на яких зображено ролі відповідно до теми гри. Пропозиція: «Кожен може обрати собі бейдж, який схоче, але тоді у грі він має виконувати роль, позначену на цьому бейджі». Діти мають розподілити ролі на основі обраних бейджів. Після цього діти можуть розпочати гру.

Експериментатор слідкує за самостійним розподілом дітьми ролей за допомогою бейджів, висловленнями дітей щодо вибору ролі собі, пропозиціями обрати роль іншим. У процесі гри фіксується бажання кожної дитини діяти відповідно до обраної ролі: діє за вимогою інших, активно діє сама, активізує інших учасників гри, спрямовує рольові стосунки партнерів по грі.

Завдання «Давай пограємо».

Мета: визначити рівень вияву дитиною незалежності під час

визначення задуму сюжетно-рольової гри, орієнтацію та узгодження власного задуму з партнерами у грі.

Матеріал: бейджі із зображеннями ролей до сюжетно-рольових ігор «Магазин», «Лікарня», «Родина».

Процедура спостереження: завдання пропонується під час розподілу дітьми ролей на основі бейджів за сюжетно-рольовими іграми. Експериментатор звертається до учасників гри із запитанням: «Як будете грати?». Аналізуються пропозиції дітей щодо задуму гри, орієнтація на бажання партнерів, прийняття задуму інших, висловлення власних пропозицій.

Далі кожному з учасників гри пропонуються такі запитання: «Що ти будеш робити? Що тобі для цього потрібно?». Аналізується орієнтація дитини на прийнятий партнерами задум, доповнення його власними пропозиціями, орієнтація на власну, незалежну лінію поведінки у грі.

У процесі гри експериментатор слідкує за діями дітей: узгоджує власний задум з іншими; продовжує діяти згідно з власним задумом; змінює власний задум, орієнтуючись на інших; орієнтується на задуми інших, діє за їх прикладом.

Завдання «Правила поведінки у грі».

Мета: виявити рівень розуміння дитиною відповідальності за дотримання правил поведінки у грі, їх прийняття та дотримання у процесі гри.

Матеріал: бейджі із зображеннями ролей до сюжетно-рольових ігор «Магазин», «Лікарня», «Родина».

Процедура спостереження: завдання вводиться після розподілу дітьми ролей відповідно до бейджів, визначення задуму гри. Експериментатор звертається до дітей: «У кожного з вас є бейдж, але є правила, за якими він може бути у вас. Порушуючи ці правила, ви позбавляєтеся бейджа й виходите із гри. Це три правила: 1) не перебивати один одного під час гри; 2) не сваритися; 3) не відбирати атрибути та іграшки

в тих, із ким граєте».

У процесі гри експериментатор фіксує дотримання кожною дитиною встановлених правил поведінки, порушення правил і реакцію інших учасників гри на цей факт; аналізує висловлення дітей щодо прийняття правил та дотримання їх іншими, пропозиції ввести додаткові правила поведінки.

Завдання «Нові іграшки».

Мета: визначити рівень вияву обізнаності дитини з ігровими ролями та змістом гри, уміння вступати в рольову взаємодію.

Матеріал: нові ігрові набори з атрибутами до сюжетно-рольових ігор «Магазин», «Лікарня», «Родина»; бейджі із зображеннями ролей до них.

Процедура спостереження: експериментатор пропонує підгрупі дітей пограти в сюжетно-рольову гру «Магазин» («Лікарня», «Родина») і дає їм один з нових наборів з атрибутами відповідно до теми гри. Поруч з ігровим місцем розкладаються бейджі для гри, але користуватися ними діти можуть за бажанням. Експериментатор не висловлює пропозицій щодо їх використання.

Експериментатор аналізує процес розподілу дітьми ролей, використання з цією метою бейджів з їх зображенням, визначення ролі новим атрибутом. Кожній дитині пропонуються уточнювальні запитання: «Ким ти будеш у грі? А що ти маєш робити?».

Фіксується входження дітьми в роль, наявність рольового мовлення, ігрових та позаігрових стосунків у процесі розгортання сюжету гри.

Завдання «Навчи Пізнайко грати».

Мета: визначити рівень вияву операціональності дитини у виконанні ігрових дій, їх відповідності ролі.

Матеріал: ігрові набори з атрибутами до сюжетно-рольових ігор «Магазин», «Лікарня», «Родина»; бейджі із зображеннями ролей до них; іграшка Пізнайко.

Процедура спостереження: завдання вводиться після розподілу

дітьми ролей, визначення сюжету гри. Експериментатор звертається до дітей, тримаючи ляльку Пізнайко, зі словами: «Діти, до нас завітав Пізнайко. Він побачив, як ви граєте. Йому стало дуже цікаво, як грати в цю гру. Навчіть його». Він пропонує ляльку всім дітям по черзі і просить показати, що буде робити учасник гри відповідно до своєї ролі. Наприклад: «Ти обрав роль покупця, як зазначено на бейджі. А що ти маєш робити? Покажи».

Аналізується послідовність ігрових дій, їх різноманітність, підпорядкування змісту гри, узгодження з партнерами по грі.

Завдання «Продовж гру».

Мета: визначити рівень вияву обізнаності дитини про роль та зміст гри, вміння вступати в рольову взаємодію.

Матеріал: ігрові набори з атрибутами до сюжетно-рольових ігор «Магазин», «Лікарня», «Родина»; бейджі із зображеннями ролей до них.

Процедура спостереження: експериментатор у процесі гри співвідносить отримані на її початку відповіді дітей про те, як вони будуть грати, з ігровими діями дітей. Фіксується спрямованість дитини на задуманий результат, залежність результату від партнерів по грі, узгодження з ними власних прагнень у грі.

Наприкінці гри експериментатор ставить кожній дитині запитання: «Сподобалась гра? Чи будете завтра знову у неї грати? Що будете робити?». Фіксується вміння дитини планувати майбутній результат гри, пропозиції щодо розширення сюжету, уведення нових ігрових ліній.

Для кількісного обрахунку рівнів вихованості самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності їх показникам було надано бальну характеристику. Так, показники низького рівня оцінювалися по 1 балу, середнього рівня - по 2 бали, достатнього - по 3 бали, високого - по 4 бали [117].

Додаток В

**Протокол первинної діагностики виявлення рівнів розвитку
самостійності дітей раннього віку**

№	Ім'я	Рівні та бали самостійності в поведінки										
		одягання	роздягання	вмивання	Користування столовими приборами	Акуратність їжі	Користування салфеткою	Користування носовичком	Причісування	Витрання ніг	Прибирання ігор	Загальний бал
1	Антон	2	2	3	2	2	2	2	3	3	3	24
2	Артем	3	3	3	2	2	2	2	3	3	3	26
3	Богдан	1	1	2	2	1	1	1	2	2	2	15
4	Віталіна	1	1	2	2	1	1	1	2	1	2	14
5	Григорій	1	1	2	2	1	1	1	2	1	2	14
6	Гордій	1	1	2	2	1	1	1	1	1	2	13
7	Даша	1	1	2	2	1	1	1	2	2	2	15
8	Єва	3	3	3	3	3	2	2	3	3	3	28
9	Зоя	3	3	3	2	2	2	2	3	3	3	26
10	Інна	2	2	3	2	2	2	2	3	3	3	24
11	Іван	2	1	3	2	1	2	2	3	3	2	21
12	Катерина	3	3	3	2	2	2	2	2	3	3	25
13	Костя	1	1	2	2	1	1	1	1	2	2	14
14	Лілія	2	1	2	2	1	1	1	2	2	2	16
15	Лука	2	1	2	2	1	2	1	2	3	2	18
16	Меланія	3	1	2	2	1	1	2	2	2	3	19
17	Максим	1	1	2	2	1	1	1	2	2	2	15
18	Назар	3	3	2	2	3	2	2	2	3	3	25
19	Оля	1	3	3	1	2	1	2	3	3	2	21
20	Поліна	2	2	3	2	2	2	2	3	3	3	24

Додаток Г

Розподіл дітей за рівнями розвитку самостійності за когнітивним критерієм на констатувальному етапі дослідження у ЕГ

№	Ім'я	Загальний бал	Рівень сформованості самостійності
1	Антон	28	Високий рівень
2	Артем	23	Середній рівень
3	Богдан	21	Середній рівень
4	Віталіна	22	Середній рівень
5	Григорій	23	Середній рівень
6	Гордій	21	Середній рівень
7	Даша	24	Середній рівень
8	Єва	21	Середній рівень
9	Зоя	16	Середній рівень
10	Інна	18	Середній рівень
11	Іван	19	Середній рівень
12	Катерина	13	Низький рівень
13	Костя	14	Низький рівень
14	Лілія	15	Низький рівень
15	Лука	14	Низький рівень
16	Меланія	14	Низький рівень
17	Максим	13	Низький рівень
18	Назар	15	Низький рівень
19	Оля	14	Низький рівень
20	Поліна	15	Низький рівень

Отримані результати проведеного нами дослідження вказують на наступне:

- Низький рівень виявлений у 1 дітей (5%), що вказує на несформованість більше трьох навичок самостійності;
- Середній рівень продемонстрували 10 дітей (50%), що говорить, про те, що ці діти не всі навички самостійності виконують точно, вони знаходяться в стадії становлення, а решта навичок сформовані, але вимагають закріплення;

Високий рівень був виявлений у 9 дітей (45%), що свідчить про те, що у цих дітей всі навички сформовані, або вимагають незначної допомоги дорослих. Ці діти вміють без допомоги дорослих одягатися, роздягатися, акуратні під час прийому їжі, можуть самостійно обслуговувати себе в елементарних ситуаціях побуту.

Додаток Д**Аналіз розвивального середовища для розвитку самостійності
на експериментальній базі дослідження**

Наше дослідження проходило на базі ЗДО «Казка», м. Бровари.

ЗДО розташований за адресою: вул. Чорновола, 4, Київської області, 07400, тел. 0459472381.

Директор ЗДО є Третьякова Інна Володимирівна. В закладі працює 32 професійних працівників. Дітей числиться в закладі – 130 чоловік. В ЗДО функціонують:

- 2 групи дітей старшого дошкільного віку;
- 2 групи дітей середнього дошкільного віку;
- 2 групи дітей молодшого дошкільного віку.
- 2 групи дітей раннього дошкільного віку.

В даному ЗДО присутні платні послуги: хореографічний колектив «Горошинка», англійська мова. Також присутні безкоштовні гуртки та студії:

- гурток зображувальної діяльності «Умілі ручки»;
- театралізації «СІМ-СІМ»;
- гурток народознавства «Бабусина світлиця»;
- гра на музичних інструментах «Юні музиканти»;
- гурток турисько-краєзнавчий «Маленькі дослідники».

Основною метою роботи закладу є надання доступних та якісних освітніх послуг дітям дошкільного віку.

Головними аспектами діяльності ЗДО є:

1. Запровадження в освітній процес інновацій, інформаційних педагогічних технологій.
2. Принципова наявність корекційної спрямованості навчання та виховання.
3. Підтримка та соціальний супровід дітей і молоді з особливими освітніми потребами.

4. Спрямування та виявлення, розвиток та підкріплення сильних сторін, талантів дітей з метою зростання їхньої впевненості у собі.

5. Формування в учнівській молоді навичок здорового способу життя та його пропаганда, розвиток дитячого та юнацького спорту і туризму.

6. Забезпечення консолідації та взаємодії соціальних і наукових партнерів із метою інтенсифікації розвитку й удосконалення освітнього середовища.

7. Приведення матеріально-технічного стану закладу у відповідність з потребами сучасної освіти та спрямування цього процесу на створення затишних умов для вихованців, максимально наближених до домашніх.

У відповідності до нормативних документів у ЗДО забезпечується харчування. Створюється та проводиться комплекс заходів з оздоровлення та профілактики різних захворювань, як масового, так і індивідуального характеру. У ЗДО створені оптимальні умови для охорони та укріплення здоров'я дітей та їх фізичного розвитку.

Свою професійну навчально-виховну роботу педагоги ЗДО будують та планують відповідно до освітньо-виховної програми комунального закладу освіти. А також відповідно річному плану, який складається на кожен навчальний рік. Слід зазначити, що поряд з класичними формами та методами роботи педагоги використовують і нетрадиційні методи:

- музикотерапія;
- хромотерапія;
- казкотерапія;
- пальцеві ігри та вправи;
- арт-терапія.

Також, на базі ЗДО функціонують:

- спортивна секція (баскетбол);
- вокально-хореографічний гурток;
- декоративно - ужитковий гурток.

У ЗДО велике значення приділяють інтеграції до соціуму, та формуванню соціально-побутового орієнтування й соціально-нормативної поведінки.

Для цього співробітники ЗДО організовують екскурсії для своїх вихованців на підприємства, знайомлять їх з професіями рідного міста.

Безпосередньо у ЗДО дітей привчають до самостійності, прищеплюють гігієнічні навички, вміння готувати просту їжу, прати білизну, привчають до фінансової грамотності. Дітям розповідають, де вони можуть придбати речі, взуття, продукти, ліки, засоби гігієни та ін. Розповідають дітям про погані звички та про їх шкоду. Дітям також роз'яснюють які вони мають права та обов'язки як споживачі. Також знайомлять з правилами користування мережею інтернет. Пояснюють з якими складнощами та прихованими проблемами вони можуть там зіткнутися.

Кожна група умовно поділена на зони. Зонування відбувається відповідно до мети виховного процесу на даний період. В групах дітей раннього дошкільного віку, є зона відпочинку, та зона гри, де діти можуть самостійно пограти в будь-яку, за їх власним бажанням гру. Правила, хід гри вони придумують, контролюють та виконують самостійно. Можуть покликати однолітків, аби гра не була сумною.

Так, в процесі гри діти навчаються самостійності, комунікації один з одним, домовлятися, промовляти та чітко встановлювати правила гри та особисті кордони. Сприймають інформацію однолітків, аналізують її та або погоджуються, або протестують та пропонують власні думки.

ЗДО «Казка» для кожного віку дошкільників розробили проект з розвитку самостійності «Я садівник». Даний проект направлений на активний розвиток самостійних навичок у дітей дошкільного віку за допомогою садівництва.

Так, для дітей старшого дошкільного віку підготовлені ділянки землі на території садочка, в районі харчоблоку, де діти навесні прополнують землю, підготовлюють її до посадки. Після чого, у визначений час діти саджають

обране насіння овочів. До речі вибір насіння, яке буде посаджене проходить у формі свята, на якому діти вчать вірші про овочі, виступають у костюмах улюблених овочів, та грають в лотерею, аби визначити які саме овочі вони будуть саджати весною. Отже, коли насіння посадили, діти весь період зростання овочів слідкують за процесом, доглядають, поливають, та ін... Все це діти роблять самостійно, за попередньою домовленістю з вихователем.

В групах дітей середнього дошкільного віку, діти безпосередньо готують насіння для посадки. А саме, досліджують, як різні овочі зростають, з чого починається їх життя (тобто які овочі зростають з насіння, а які з коріння). Після цього, діти починають готувати насіння. Наприклад, з огірків можна висушити насіння та весною посадити огірки. Також такі овочі як тиква, кабак, гарбуз, петрушка, кріп, соняшник виростають з насіння. От це насіння й підготовлюють діти. А весною передають його в старшу групу.

Також, діти середнього дошкільного віку можуть вирощувати розсаду помідор, перцю чи капусти, аби весною висадити її на вулицю.

В групах дітей раннього дошкільного віку, діти разом з батьками вдома саджають цибулю (одну в землю, другу просто в стакан з водою), та спостерігають за процесом росту коріння цибулі в землі та у воді. Весь цей процес діти знімають на відео, можуть знімати власні коментарі стосовно цього, після чого монтують відео на 2-3 хвилини, та приносять до садочка, де відбувається перегляд, і визначення найкращого відео.

В ЗДО «Казка», в кожній групі з метою розвитку самостійності також існує розподіл обов'язків, відповідальних за ту чи іншу справу в групі. Наприклад, перевзування, є лавки та полиці для взуття, де діти повинні сідати й перевзуватися. Однак багато дітей це роблять в іншому, зручному для них місці. Відповідальний за даний процес повинен попереджати порушників та направляти їх у необхідне місце. Так в групах дітей раннього дошкільного віку є такі відповідальності серед дітей:

- відповідальні за квіти (діти, які поливають кімнатні квіти в групі);

- відповідальні за порядок в куточку гри (діти, які відповідають за порядок, прибирання іграшок, розкладання їх по місцях в куточку гри);
- відповідальні за порядок в куточку творчості (діти, які відповідають за порядок на столах, після занять творчістю);
- відповідальні за порядок на столах, після їжі (діти, які допомагають нянечці, після їжі);
- діти, які відповідають за порядок в куточку читанці (місце, де стоять книжки для перегляду чи читання вихователем);
- Відповідальні за миття рук після прогулянки (діти, які нагадують одноліткам, що після прогулянки варто помити руки з милом).

З метою обґрунтування сучасного досвіду ЗДО «Казка» у впровадженні педагогічних умов розвитку самостійності дітей раннього віку нами було організоване та проведене дослідження, яке містило наступні методики:

1. Вивчення оснащення методичного кабінету ЗДО.
2. Вивчення планування освітньої діяльності ЗДО відносно формування самостійності у дітей раннього віку.

На початку нашого дослідження нами було ретельно вивчене оснащення методичного кабінету. Методичний кабінет у ЗДО «Казка» – це організаційний інформаційно-ресурсний центр методичної роботи з педагогами, педагогічна майстерня, де формується вихователь.

У ЗДО виділений окремий кабінет, на базі якого й створений методичний кабінет. Керівником методичного кабінету є Корнєва Ольга Вікторівна.

На базі методичного кабінету діє методична рада закладу, члени якої є методичним активом ЗДО, входять у склад ради методичного кабінету та виконують обов'язки членів професійно-експертної ради з питань моніторингу виховної діяльності, узагальнення та пропаганди передового педагогічного досвіду.

Метою діяльності методичного кабінету ЗДО є створення інформаційно-технічної бази для педагогічних співробітників, забезпечення

умов для проектування їх самоосвітньої діяльності та вдосконалення рівня професійної кваліфікації.

Основні завдання діяльності методичного кабінету ЗДО:

1. Надання допомоги вихователям у підвищенні професійного рівня та педагогічної майстерності.

2. Координація змісту форм та методів самоосвіти вихователя та організація колективної роботи з підвищення кваліфікації педагогічних кадрів з метою вирішення актуальних освітніх проблем.

3. Пропаганда досягнень педагогічної науки та перспективного педагогічного досвіду, вивчення та узагальнення досвіду вихователів закладу.

4. Розробка та втілення інформаційно-комп'ютерного забезпечення керування освітнім процесом.

5. Організація творчих груп вихователів для загального вирішення конкретних методичних проблемних питань, розробки програм, проектів, технологій та ін.

6. Організація апробації навчально-методичної літератури.

7. Активізація видавничої діяльності вихователів.

8. Надання адресної методичної допомоги, організація наставництва та стажування.

9. Проведення діагностичної та моніторингової діяльності з виявлення стану якості навчально-виховного процесу та освітньо-кваліфікаційного рівня вихователя.

10. Організація інноваційної та експериментальної педагогічної діяльності.

Дослідивши оснащення методичного кабінету, варто відмітити, що тут є достатня кількість літератури з естетичного, морального, толерантного, вольового, гуманного виховання дітей. З формування культури поведінки у родині, у колективі однолітків, у загальних місцях, у соціумі. Досить багато фольклору: казки, байки, прислів'я та приказки, загадки. Багато сучасних

методик та способів для формування гуманізації та демократизації ЗДО та навчання. Розробки, плани різних проектів, організованих та проведених у садочку. Велика кількість сценаріїв для проведення заходів направлених на всебічний розвиток дітей. Велика кількість сучасних науково-методичних видань пов'язаних із західним досвідом педагогіки партнерства у навчально-виховному процесі. Багато звітів у електронному вигляді, проведених у ЗДО семінарів, конференцій та заходів.

Стенди, які розташовані на стіні, демонструють важливі дані моніторингу навчально-виховного процесу у ЗДО. Тонкощі та нюанси гуманізації та демократизації навчально-виховного процесу у ЗДО, а також досягнення педагогів у використанні партнерства з вихованцями та їх батьками.

Таким чином, вивчення оснащення методичного кабінету ЗДО, показало серйозний підхід у взаємодії усього педагогічного колективу ЗДО відносно питань навчально-виховного процесу, гуманізації та демократизації початкової освіти, та педагогіки партнерства, й розвитку самостійності.

На наступному етапі нашого дослідження ми ознайомились з плануванням освітньої діяльності ЗДО «Казка» а саме групи «Колосок» відносно формування самостійності у дітей раннього віку. Для цього ми ознайомилися з режимними моментами, які сприяють розвитку самостійності у дітей раннього віку.

1. Організація ранкового прийому.

- Зустріч дітей вихователем. Задачі: Розвивати навички виконання правил етикету в ситуації зустрічі, формування звички демонстрації своєї схильності та готовності до взаємної співпраці (вербальними та невербальними способами) по відношенню до інших учасників освітнього процесу. Розвивати у дітей вольове вміння (зусилля) відволікатися (абстрагуватися) від негативного моменту розставання з батьками без шкоди для психофізіологічного благополуччя, як самих дітей, і батьків. Формувати

бажання дитини включитися у життя групи (мама (тато) йде працювати – я йду в дитячий садок - Це моя улюблена «робота»).

Застосовуються наступні педагогічні прийоми: привітальний діалог, особистий приклад, ситуативна бесіда, художнє слово, питання проблемного характеру;

- Огляд, опитування «фільтр». Задачі: Формувати уявлення дітей про фізіологічні та функціональні характеристики організму людини. Розвивати стійкі звички: обов'язкового проведення домашнього «фільтра», «прислухання до свого здоров'я» перед приходом у громадську установа (з метою збереження, як власного здоров'я, так і здоров'я навколишніх людей); бути чистим, акуратно одягненим, з підстриженими нігтями, доглянутим волоссям (дівчата заплетені, хлопчики підстрижені).

Педагогічні прийоми: опитування, огляд, проба, фіксація результату, схвалення, знакове заохочення.

- Переодягання. Задачі: Формувати навички самостійно одягатися-роздягатися у певній послідовності; не плутати свої речі з речами інших дітей; акуратно складати їх у шафку. Вчити правилам безпечної поведінки у приймальній кімнаті. Розвивати вміння пропонувати та надавати допомогу товаришам, за необхідності звертатися за допомогою до дорослих та однолітків.

Педагогічні прийоми: нагадування, позитивна оцінка, прохання, заохочення.

- Гігієнічні процедури, після прогулянки. Задачі: Розвивати вміння без допомоги дорослого виконувати дії, передбачені правилами особистої гігієни: мити руки після вулиці, після туалету; відвідувати туалетну кімнату; звертати увагу на свій зовнішній вигляд, упорядковувати його. Формувати та розвивати вміння та бажання дотримуватися правил безпечної поведінки в туалетній кімнаті (акуратно переміщатися, закривати крани, важити рушник на місце, повідомляти про несправності тощо).

Педагогічні прийоми: нагадування, позитивне оцінювання, заохочення.

Плануючі результати: Дитина охайна, акуратна, турбується про стан речей, дотримується порядку в шафі та роздягальні.

2. Організація харчування.

Плануючі результати: Діти із задоволенням виконують культурно-гігієнічні навички, позитивно налаштовані на виконання елементарних процесів самообслуговування.

- Гігієнічні процедури. Задачі: Збагачувати знання дітей про процеси вмивання, прибирання приміщення, одягання, купання їжі, в атрибутах та основних діях, які супроводжують їх. Розвивати вміння правильно здійснювати процеси вмивання, миття рук при незначній участі дорослого, елементарно доглядати за зовнішнім виглядом, користуватися носовою хусткою, туалетом. Удосконалювати вміння відображати у грі культурно-гігієнічні навички (готовимо обід і пригощаємо гостей), правила здоров'язбережуючої та безпечної поведінки при участі дорослого. Формувати потребу наводити свій зовнішній вигляд у порядок перед їдою. Розвивати уявлення про правила безпечної та культурної поведінки в умивальній кімнаті. Розвивати вміння акуратно користуватися туалетними приладдям, дотримуватися порядку та чистоти в умивальній кімнаті.

Педагогічні прийоми: ситуативні бесіди під час проведення режимних моментів, підкреслення їхньої користі; читання дітям потішок та віршів про гігієнічні процеси; спостереження за тим, як треба вмиватися і мити руки, витирати їх насухо рушником, як користуватися їдальніми приладами, хусткою, серветкою; організація на їх основі нескладних ігор, які допоможуть дитині навчитися вмиватися, чистити зуби, стежити за чистотою рук та обличчя, зовнішньою охайністю та акуратністю. Підтримка прагнення малюка підтримувати охайний зовнішній вигляд, звертатися до старших із проханням допомогти усунути недоліки.

- Прийом їжі. Задачі: Освоювати правила культурної поведінки під час їжі, розвивати вміння правильно користуватися ложкою, вилкою, серветкою. Формувати уявлення дітей про необхідність спокійного, неквапливого

прийняття їжі, ретельного її пережовування. Формувати навички безпечної та культурної поведінки під час прийняття їжі. Розвивати вміння підтримувати порядок на столі. Формувати почуття подяки до кухара, помічника вихователя, машиністу з прання білизни, черговому.

Педагогічні прийоми: презентація меню; сервіровка стола; ознайомлення із правилами етикету; самообслуговування; допомога дорослим.

- Завершення прийому їжі. Задачі: Формувати навичку користування серветкою в міру необхідності і при завершенні харчування, навик полоскання рота після прийняття їжі. Розвивати вміння оцінювати стан столів після завершення харчування, надавати допомогу помічнику вихователя.

Педагогічні прийоми: спонукання дітей відбивати процеси самообслуговування в іграх на побутову тематику, коли дитина в ролі мами вчить «своїх дітей» вмиватися, зачісуватися, стежити за своїм зовнішнім виглядом.

3. Організація прогулянки.

- Підготовка до прогулянки. Формувати уявлення про правила збору на прогулянку, розвивати вміння самостійно виконувати дії, передбачені правилами: наводити порядок у групі та розвиваючих центрах (прибирати іграшки та посібники, акуратно та красиво ставити стільці до столів); відвідувати туалетну кімнату, мити руки після туалету; одягатися за погодою, у певній послідовності, акуратно, у загальному ритмі, не заважаючи сусідам; по закінченню одягання акуратно зачиняти дверцята шафки.

Педагогічні прийоми: Нагадування, ситуативна розмова, підтримка, позитивна оцінка, заохочення, допомога, звернення до дитини з проханням про надання допомоги однолітку, зразок етично цінної поведінки щодо один одного, похвала – схвалення, вираз педагогом своїх почуттів, пов'язаних із проявом дітьми охайності, акуратності, а також доброзичливості, прагнення допомогти.

Прогулянка. Мета: Формувати тимчасові уявлення (час доби, пори року), подання про сезонні зміни в природі, красі навколишньої дійсності; Виховувати дбайливе ставлення до природного та рукотворного світу, емоційну чуйність на красу навколишньої дійсності. Розвивати бажання брати участь у природоохоронній та трудовій діяльності дорослих, допомагати їм. Збагачувати руховий та ігровий досвід дітей.

Педагогічні прийоми: ігрова діяльність; пізнавальна бесіда; екскурсія, цільова прогулянка; створення мовної ситуації спілкування; вільні діалоги з дітьми в іграх, спостереження; ситуативні розмови із дітьми; назву трудових дій; заохочення мовної активності дітей; обговорення. Розмови соціально-морального змісту.

Повернення з прогулянки. Задачі: Формувати уявлення про правила повернення з прогулянки, розвивати вміння самостійно виконувати дії, передбачені правилами: реагувати на попередження про завершення прогулянки: завершувати ігри, прибирати на місце інвентар. Розвивати вміння спокійно заходити в приміщення, притримувати двері, самостійно роздягатися, акуратно складати речі в шафку, необхідності розташовувати взуття та одяг для сушіння, звертатися з проханням про допомогу, надавати допомогу одноліткам. Формувати звичку відвідувати туалетну кімнату, мити руки, обличчя, упорядковувати свій зовнішній вигляд.

Педагогічні прийоми: нагадування, позитивна оцінка, заохочення.

Плануючі результати: Дитина уважна до потреб оточуючих, здатна в доброзичливій формі звернутися до однолітків з проханням про допомогу, сформований навичок акуратно та організовано заходити в групу, послідовно одягатися.

4. Організація сну.

Плануючий результат: Дитина проявляє інтерес до самостійного виконання дій при підготовці до сну, після пробудження в спальній кімнаті. Самостійно виконує гігієнічні та загартовуванні процедури. Проявляє акуратність та естетичний смак.

- Підготовка до сну. Задачі: Формувати уявлення про правила підготовки до сну, розвивати вміння самостійно виконувати дії, передбачені правилами: без необхідності не розмовляти, підтримувати спокійну обстановку; готувати місце для складання одягу; спокійно знімати одяг, акуратно вішати, складати; відвідати туалетну кімнату, зробити необхідні гігієнічні процедури; дотримуватись правил поведінки в туалетній кімнаті; спокійно пройти до спальні, дотримуватися правила поведінки у спальній кімнаті; лягти, сховатися, прийняти зручну позу для сну.

Педагогічні прийоми: Ситуативна розмова, похвала, позитивна оцінка, заохочення, релаксаційна гра; ігрова, цікава мотивація на відпочинок; Використання музики під час підготовки до сну; Читання творів художньої літератури перед сном; Розмова про значення сну, про основи гігієнічних норм і правила сну.

- Сон. Задачі: Формувати вміння приймати зручну позу, розслабляючий. Розвивати вміння самостійно задовольняти свої потреби (сходити в туалет, попити води, сховатися, якщо змерз) у моменти раптового пробудження. Виховувати дбайливе ставлення до сну однолітків.

Педагогічні прийоми: Індивідуальна допомога у досягненні комфортного стану в ліжку, казкотерапія, читання художньої літератури, ситуативна розмова.

- Завершення сну. Пробудження. Задачі: Формувати уявлення про правила пробудження та необхідності лінивої гімнастики: різко не вставати, дати можливість «прокинутися» тілу; Розвивати вміння прибирати спальне місце, оцінювати красу заправленого ліжка; своєчасно виходити зі спальні, не затримуючись у ній без потреби. Формувати уявлення про необхідність наводити себе і свій зовнішній вигляд у порядок: відвідати туалет, вмитися, почистити зуби, одягнутися, причесатися, оцінити свій зовнішній вигляд у дзеркалі. Формувати звичку відвідувати туалетну кімнату, мити руки, обличчя, упорядковувати свій зовнішній вигляд.

Педагогічні прийоми: Ситуативна розмова, підтримка, похвала, позитивна оцінка, заохочення, особистий приклад, зразок.

В групі «Колосок» організовані наступні педагогічні умови, необхідні для формування та розвитку самостійності у дітей раннього віку:

- У ванній кімнаті висять мильниці з милом, раковини та рушники розташовані з урахуванням зросту дітей. На вішалці над кожним рушником конкретна картинка;

- Для відвідування туалету встановлені індивідуальні унітази для хлопчиків та дівчаток;

- В роздягальні стоять зручні шафи, також за зростом дітей. В кожному висять індивідуальні кармани-органайзери, щоб зберігати особисті речі. Шафи оформлені фотографіями дітей та картинками;

- В груповій кімнаті, в зоні мовленнєвого розвитку, виділене місце, де зібраний матеріал та оформлені картотеки потішок, казок, загадок, віршів на тему виховання гігієни та самостійності;

- В місці прийому їжі, знаходяться фартухи та ковпаки для надання допомоги молодшому вихователю в сервіруванні столів для дітей.

В групі, ванній кімнаті, роздягальні стоять дзеркала, для того, щоб дитина могла слідкувати за своїм виглядом, щоб дитина могла усунути недоліки в одязі.

Для сприяння поступовому розвитку навичок самостійності та звичок культури поведінки, режиму дня забезпечується щоденне повторення гігієнічних процедур в один і той же час. Формування звичок відбувається в процесі гри, праці, заняттях, побуту. Щоденно повторюючись, режим дня привчає організм дитини до конкретного ритму, забезпечуючи зміну діяльності.

Однак, створення умов ще не зовсім достатньо для формування навичок самостійності та самообслуговування. Для цього необхідно застосовувати наступні педагогічні прийоми:

- Особистий приклад;

- Прийом алгоритм дії;
- Використання сюжетних та дидактичних ігор;
- Ігри та вправи на розвиток дрібної моторики рук;
- Ігрові та проблемні ситуації;
- Використання художньої літератури, бесіди.

Особлива увага та роль у закріпленні розвитку самостійності належить сюжетно-рольовим, рухливим, дидактичним іграм.

Практика формування самостійності у дітей раннього віку здійснюється в спільній діяльності вихователя та дітей:

- Проведення бесід;
- Демонстрація алгоритмів;
- Створення проблемних ситуацій;
- Організація дидактичних та сюжетно-рольових ігор;
- Читання та вивчення на пам'ять віршів, потішок;
- Проведення з дітьми ігор-ситуацій.

Аналіз різних підходів щодо виховання самостійності як особистісної якості.

- вольовий (М. Брода, О. Кульчицька, М. Лісіна, А. Савченко, О.Смирнова, В. Шапар та ін.);
- поведінковий (О. Денисюк, Д. Дубравська, Г. Люблінська, В. Шапар та ін.);
- морально-ціннісний (М. Брода, О. Козлюк, В. Кузьменко, Г.Марчук, Л. Островська, Т. Поніманська, А. Савченко та ін.);
- когнітивний (Г. Адамів, З. Власова, Н. Гавриш, Я. Галета, Ю.Демидова, О. Зюлькіна, О. Коношевський та ін.).

Кожен із компонентів містить певний перелік складових, що розкривають зміст становлення самостійності в дітей дошкільного віку й виявляються в її індивідуальному розвитку [117].

**Програма для педагогів та батьків
«Виховуємо самостійну дитину у грі» (автор М. Савченко) [117] .**

Мета:

- викликати інтерес у педагогів та батьків до проблеми розвитку самостійності як особистісної якості;
- підвищити обізнаність педагогів та батьків про форми та методи виховання самостійності на етапі дошкільного дитинства;
- ознайомити вихователів із методом ігрових проєктів та алгоритмом їх розробки;
- створити мобільне предметно-розвивальне середовище для виховання самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

Очікувані результати:

- поширення використання в педагогічному процесі ігрових форм навчання та виховання;
- використання педагогами технології ігрового проєктування з метою виховання самостійності дітей в ігровій діяльності;
- установа партнерських взаємин між педагогами та батьками щодо стратегії виховання самостійності в дітей старшого дошкільного віку;
- активна участь батьків у навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу.

Основні принципи:

- *активності та свідомості*, що полягає в засвоєнні та поглибленні знань педагогів та батьків щодо особливостей становлення самостійності як особистісної якості дошкільника, в опануванні методу ігрового проєктування з метою виховання означеної якості в грі;
- *відкритості та довіри*, що розкривається через доступність інформації для батьків щодо особливостей організації виховної роботи з дітьми в дошкільному навчальному закладі;
- *співпраці*, спрямований на організацію спільної діяльності дошкільного навчального закладу з батьками в питаннях виховання самостійності в дітей старшого дошкільного віку.

Основні завдання:

- підвищення рівня поінформованості педагогів та батьків щодо сучасних технологій виховання й розвитку дітей дошкільного віку;
- зацікавлення батьків проблемою виховання самостійності дітей в ігровій діяльності через залучення їх до організації освітньо-виховного процесу в дошкільному навчальному закладі;
- забезпечення педагогів та батьків індивідуальною педагогічною допомогою з питань організації процесу виховання самостійності на етапі дошкільного дитинства.

РОЗДІЛ І

Удосконалення фахової майстерності педагогів

Мета: ознайомлення педагогів із можливостями використання методу ігрових проєктів, спрямування їх на оволодіння означеним методом із метою виховання самостійності в ігровій діяльності в дітей старшого дошкільного віку.

Форма роботи	Зміст роботи
Лекції	<p><i>Мета:</i> поглибити знання педагогів щодо змісту та особливостей становлення самостійності на етапі дошкільного дитинства.</p> <p><i>Тематика:</i> «Самостійність як базова якість дитини дошкільного віку», «Творчі ігри у формуванні самостійності дошкільників», «Проектно-ігрова діяльність у дошкільному навчальному закладі».</p>
Семінар-практикум	<p><i>Тема:</i> Виховання самостійності в ігровій діяльності.</p> <p><i>Мета:</i> ознайомити з методом ігрового проєкту, послідовністю організації та впровадження у виховний процес дошкільного навчального закладу ігрових проєктів.</p> <p><i>Матеріали:</i> приклади конспектів ігрових проєктів, схематичний план розробки ігрового проєкту.</p> <p><i>Хід семінару:</i></p> <p><i>Нормативно-методичний блок.</i> Ознайомлення з методом ігрових проєктів, його змістом, задачами, значенням використання в роботі з дошкільниками. Визначення шляхів розробки і втілення ігрового проєкту в умовах дошкільного навчального закладу. Перегляд вихователями конспектів-прикладів ігрових проєктів. Обмін думками.</p> <p><i>Пізнавальний блок.</i> Обговорення можливостей застосування методу проєктів із метою виховання самостійності у дітей дошкільного віку в ігровій діяльності. Орієнтовні питання: «Педагогічне керівництво: як виникає несамостійність?», «Гра як метод виховання самостійності в дітей дошкільного віку», «Метод ігрових проєктів у процесі виховання самостійності дошкільників».</p> <p><i>Практичний блок.</i> 1. Вправа «Фонтан ідей».</p> <p><i>Мета:</i> активізувати вміння педагогів генерувати ідеї, визначати шляхи їх розв'язання.</p> <p><i>Хід:</i> кожний вихователь отримує окремий аркуш паперу, протягом 3 хв. він має записати на ньому ідею для розробки ігрового проєкту в умовах дошкільного навчального закладу.</p>

	<p>По закінченню часу педагоги по колу обмінюються аркушами, наступний, хто отримав аркуш від сусіда, намагається розширити запропоновану ідею - дописати шляхи її втілення. Через 2 хвилини відбувається новий обмін аркушами. Обмін триває до тих пір, поки «ідея» не повернеться до автора. Наприкінці вправи визначається ідея, утілити яку буде найважче (найлегше).</p> <p>2. Відкритий перегляд досвіду використання методу ігрових проектів в умовах дошкільного навчального закладу. Обмін думками.</p> <p><i>Підсумковий блок.</i></p> <p>Вправа «Творчий лист».</p> <p>Завдання: розробити ігрові завдання, які допоможуть дітям старшого дошкільного віку виявляти самостійність у грі; результати оформити у вигляді стіннівки.</p>
Групова консультація	<p><i>Мета:</i> озброїти вихователів психолого-педагогічними знаннями та вміннями щодо виховання самостійності дошкільників в ігровій діяльності.</p>
Самостійна робота педагогів	<p><i>Тема:</i> Підсумкова тека.</p> <p><i>Завдання:</i> скласти добірку матеріалів з проблеми виховання самостійності дітей дошкільного віку в ігровій діяльності.</p> <p><i>Пропоновані матеріали:</i> інформаційні матеріали семінару, електронний посібник з ігрової діяльності, приклади розробок ігрових проектів із дітьми старшого дошкільного віку, комплекс матеріалів із діагностики самостійності дитини в ігровій діяльності, комплекси вправ на розвиток емоційної сфери, розвиток уміння передавати особливості ролі через міміку, жести, результати діагностики з відповідними рекомендаціями, власні розробки проектів.</p>

Практичні матеріали:

Орієнтовна план-схема ігрового проекту

1. Мета.
2. Завдання проекту.
3. Ресурси проекту (джерела отримання інформації з теми проекту).
4. Форми та методи.
5. Передбачені результати (очікуваний результат, який отримає педагог у разі застосування цього проекту).
6. Правила гри (яких правил поведінки мають дотримуватись вихователь та діти під час гри).

7. Підготовка до гри (які матеріали, атрибути, іграшки необхідно підготувати заздалегідь).
8. Карта системних логічних дій ігрового проекту.
9. Приклади рольових портретів ігрового проекту (визначення зовнішніх ознак, дій, атрибутів, мовленнєвих штампів, притаманних персонажам).
10. Карта розвитку сюжетних ліній.

РОЗДІЛ II

Педагогічна просвіта батьків

Мета: забезпечити батьків необхідними психолого-педагогічними знаннями щодо виховання та розвитку самостійності дітей в ігровій діяльності, сприяти формуванню у них зацікавленості та активної участі у виробленні єдиної стратегії виховання означеної якості спільно з педагогами.

Форма роботи	Зміст роботи
Круглий стіл	<p><i>Тема:</i> Самостійність дитини - «за» і «проти».</p> <p><i>Мета:</i> ознайомити батьків з особливостями становлення й розвитку самостійності як базової якості дитини старшого дошкільного віку.</p> <p><i>Попередня підготовка:</i> батькам заздалегідь повідомляють тему круглого столу, пропонують підготувати питання з теми.</p>
Групові консультації	<p><i>Мета:</i> ознайомити з можливостями використання ігрових методів у процесі виховання самостійності на етапі дошкільного дитинства.</p> <p><i>Тематика:</i> «Самостійність у грі в старшому дошкільному віці», «Батьки та діти: чи потрібно виховувати самостійність змалку?», «Можливості використання ігрових технологій із метою розвитку особистості дошкільника» тощо.</p>
Індивідуальні бесіди	<p><i>Мета:</i> активізувати участь батьків у роботі дошкільного закладу, зацікавити проблемою виховання самостійності в ігровій діяльності дітей.</p>
Сумісні перегляди ігрової діяльності	<p><i>Мета:</i> залучити батьків до участі в ігрових проектах, що організовуються педагогами.</p>
Форум Інтернет-сайту ДНЗ	<p><i>Мета:</i> оптимізувати стиль керівництва ігровою діяльністю дітей; надати батькам можливість обмінюватись думками й отримувати відповіді на питання щодо виховання самостійності в ігровій діяльності у власної дитини.</p>

Практичні рекомендації	<p><i>Мета:</i> оптимізувати стиль керівництва ігровою діяльністю дітей за допомогою практичних рекомендацій щодо організації ігрової діяльності в домашніх умовах.</p> <p><i>Варіанти оформлення:</i> спеціально розроблені картки «Скарбничка порад»; стенд «Граємо разом».</p>
Самостійна робота батьків	<p><i>Тема:</i> Щоденник ігрового проекту.</p> <p><i>Мета:</i> зацікавити батьків участю в реалізації ігрового проекту через відстеження ними змін у виявах самостійності в ігровій діяльності дитини.</p> <p><i>Завдання:</i> батькам пропонуються бланки «Щоденника ігрового проекту», у яких вони будуть помічати результати власного спостереження за ігровою діяльністю дитини вдома. Бажано проводити спостереження 1 раз на тиждень протягом кількох місяців.</p>

Практичні матеріали
Щоденник ігрового проекту

Дата	Спостереження
1. Чи виявляє бажання самостійно організувати гру, активно діяти в ній, брати на себе певну роль?	
2. Чи виявляє самостійність у виборі теми гри (орієнтується на задум інших, чи висуває власні ідеї)?	
3. Чи дотримується у грі встановлених правил поведінки, як ставиться до їх дотримання іншими учасниками гри, чи пропонує введення нових правил?	
4. Наскільки обізнана щодо теми гри та змісту ролей у ній?	
5. Наскільки вміло діє в обраній ролі (передає зовнішні ознаки, самостійно реалізовує рольові дії, мовленнєві штампи персонажу)?	
6. Як виявляє наполегливість у досягненні результату гри (доводить до кінця, чи кидає гру, відволікаючись на щось інше)?	

Сертифікатами участі міжнародних, всеукраїнських конференціях

Certificate Number
Jn-2406053

CERTIFICATE OF PARTICIPATION

We are honored to present this certificate to

Svitlana Maryniako

for participation in the
XIII International Scientific and Practical Conference
INTERNATIONAL FORUM: PROBLEMS AND SCIENTIFIC SOLUTIONS
held on June 6-8, 2024 in Melbourne, Australia.

and for publishing a scientific paper

**ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ
У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ» ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА**
 ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ, ПОЧАТКОВОЇ
ОСВІТИ І МИСТЕЦТВ

СЕРТИФІКАТ
Світлани Мариняко

УЧАСНИКА(-ЦІ) ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
СТУДЕНТСЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СУЧАСНОЇ
ОСВІТИ ТА НАУКИ В УКРАЇНІ У СВІТЛІ ІДЕЙ К. Д. УШИНСЬКОГО
(1823/1824-1870/1871)»

ОБСЯГ: 6 годин (0,2 кредити ЄКТС)
29 березня 2024 р.

 Ректор
університету **проф. Олег ШЕРЕМЕТ**
 Декан
факультету **проф. Світлана СТРИЛЕЦЬ**

Сертифікат № ПК-2024/7388

засвідчує, що

Мариняко Світлана Вікторівна

пройшов (пройшла) підвищення кваліфікації за темою:
“Формування ігрової компетентності дитини дошкільного віку за Програмою
«Освіта і піклування» (Education & Care)”

30 травня 2024 року

Результати навчання:

- удосконалено теоретико-методологічні знання та практичний досвід щодо концептуальних засад освітнього напрямку «Гра дитини» в Системі освіти дітей раннього та дошкільного віку «Освіта і піклування»;
- розвинуто ігрову компетентність, удосконалено навички, що орієнтовані на комунікацію під час гри;
- набуто здатність критично оцінювати ефективність програми та вносити пропозиції щодо її покращення;
- удосконалено вміння застосовувати науково обґрунтовані підходи до оцінки та розвитку програми для дітей раннього та дошкільного віку «Освіта і піклування»;
- оновлено знання про вікові особливості фізичного та психічного розвитку дітей раннього і дошкільного віку з урахуванням використання онлайн-платформи щоденного планування дня дитини Mr.Leader DAY (2-6 років).

Директор Державної наукової установи
«Інститут модернізації змісту освіти»

Євген БАЖЕНКОВ

Mr. Leader®

Інноваційна система освіти та
піклування дітей раннього та
дошкільного віку

mr-leader.com

Програма освіти дітей
раннього та дошкільного віку
«ОСВІТА І ПІКЛУВАННЯ /
EDUCATION & CARE»

Загальна кількість годин:
6 годин / 0,2 ЄКТС

Сертифікат No ПК-2024/6661

засвідчує, що

Мариняко Світлана Вікторівна

пройшов (пройшла) підвищення кваліфікації за темою:

“Реалізація освітнього напрямку «Мовлення дитини»

в Системі освіти дітей раннього та дошкільного віку «Освіта і піклування» (Education & Care)”

30 квітня 2024 року

Результати навчання:

- удосконалено теоретико-методологічні знання та практичний досвід щодо концептуальних засад освітнього напрямку «Мовлення дитини» в Системі освіти дітей раннього та дошкільного віку “Освіта і піклування”;
- розвинуто мовленнєву компетентність, удосконалено навички, що орієнтовані на комунікацію;
- оновлено знання про вікові особливості фізичного та психічного розвитку дітей раннього і дошкільного віку з урахуванням використання онлайн-платформи щоденного планування дня дитини Mr.Leader DAY (2-6 років).

Директор Державної наукової установи
«Інститут модернізації змісту освіти»

Євген БАЖЕНКОВ

Mr. Leader®

Інноваційна система освіти та піклування дітей раннього та дошкільного віку

mr-leader.com

Програма освіти дітей раннього та дошкільного віку
«ОСВІТА І ПІКЛУВАННЯ / EDUCATION & CARE»

Загальна кількість годин:
6 годин / 0,2 ЄКТС

Навчально-методичного посібник**Розвиток самостійності
дітей раннього віку в
закладі дошкільної освіти**

Чернігів 2024р.

УДК 373.2

Рецензенти:

Кисла О. Ф. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

Олексієнко В. В. – завідувач дошкільного навчального закладу № 26 Чернігівської міської ради.

Кошель В. М., Мариняко С. В.

Розвиток самостійності дітей раннього віку в закладі дошкільної освіти: навч.-метод. посіб. для студентів спеціальності «Дошкільна освіта», викладачів закладів вищої освіти, вихователів дітей дошкільного віку та батьків. Чернігів: ТОВ «Чернігівська картонажно-поліграфічна фабрика», 2024 – 200 с.

У навчально-методичному посібнику розкрито теоретичні та практичні аспекти розвитку самостійності дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти. Проаналізовано психологічні та педагогічні основи формування самостійності, особливості організації розвивального середовища, впровадження сучасних педагогічних технологій, а також визначено критерії оцінювання досягнень дітей. Видання включає методичні рекомендації, сценарії бесід, простих дослідів, екскурсій та ігор спрямованих на розвиток навичок самостійності, ініціативності та впевненості у власних силах у дітей раннього віку.

Навчально-методичний посібник призначений для студентів спеціальності «Дошкільна освіта», викладачів закладів вищої освіти, вихователів дітей дошкільного віку, методистів закладів дошкільної освіти та батьків.

© Кошель В. М., Мариняко С. В. 2024 р.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	6
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ САМОСТІЙНОСТІ У ДІТЕЙ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	8
1.1. Стан вивчення питання розвитку самостійності дошкільників в педагогічній теорії та практиці.....	8
1.2. Психолого-педагогічні аспекти розвитку дітей раннього віку	15
1.3. Особливості розвитку самостійності у дітей раннього віку в закладі дошкільної освіти	41
1.3.1. Розвиток інтелектуально-мовленнєвої діяльності дітей раннього віку.....	49
1.3.2. Художньо-естетичний розвиток дітей раннього віку.....	57
1.3.3. Руховий розвиток дітей раннього віку.....	67
1.3.4. Організація роботи в групах раннього віку в ЗДО	72
РОЗДІЛ II. КРИТЕРІАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ САМОСТІЙНОСТІ В ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ.....	76
2.1. Організація розвивального середовища в ЗДО.....	76
2.2. Критеріальний підхід до процесу розвитку самостійності в дітей раннього віку.....	95
2.3. Діагностичний інструментарій виявлення забезпечення процесу розвитку дітей раннього віку.....	105
2.4. Дидактико-методичне забезпечення розвитку дітей раннього віку.....	111

РОЗДІЛ ІІІ. ВИКОРИСТАННЯ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ В РОБОТІ З ДІТЬМИ РАННОГО ВІКУ.....	115
3.1. Позитивна випереджувальна оцінка як метод формування доброзичливих стосунків у дітей раннього віку	115
3.2. Технологія стимулювання активного мовлення дітей третього року життя	120
3.3. Технологія осмисленого здійснення рухів дітьми третього року життя.....	126
3.4. Технологія педагогічного супроводу художньо- естетичного розвитку дитини раннього віку в закладі дошкільної освіти.....	130
РОЗДІЛ ІV. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ САМОСТІЙНОСТІ У ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ.....	133
4.1. Методичні розробки для вихователів і методистів з розвитку самостійності у дітей раннього віку в закладі дошкільної освіти.....	133
4.2. Поради й рекомендації для батьків щодо розвитку самостійності у дітей.....	153
ТЕЗАУРУС.....	157
ПІСЛЯМОВА	164
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	166
ДОДАТКИ.....	188

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

КОШЕЛЬ ВІТАЛІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка

МАРИНЯКО СВІТЛАНА ВІКТОРІВНА

студентка II курсу магістратури,
спеціальності «Дошкільна освіта»
Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка

РОЗВИТОК САМОСТІЙНОСТІ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

навчально-методичний посібник для студентів спеціальності
«Дошкільна освіта», викладачів закладів вищої освіти, вихователів дітей
дошкільного віку, методистів закладів дошкільної освіти та батьків.

Підписано до друку 02.12.2024 р. Формат 60x90/16

Обсяг 8,9 друк. арк.

Наклад 10 прим. Зам. № 1610

**ТОВ «ЧЕРНІГІВСЬКА КАРТОНАЖНО-
ПОЛІГРАФІЧНА ФАБРИКА»**

м. Чернігів, вул. Любомира Бондарчука, 26
тел./факс: (04622) 3-36-86, бух. (0462) 67-65-45
karton17@ukr.net

Довідка про впровадження матеріалів наукового дослідження

**ЗАКЛАД ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ (ЯСЛА-САДОК)
КОМБІНОВАНОГО ТИПУ «КАЗКА» БРОВАРСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
БРОВАРСЬКОГО РАЙОНУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**
07400 Київська обл. м. Бровари вул. Чорновола 4 e-mail: kazka2016@ukr.net

ДОВІДКА

про впровадження матеріалів наукового дослідження

Мариняко Світлани Вікторівнина тему: «Педагогічні умови розвитку самостійності дітей раннього віку
в закладі дошкільної освіти»

Протягом 2023-2024 рр. на базі закладу дошкільної освіти (ясел-садка) комбінованого типу «Казка» Броварської міської ради Броварського району Київської області Мариняко Світланою Вікторівною впроваджено науково-методичні матеріали, які сприяли підвищенню рівня професійної готовності педагогів ЗДО до розвитку самостійності у дітей раннього віку в закладі дошкільної освіти. Отримані результати заслуговують на увагу в теоретичному та методичному аспектах, засвідчують доцільність їх використання в освітньому процесі закладів вищої освіти.

Наслідки використання запропонованих автором дослідження матеріалів позитивні, що підтверджується підвищенням інтересу вихователів дітей раннього та дошкільного віку до змісту навчально-методичного посібника «Розвиток самостійності дітей раннього віку в закладі дошкільної освіти», який значно полегшив процес впровадження інноваційних методів у роботу з дітьми. Використання матеріалів з посібника сприяє підвищенню рівня самостійності дітей, що позитивно позначається на їхньому загальному розвитку. Вихователі відзначають, що завдяки чітким рекомендаціям та практичним прикладам освітній процес стає більш структурованим і цілеспрямованим. Це дозволяє більш ефективно організовувати роботу з дітьми, приділяючи більше уваги формуванню навичок самостійності, ініціативності та відповідальності у дітей.

Матеріали дослідження Мариняко С.В. характеризуються логічно побудованою структурою, високим науково-методичним рівнем, демонструють свою практичну цінність, полегшуючи вихователям роботу та підвищуючи якість освітнього процесу в закладах дошкільної освіти.

Директор ЗДО «Казка»

Інна ТРЕТЬЯКОВА